T.C
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI SİSTEM PERSPEKTİFİNDEN RUSYA FEDERASYONU DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

ANALYSIS OF FOREIGN POLICY OF RUSSIAN FEDERATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE INTERNATIONAL SYSTEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim HASANOĞLU
(182016010)

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

GİRESUN-2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 08/06/2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi İbrahim HASANOĞLU'nun "Uluslararası Sistem Perspektifinden Rusya Federasyonu Dış Politikasının Analizi" başlıklı tezini incelemiş olup aday 25/06/2021 tarihinde, saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA	
Üye	Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ	
Üye	Doç. Dr. Selim KURT	
Üye		
Üye		

ONAY

/ /2021

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Uluslararası Sistem Perspektifinden Rusya Federasyonu Dış Politikasının Analizi" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25 /06/2021

İbrahim HASANOĞLU

ÖN SÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki süper gücün ve onlara bağlı blokların çok yönlü mücadelesine dayanan Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra yeni uluslararası sistemin, ABD'nin varlığını devam ettirmesi gerçeğine bağlı olarak tek kutuplu bir yapıya sahip olacağı öne sürülmüştür. Francis Fukuyama'nın ifade ettiği gibi artık piyasa ekonomisi ve demokrasi, insan hakları gibi liberal olarak addedilen değerlere dayalı düzenin tüm dünyada hâkim olacağı iddia edilmiştir. Fakat kısa bir süre sonra bu değerlendirmenin ortaya çıkan realite ile örtüşmediği görülmüştür. Farklı düzeylerde olsa da muhtelif devletler tarafından ABD'nin tek süper güç/hegemon olduğu bir uluslararası sisteme/dünya düzenine itirazlar yükselmiştir. Bu devletlerden biri de çift kutuplu uluslararası sistemin süper güçlerinden diğerini temsil eden Sovyetler Birliği'nin halefi konumunda olan Rusya Federasyonu olmuştur. Bu gerçekten hareketle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem perspektifinden Rusya Federasyonu dış politikasını anlamlandırmayı amaç edinen bir yüksek lisans tezi hazırlanmasına karar verilmiştir.

Mevcut çalışmada konunun teorik boyutunu ortaya koyma adına Türkçe ve İngilizce kaynaklardan istifade edilmiş, tezin diğer bölümlerinde ise akademik yayın ilke ve esaslarına bağlı kalınarak birincil nitelikteki Rusça kaynaklara başvurulmuştur. Tez çalışmasında esas itibarıyla bütüncül bir perspektiften Rusya Federasyonu dış politikası analiz edilmeye gayret edildiğinden, mevcut tez ileride bu temelde ikili ve bölgesel ilişkileri konu edinecek olan birçok araştırmaya da alan açmaktadır.

Son olarak yüksek lisan tezimin ortaya çıkmasında ve akademik alanda kendimi geliştirmemde büyük katkısı olan, her daim çok yönlü desteğini esirgemeyen değerli danışmanın Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hayatımın her döneminde her koşulda yanımda olan, moral ve motivasyonumun esas kaynağını oluşturan kıymetli aileme minnet ve şükranlarımı arz ederim.

ÖZET

Tarihini IX. yüzyılda kurulan Kiev Rusyası ile başlatan Rus Devleti, bilhassa I. Petro döneminden itibaren Avrupa güç dengesi sisteminin önemli bir parçası ve aktörü haline gelmiştir. Bu doğrultuda 1815 Viyana Sistemi'nin mimarlarından biri olmuş, 1918 Versay-Vaşington Sistemi'nin dışında kalsa da I. Dünya Savaşı'nda yer almıştır. II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası ve müttefiklerine karşı kazanılan zafer neticesinde ise uluslararası politikanın iki süper gücünden biri olarak savaş sonrası çift kutuplu olarak adlandırılacak olan uluslararası sistemin başlıca öncülerinden biri olmuştur. Fakat 1991 yılına gelindiğinde, ülke, içinde bulunduğu çok boyutlu kriz durumundan çıkamamış ve Sovyetler Birliği dağılmıştır. Bu gelişme çift kutuplu uluslararası sistem ve onun geçerli olduğu Soğuk Savaş dönemini de fiilen sona erdirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal gücün tüm unsurları bakımından küçülmüş ve zayıflamış olarak ortaya çıkan bağımsız Rusya Federasyonu, ilk etapta küresel anlamda Batı dünyası, bölgesel olarak ise Avrupa ile bütünleşmeyi, *Büyük Avrupa*'nın inşasını öngören bir dış politika takip etmiştir. Fakat başta Rusya Federasyonu'nun kendine münhasır hususiyetleri ve Batı devletleriyle Rusya Federasyonu'nun ilişkilerinin mahiyeti gibi etkenlere bağlı olarak bu politikanın hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. Bu şartlar altında Rusya Federasyonu tedricen Batı ile ortak bir kutbun parçası olma çabalarından uzaklaşmaya başlayarak, merkezinde kendisinin bulunduğu post-Sovyet coğrafyasını, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde ayrı bir kutup haline getirmeye yönelmiştir. Rusya Federasyonu dış politikasındaki bu değişim, kavramsal olarak çok kutuplu uluslararası sistemin/dünya düzeninin inşası olarak formüle edilmekte, uygulamada ise BDT, BD, KGAÖ, AEB, ŞİÖ, BRICS, RHÇ ve *Büyük Avrasya* gibi çok taraflılığı, kolektif idareyi esas alan uluslararası örgütler ve mekanizmalar ile hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Rusya Federasyonu, Çok Kutupluluk, Çok Taraflılık, Post-Sovyet Coğrafyası, Dış Politika

ABSTRACT

The Russian state which began its history with Kiev Russia established in the ninth century, has become an important part and actor of the European balance of power system especially since the Peter I period. In this direction, Russia became one of the architects of the Vienna system of 1815 and took part in the first World War, although it remained outside the Versailles-Washington system of 1918. As a result of the victory over Nazi Germany and its allies in World War II, Russia became one of the main pioneers of the international system, which would be called bipolar after the war, as one of the two superpowers of international politics. But by 1991, the country could not get out of the multidimensional crisis situation in which it was located, and the Soviet Union was dissolved. This development also effectively ended the bipolar international system and the Cold War period in which it was valid.

In the post-Cold War period, the independent Russian Federation, which emerged as diminished and weakened in terms of all elements of national power, followed a foreign policy that envisaged integration with the Western world globally and with Europe regionally, and the construction of *Great Europe*. However, it was not possible to implement this policy due to factors such as the exclusive characteristics of the Russian Federation and the nature of the relations between the Western states and the Russian Federation. Under these conditions, the Russian Federation gradually began to move away from its efforts to become a part of a common pole with the West, and tended to transform the area, in which it was the dominant force at its center, and which included the post-Soviet geography, into a separate pole in the post-Cold War international system. This change in the foreign policy of the Russian Federation is conceptually formulated as the construction of a multi-polar international system/world order, and in practice it is tried to be implemented with international organizations and mechanisms based on multilateralism, collective management such as CIS, US, CSTO, EEU, SCO, BRICS, RIC and *Greater Eurasia*.

Key Words: International System, Russian Federation, Multipolarity, Multilateralism, Post-Soviet Geography, Foreign Policy

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**

ABSTRACT ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **IV**

KISALTMALAR ..... **VII**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİSTEM / ULUSLARARASI SİSTEM YAKLAŞIMI **3**

1.1. Etkileşim Olarak Sistem 3

1.1.1. Klasik Realizm (Klasik Gerçekçilik) 3

1.1.2. Davranışsalcı Yaklaşım 8

1.1.3. İngiliz Okulu 12

1.2. Yapı Olarak Sistem 14

1.2.1. Neorealizm (Yeni Gerçekçilik/Yapısal Realizm) 14

1.2.2. Dünya Sistemi Yaklaşımı 19

1.3. Süreç Olarak Sistem 21

1.3.1. Liberal Kurumsalcılık 21

1.4. Karşılıklı Oluşturma Olarak Sistem 24

1.4.1. İnşacılık 24

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL ARKA PLAN VE RUSYA FEDERASYONU (RF) DIŞ POLİTİKASINA ETKİ EDEN UNSURLAR **27**

2.1. Rusya Federasyonu'na kadar Rusya ve Dünya 27

2.2. Rusya Federasyonu'nun Yeniden İnşa Süreci 47

2.2.1. Siyasal ve Ekonomik Boyut 47

2.2.2. İdari Boyut 51

2.2.3. Hukuki Boyut 53

2.2.4. Dış Politika Boyutu 56

2.3. Rusya Federasyonu Dış Politikasına Etki Eden Unsurlar 59

2.3.1. Nüfus 59

2.3.2. Coğrafya 62

2.3.3. Askeri Kapasite 63

2.3.4. Diplomasinin Niteliği 65

2.3.5. Ekonomi 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3..... RUSYA FEDERSYONU DIŞ POLİTİKASINI ULUSLARARASI SİSTEM ÇERÇEVESİNDE ANLAMLANDIRMAK 70

3.1. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistemin Kavramsallaştırılması 70

3.1.1. Dış Politika, Ulusal Güvenlik Konseptlerinde ve Askeri Doktrinlerde Uluslararası Sistem 70

3.1.1.1. Dış Politika Konseptleri 70

3.1.1.2. Ulusal Güvenlik Konseptleri 78

3.1.1.3. Askeri Doktrinler 80

3.2. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistemin Kurumsallaştırılması 84

3.2.1. Post-Sovyet Coğrafyasındaki Entegrasyon Girişimleri (Bağımsız Devletler Topluluğu, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Birlik Devleti, Avrasya Ekonomik Birliği) 84

3.2.2. Rusya-Hindistan-Çin Üçlü Mekanizması 97

3.2.3. BRICS 99

3.2.4. Şangay İşbirliği Örgütü 101

3.2.5. Büyük Avrasya (Bolşaya Evraziya) Konsepti 103

3.3. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistem Yaklaşımının Meşrulaştırılması 105

SONUÇ..... 108

KAYNAKÇA 115

ÖZGEMİŞ……...134

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AEB : Avrasya Ekonomik Birliği

AET : Avrasya Ekonomik Topluluğu

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

ASEAN : Güneydoğu Asya Uluslar Birliği

BAB : Batı Avrupa Birliği

BD : Birlik Devleti

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

BM : Birleşmiş Milletler

BRIC : Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin

BRICS : Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti

COMECON : Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

DD : Devlet Duması

FD : Federasyon Konseyi

GB : Gümrük Birliği

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

KAİK : Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi

KDYA : Kısmi Deneme Yasağı Antlaşması

KGA : Kolektif Güvenlik Anlaşması

KGAÖ : Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NPT :Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması

RBB : Rusya-Belarus Birliği

RBT : Rusya-Belarus Topluluğu

RF : Rusya Federasyonu

RFDİA : Rusya Federal Devlet İstatistik Ajansı

RFKP	**:** Rusya Federasyonu Komünist Partisi
RFLDP	**:** Rusya Federasyonu Liberal Demokrat Partisi
RHÇ	**:** Rusya, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti
RSFSC	**:** Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SBKP MK	**:** Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi
RFSK	: Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri
SSCB	**:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	**:** Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması
ŞİÖ	**:** Şangay İşbirliği Örgütü

GİRİŞ

Konuyla ilgili muhtelif mülahazalar bulunsa da toplumlararası ilişkilerin belli bir türü olarak uluslararası ilişkilerin, bugün kullanılan anlamıyla, XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da ulus-devletin doğuşu ile ortaya çıktığı genel olarak kabul edilmektedir. Bu görüş doğrultusunda bu yeni oluşumların aralarındaki ilişkileri düzenlemek için belli değerler, kurallar ve normalar üzerinde mutabakat sağlayarak bir sistem oluşturdukları ve bu sistemin bir bütün olarak tarihsel süreç içinde tüm dünyayı kapsaması sonucu modern uluslararası ilişkiler sisteminin ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Bir disiplin olarak ise Uluslararası İlişkiler XX. yüzyılda I. Dünya Savaşı'nın ertesinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde alanla ilgili ilk kitaplar yayınlanmış, üniversitelerde ilk kürsüler ve bölümler kurulmuştur.[1] Buna karşın Uluslararası İlişkilerin yaygın olarak çalışılması II. Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Disiplinin şekillenmesine belirleyici etkide bulunan kuramsal tartışmalar bu ortamda ortaya çıkmış ve kendilerine uygun kavramsal araçlar geliştirmişlerdir. Bu kavramlar arasında öne çıkanlardan birini de sistem kavramı oluşturmaktadır. Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uluslararası sisteme "düzen getirme" politikalarının etkisinde kalan "sistem" kavramı ile ilgili zamanla disiplinin gelişim süreci içerisinde yeni kuramsal yaklaşımlar tarafından farklı boyutlar ortaya konulmuş ve yeni çözümlemeler yapılmıştır.[2]

Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya Federasyonu (RF) dış politikasını uluslararası sistem perspektifinden analiz etmeyi amaç edinen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihsel gelişimine paralel olarak muhtelif kuramsal yaklaşımların ve onların öncü temsilcilerinin sistem/uluslararası sistem çözümlemelerine genel hatlarıyla yer verilerek konunun teorik altyapısı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda sistem yaklaşımları Atila Eralp'in etkileşim, yapı ve süreç olmak üzere üç boyutlu tasnifine karşılıklı oluşturma boyutu da ilave edilerek dört başlıkta ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde birçok nitelikleri bakımından uluslararası politikada özel bir konuma

---

[1] A. Nuri Yurdusev, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 19-26.

[2] Atila Eralp, "Sistem", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.125-126.

sahip olan RF'nin tarihsel arka planı ve dış politikasına etki eden unsurlarla ilgi bilgi verilmiştir. Bu bilgilere temel nitelikleriyle yer verilmiş olup, bilhassa RF'nin uluslararası politikayı etkileme boyutu ile RF'nin uluslararası politikadaki konumunu ilgilendiren hususlara odaklanılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise RF dış politikasını uluslararası sistem çerçevesinde anlamlandırma amacıyla RF'nin doktrinel düzeydeki resmi belgeleri incelenerek uluslararası sistemin kavramsal düzeyde nasıl algılandığının ve nasıl tahayyül edildiğinin evrimi, bu kavramın ortaya çıkardığı uluslararası sistem yaklaşımının hangi teşkilatlar aracılığıyla kurumsallaştırıldığı ve hangi hususlar kullanılarak meşrulaştırıldığı değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİSTEM / ULUSLARARASI SİSTEM YAKLAŞIMI

1.1. Etkileşim Olarak Sistem

1.1.1. Klasik Realizm (Klasik Gerçekçilik)

Uluslararası İlişkiler ayrı bir disiplin olarak I. Dünya Savaşı'nın ertesinde yani XX. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmış olsa da, disiplinin öncü teorilerinden olan realizmin düşünsel kökenleri Yunanlı tarihçi Thucydides'in M.Ö. 431'de yazdığı ve Yunan şehir devletleri olan Atina ile Sparta arasında 25 yıl süren savaşı anlattığı *Peloponnesiya Savaşları'nın Tarihi* adlı esere kadar gitmektedir. Thucydides'in, eserinde anlatılan ve savaşın tarafları arasında vuku bulan kuşku, güvenlik kaygısı, gücü artırma, güç dengesindeki bozulma, ittifaklar oluşturma gibi hususların realizmin ana kavramsallaştırmalarının temelini teşkil ettiği kabul edilmektedir. Bu minvalde ifade edilmesi gereken bir diğer şahıs Niccolo Machiavelli'dir. Machiavelli'nin İtalyan prenslerinin iktidarlarını sürdürebilmeleri için yapılması gerekenleri anlattığı 1513 tarihli *Prens*[3] adlı eserinde siyaset savaş ve güç için verilen sürekli bir mücadele olarak tanımlanırken, devletin güvenliği meselesi öne çıkarılarak hükümdarlara bu hususta sorumluluk yüklenmiştir. Eserinde ahlak anlayışından da söz eden Machiavelli, devletin güvenliği ve ulusal çıkarları söz konusu olduğunda devlet adamlarının moral değerlerden/bireysel ahlaktan arınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Devletlerin amaçlarına ulaşmasında güç kullanımını en önemli etken olarak gören Machiavelli, devletleri "kutsal" ve dolayısıyla sorgulanamaz varlıklar olarak kabul eden anlayışa öncülük etmiştir.[4] Machiavelli, devletin kilise ve diğer devletlerden ayrı bir entite olarak varlığını vurgulamakla birlikte devletlerin birbirlerine olan bağımlılığını inkâr etmemiştir. Machiavelli'nin teoriye en büyük katkısının politikanın sekülerleşerek kamusal ve özel moralite alanlarının kesin olarak ayrılmasında ve teşkilatlanmış ve egemen bir güç olan modern devlet tanımının yerleşmesinde olduğu kabul edilmektedir.[5]

---

[3] Ayrıntılı bilgi için bknz.: Niccolo Machiavelli, **Prens**, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 2019.
[4] Bilal Karabulut, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Barış Kitap, Ankara 2018, s. 29-32.
[5] A. Nuri Yurdusev, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", s. 41-42.

Realizmin düşünsel arka planında bir diğer önemli isim Thomas Hobbes'tur. Hobbes, *Leviathan*[6] adlı eserinde devletin oluşumunu kısaca şu şekilde anlatmaktadır: İnsanlar doğa halinde yaşamaktaydı. Devlet gibi yaptırım mekanizmasının olmadığı bu doğa durumunda güç güce karşıydı. Zira doğası gereği bencil, hırslı, çıkarcı ve ihtiras yüklü insanlar arasında şiddet yüklü bir rekabet söz konusuydu. Bu doğa halinden kurtulmak için insanlar zorunlu olarak Leviathan'ı yani devleti kurmuştur. Bu noktadan hareketle Hobbes'a göre, devletlerarası ilişkiler/uluslararası ilişkilerde bir üst otorite olmadığı için bir doğa hali/anarşi, savaş durumu söz konusudur. Thomas Hobbes'un bilhassa insan doğasına yönelik kötümser yaklaşımı ve doğa halinde yaşama gibi varsayımları realist çizgiyi takip edecek olan yazarları derinden etkilemiştir.[7]

I. Dünya Savaşı sonrası ile II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında ortaya çıkan uluslararası ortamların Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimi açısından birbirine yakın iki mühim etkisi olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasının barış ve teşvik ortamı İngiltere'nin Aberystwyth kentinde bulunan Wales Üniversitesi'nde Woodrow Wilson Uluslararası Politika Kürsüsü'nün kurulmasını ve dolayısıyla Uluslararası İlişkilerin ayrı bir disiplin olarak İdealizm tememlinde ortaya çıkmasını sağlarken; II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) başat güçleri teşkil ettiği uluslararası ortam realizmi disiplinin en mühim teorisi haline getirmiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplini açısından realist teorinin ilk çağdaş yorumu İngiliz tarihçi ve diplomat Edward H. Carr tarafından yapılmıştır. Carr'ın düşünceleri bir daha asla bir savaşa gereksinimin duyulmayacağına dair inancın pekiştiği iki savaş arası dönemde filizlenmiştir.[8] Carr, II. Dünya Savaşı'nın altında yatan sebepleri analiz ettiği *20 Yılın Krizi 1919-1939: Uluslararası İlişkiler Çalışmasına Bir Giriş* adlı eserinde, savaşın esas sebebinin, I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyasete teorik ve pratik düzeyde hâkim olan, temelde 'menfaatlerin ahengi' düşüncesine dayanan ve güç siyasetinin şart ve gereklerini gözardı eden 'ütopyacı' anlayış olduğunu vurgulamıştır. Diğer bir ifadeyle Carr, ütopyacı olarak

---

[6] Ayrıntılı bilgi için bknz.: Thomas Hobbes, **Leviathan**, (Çev. Semih Lim), Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2019
[7] Bilal Karabulut, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s. 32-34.
[8] Deniz Ülke Arıboğan, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2019, s. 190-191.

adlandırdığı idealist-liberal teori geleneğinin iki savaş arası dönemdeki uluslararası siyasette barışı tesis etme ve muhafaza etme konusunda başarısız olarak değerlendirdiği muhtelif perspektif ve politikalarını sert bir şekilde eleştirmiştir.[9] Carr'a göre, ütopyacılar evrensel ahlakiyetçilik temelinde esasen hâkim devletlerin değerlerinin yaygınlaştırılmasına hizmet ederek savaşı kazanan devletlerin teşkil ettiği statükonun devamının sağlanmasını amaç edinmiştir. Carr, eserinde bilimlerin gelişim sürecinde evvela normatif bakışların ağırlıklı olduğu bir emekleme dönemi, sonrasında ise çözümlemenin önem kazandığı bir olgunlaşma dönemi geçirdiklerini ifade ederek; Uluslararası İlişkiler'de disiplinin emekleme döneminde hâkim olan ütopyacı bakışın "olması gereken"e ağırlık verdiğini öne sürmüştür. Carr, disiplini olgunlaşma sürecine götürecek ve olması gerekenin yerine "olan"ı çözümlemeyecek olanın realizm olduğunu kaydetmiştir.[10]

Thucydides'ten Edward Carr'a kadar oluşturulan birikimin üzerine II. Dünya Savaşı'ndan sonra realizme en büyük entelektüel destek daha sonra realist okulun babası olarak anılacak olan Hans J. Morgenthau'nun ilk baskısı 1948'de yayınlanan *Uluslar Arasında Siyaset: Güç ve Barış İçin Mücadele*[11] adlı eserinden gelmiştir.[12] Eserinde Morgenthau, realizm olarak adlandırdığı teorik anlayışın rasyonel bakış açısından noksan olan dünyanın insan doğasında yer alan güçlerin sonucu olduğu ve bu dünyanın çatışan karşıt çıkarlar ve geçici çıkar dengelerinden ibaret olduğu ilkelerini benimsediğini vurgulamıştır. Morgenthau teorisini altı temel ilkede özetlemiştir:[13]

- Genel olarak toplum gibi, siyaset de, kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetilir. Siyaset yasalarının derinliklerine kök salmış olan insan doğası eski çağlardan bugüne kadar değişmiş değildir.

---

[9] Muhammed A. Ağcan, "Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 83,89.

[10] Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.70.

[11] İngilizcede aslı adı *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* olan bu eser Türkçe literatürde *Uluslar Arasında Siyaset: Güç ve Barış İçin Mücadele* ile *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi* olarak iki şekilde kullanılmaktadır. Çalışmada bahsi geçen eser için ilk seçenek tercih edilecektir.

[12] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 46.

[13] Hans J. Morgenthau, **Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi**, (Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 2-18.

- Realizm için uluslararası politikada 'kılavuzluk' eden şey güç terimi ile ifade edilen çıkar kavramıdır. Bu kavram, siyaseti, ekonomi, ahlak ve din gibi konulardan ayrı ve bağımsız bir eylem ve anlayış olarak ele alır. Realizm, devlet adamının da güç olarak tanımlanan çıkar terimine uygun düşündüğünü ve hareket ettiğini varsayar. Bu ise devlet adamlarının atacakları adımları anlama ve tahmin edebilme ile siyaseti kuramsal olarak anlaşılabilir kılmaktadır.
- Politikanın özünü oluşturan çıkar kavramı sabit ve değişmez değildir. Bu kavramın muhtevası ve kullanılış tarzı siyasal ve kültürel çevrece belirlenmektedir. Güç insanın insan üzerinde denetin kurmasını ve devam ettirmesini sağlayacak olan fiziksel şiddet kullanımı da dâhil olmak üzere her şeyi kapsayabilir.
- Realizm, evrensel moral ilkelerin evrensel soyut formüller biçimi içinde devletlerin eylemlerine uygulanamayacağı görüşündedir ve bu ilkelerin zaman ve yer şartlarına göre ayıklanması gerektiğine inanmaktadır.
- Realizm, ulusların evrensel moral yasalarına göre değerlendirilmesini kabul etmez. Ulusların, güç çerçevesi içinde kendi çıkarları için çaba gösteren siyasi varlıklar olarak ele alınması daha adil bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.
- Realizm, siyaset alanının diğer alanlar gibi özerk bir alan olduğuna inanır. Diğer düşünce ekollerine ait olan standartların politika üzerine dayatılmasını kabul etmemektedir.

Klasik realizmde uluslararası sisteme dair yaklaşımın kökeninin -ki bu yaklaşım realizm çizgisindeki Uluslararası İlişkiler teorilerinin tamamı için geçerlidir- Thomas Hobbes'un *Leviathan*'daki çözümlemesine dayandığı ifade edilebilir. Hobbes, nedenini negatif insan doğasında gördüğü, insanların toplum halinde ortak bir otoriteye boyun eğmeden önce yaşadıkları varsayılan durumu gösteren ve devletlerin oluşumunu açıklamak için inşa ettiği 'doğa hali' kavramının devletlerarası/uluslararası ilişkiler için de geçerli olduğunu öne sürmüştür. Eserinde insanlar arasında bu doğa halinin yani savaş durumunun son bulması için devletin kurulduğunu ifade eden Hobbes, uluslararası alanda bütün devletlerin boyun eğeceği bir dünya devleti önermesi yapmayarak uluslararası doğa halinin katlanılabilir

olduğunu iddia etmiştir. Bu noktadan hareketle, klasik realistler de dâhil realistlerin tamamı uluslararası ilişkileri hem üstün ortak bir otoritenin bulunmaması, hem de devletlerarası ilişkilerin sürekli rekabet ve çatışma şeklinde olması anlamında anarşik olarak görmektedir.[14]

Klasik realizmde uluslararası sistem kavramının ve anlayışının gelişip yerleşmesi II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Bu döneme dek İngiltere ve Kıta Avrupası yaklaşımlarının etkilediği diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanı; savaş sonrasında ABD'nin liderlik ve uluslararası düzen oluşturma yönelişi ile Stanley Hoffmann'ın da ifade ettiği gibi bir Amerikan disiplini haline gelmeye başlamıştır. Bu durum Morgenthau önderliğindeki klasik realistleri de etkileyerek, onları ABD çıkarlarını temel alan uluslararası düzen ve daha fazla bütünsellik boyutunu ön plana çıkaran sistem kavramına doğru yönlendirmiştir.[15] Bu dönemde bilhassa siyaset bilimindeki tartışmalardan etkilenen klasik realistler, bu alanın kavramlarına başvurarak kendi alanları için önemli çıkarımlarda bulundular. Buna göre, uluslararası siyasal sistem ulusal siyasal sistemden temelde farklıdır, ulusal sistemde meşru merkezi otorite belirleyiciyken, uluslararası sistem merkezi otoritenin olmadığı anarşik bir yapıya sahiptir. Böylelikle değişmeyeceği varsayılan anarşik sistem klasik ve neo/yeni realist anlayışın temelini oluşturan bir unsur haline gelmiştir.[16] Ayrıca Morgenthau önderliğindeki çalışmalar sistem kavramını öne çıkararak uluslararası sistemi "uluslararası siyasi sistem"e indirgemiş ve bunun da uluslar arasındaki siyasi ilişkilerden oluştuğunu ortaya koymuştur.[17]

Klasik realizmin sistem yaklaşımında dikkat çeken ve onu neorealizmden ayıran bir husus önem arz etmektedir. Her iki yaklaşım da sistemin anarşik yapısını ve bu sistemde devletlerin evvela kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğini savunmakla birlikte; klasik realizm devletlerin uluslararası sistemi etkilediklerini ve onu şekillendirdiklerini kabul ederek neorealizmin aksine devletlere uluslararası sistemde daha fazla özerklik tanımaktadır.[18]

---

[14] A. Nuri Yurdusev, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", s. 43-47.
[15] Atila Eralp, "Sistem", s.126-127.
[16] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, 2011, s.77.
[17] Atila Eralp, "Sistem", s. 128-129.
[18] Karen A. Mingst, **Essentials of International Relations**, W. W. Norton & Company, New York 2003, s. 86.

Klasik realistler ayrıca doğrudan gücü ve sistemin idaresini ilgilendiren bir konu olduğu için uluslararası sistemi tanımlarken kutupluluk kavramına önem vermektedirler. Burada kutupluluk uluslararası sistemde gücü elinde bulunduran ve devletlerden müteşekkil olan blokları ifade etmektedir. Uluslararası sistemi kutupluluk bakımından tek kutuplu, çift kutuplu ve çok kutuplu olmak üzere üçe ayıran klasik realistler bilhassa çift ve çok kutupluluk üzerinde durmaktadırlar. Uluslararası sistemde en az üç olmak üzere bir dizi nüfuz sahibi aktör olduğunda güç dengesi ya da çok kutuplu bir sistem kurulurken; Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB önderliğinde olduğu gibi iki blok olması iki kutuplu sistemi ifade etmektedir. Klasik realistlere göre, ittifaklar güç dengesi/çok kutuplu sistemlerde spesifik, kısa vadeli ve menfaatlere göre değişirken; iki kutuplu sistemlerde daha uzun vadeli ve nispeten daha sabit çıkarlar etrafında şekillenmektedirler.[19]

Böyle bir karşılaştırma, tabiatıyla bahsi geçen sistemlerden hangisinin daha istikrarlı ve devletler için daha makul olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Klasik realistlere göre, iki kutuplu sistemlere kıyasla çok kutuplu sistemlerde daha gevşek ve devletlerin tercih ihtimallerini, işbirliği ve manevra kabiliyetlerini artıran şartlar mevcuttur. Bu şartlar büyük güçler arasında savaş ihtimalini azaltırken; devletlerin dış politikalarına esneklik kazandırabilmektedir. Klasik realizmde uluslararası sistemin istikrarı bakımından da çok kutuplu sistem öne çıkmaktadır. Fakat bu noktada klasik realistlerin, devletleri mevcut düzeni muhafaza etmek isteyen statükocular ile onu değiştirme niyetinde olan revizyonistler olarak tasnif ettiğine dikkat edilmelidir. Zira bu tasnif klasik realistlerin uluslararası sistemin istikrarını aktörlerin karakterine bağladıklarını göstermektedir.[20]

1.1.2. Davranışsalcı Yaklaşım

Davranışsalcılık (veya davranışçılık), kökleri XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında psikoloji alanındaki birtakım çalışmalara kadar uzanan bir akım olarak, 1950'lerin başlarında, bilhassa da ABD'de, sosyal bilimin muhtelif dallarında etkisini göstermeye başlamıştır. Uluslararası politika alanında bu etki, davranışsalcılık akımı temsilcilerinin alanla ilgili bütün tartışmaları geleneksel ekol yandaşları ile bilimsel ekol yandaşları arasındaki ikilemler ekseninde

---

[19] Karen A. Mingst, **Essentials of International Relations**, s. 88-89.
[20] Hasan Basri Yalçın, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2015, s. 212-213.

değerlendirmeyi tercih etmesiyle kendini göstermiştir. Bu çerçevede, davranışçı akımı bilimsel yaklaşım olarak sunan bu yazarlar, diğerlerini "gelenekselci" ya da "bilimsel olmayan" yaklaşımlar olarak adlandırmıştır.[21]

Davranışsalcılara göre, realizm de dâhil olmak üzere tarihsel ve hukuki/kurumsal yaklaşımda geliştirilen teoriler olay ve olgulardaki biricikliği öne çıkardığı ve genel nitelikte olup bilimsel titizlik çerçevesinde doğrulanamadıkları için bilimsellikten uzaktır. Zira bahsi geçen akımın temsilcileri bilimselliği, ampirik metot, tümevarımcı akıl yürütme, üretilen hipotezlerin yaygın olarak test edilmesi ve bu yolla varılan kuralların muhtelif zaman ve mekanlarda birçok kez doğrulanmaları gibi özelliklerle ilişkilendirmiştir. Bu bilimsellik anlayışının dört temel öğeye dayandığı ifade edilebilir. Bunlar; sosyal bilim dallarındaki bilimsellik ölçütlerinin doğa bilimlerindekilerin aynı olduğu varsayımı, disiplinler-arası bir sosyal bilim anlayışı, olgu ve olayların karşılaştırılabilir olması ve uluslararası politikada genel teorilerden çok, ancak kısmi teorilere ulaşılabileceği düşüncesidir.[22]

Davranışsalcı yaklaşımın uluslararası ilişkilere katkısı Arend Lijphart tarafından paradigmatik bir sıçrama olarak nitelendirilmiştir. Lijphart'a göre, davranışsalcı devrim kendine özgü bir metafor olan sistem kuramını uluslararası ilişkilere ithal etmiştir. Bu gelişmenin yansıması, davranışsalcı araştırmacıların, anarşi olgusu üzerine inşa edilmiş ve iç ve dış politika ayrımına dayanan klasik yaklaşımın aksine, ulusal siyasal sistem anlayışından esinlenen bir uluslararası sistem kavramı kullanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu anlamda uluslararası sistem kavramının ilk olarak sistematik bir şekilde Karl Deutsch'un *güvenlik toplulukları* yaklaşımında kullanıldığı görülmektedir.[23]

Savaşlara engel olunması amacıyla güvenlik topluluğu oluşturulması düşüncesinde yoğunlaşan Deutsch, evvela ulusal düzeyde toplumsal oydaşmanın (paylaşılan değerler ve duygular, ortak çıkarlar, karşılıklı saygı) sağlanarak sosyal birleşmenin oluşturulması gerektiğini kaydetmiştir. Toplumla devlet arasında sürekli ve müdahalesiz iletişim kanallarının varlığıyla gerçekleştirilecek olan bu sosyal birleşme sonucunda ise, Deutsch'a göre bir barış topluluğu kurulabilecektir. Bir

---

[21] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2005, s. 122.
[22] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 122-124.
[23] Oktay F. Tanrısever, "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 97-98.

sonraki aşama olarak Deutsch, ulusal düzeyde inşa ettiği bu düzeneği uluslararası alana uygulamaya yönelmiştir. Bu çerçevede, farklı devletlerdeki toplumlar arasında kurulacak iletişim olanaklarının bahsi geçen türden bir oydaşmayı yaratacağı ve sınıraşan kurumlaşmaları teşvik edeceği öngörülmüştür. Bu kurumlaşmaların meydana getireceği bir birlik de Deutsch'un işaret ettiği güvenlik topluluğunun kurulmasına hizmet edecektir.[24]

Uluslararası ilişkilerde bilimselliği geliştirme iddiasında olan davranışsalcılara göre, uluslararası politikada kendini tekrar eden davranışların meydana getirdiği düzeneğin anlaşılması gerekmekteydi. Bu minvalde, davranışsalcılar için alanla ilgili genellemelerin yapılabilmesini ve davranışların açıklanması sağlayacak olan yaklaşım ve kavram sistem olmuştur.[25] Dönemin en önemli davranışsalcılarından olan David Singer'ın da belirttiği gibi, sistem düzeyi içinde ve çevresinde gerçekleşen bütün etkileşimleri çevreleyen ve bunlar hakkında genellemeler yapma imkânı veren en kapsamlı düzey olarak uluslararası ilişkileri bir bütün şeklinde incelemeyi olanaklı kılmıştır.[26] Bu doğrultuda yürütülen çalışmalarda, uluslararası sistemi tanımlamada, sistemi oluşturan parçalar arasındaki ilişkiler ve etkileşime ağırlık veren yaklaşım öne çıkmıştır.[27] Analiz noktasında bir sistem dâhilinde mümkün olan etkileşim türleri ve yoğunluklarına odaklanılması[28] anlamına gelen bu yaklaşım, pratiğe davranışsalcıların realizmin temel savlarını[29] kabul etmelerine bağlı olarak iki kutupluluk, çok kutupluluk gibi güç ilişkilerine dayanan etkileşim düzenlerine yoğunlaşan çalışmaların ortaya çıkmasıyla yansımıştır.[30] Bu kapsamda Morton Kaplan'ın çalışmaları önem arz etmektedir.

Morton Kaplan sistemi, birbiriyle çok sıkı ilişki halinde olan ve kendilerine özgü davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan değişkenler dizisi olarak

---

[24] Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s. 9-10.
[25] Atila Eralp, "Sistem", s. 130.
[26] David Singer, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 3, Sayı 11, 2006, s. 7.
[27] Atila Eralp, "Sistem", s. 131.
[28] Barry Buzan, "Analiz Düzeyi Sorununu Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (Der. Ken Booth ve Steve Smith), (Çev. Muhammed Aydın), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 205.
[29] Uluslararası politikanın temel aktörleri ulus devletleridir, bunların teşkil ettiği uluslararası sistem ise anarşiktir savları kastedilmektedir.
[30] Atila Eralp, "Sistem", s. 133.

tanımlamıştır.[31] Kaplan, geliştirdiği sistem yaklaşımının oldukça kolay anlaşılır bir düşünceye dayandığını öne sürmüştür. Buna göre; devletlerin sayısı, türü ve davranışlarının değişimine paralel olarak onların askeri yeteneklerinin, iktisadi kaynaklarının ve bilgi düzeylerinin de değişiyor olmasının, bahsi geçen unsurlar arasında tarihin muhtelif dönemlerine özgü farklı yapı ve davranış kalıplarına sahip sistemlerin oluşturulmasını olanaklı kılan bir bağlantı/etkileşimin varlığına işaret ettiği varsayılabilirdi. Bu noktadan hareketle Kaplan, sistemi oluşturan değişkenler arasındaki etkileşimin doğasıyla ilgili hipotezler yaratılması ve bunların farklı dönemler üzerinde sınanmasının, farklı uluslararası sistem modellerinin devletlerin davranışlarına nasıl etki ettiğini irdeleme noktasında faydalı olabileceğini iddia etmiştir. [32] Bu bağlamda Kaplan, güç dengesi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem, evrensel sistem, hiyerarşik sistem ve birim veto sistemi olmak üzere altı uluslararası sistem modeli geliştirmiştir. Daha sonra bunlara çok gevşek iki kutuplu sistem, detant sistemi, istikrarsız blok sistemi ve tamamlanmamış nükleer yayılma sistemi modellerini de eklemiştir.

Kaplan, geliştirmiş olduğu bu uluslararası sistem modelleri için temel kurallar belirlemiştir. Her sisteme göre değişiklik gösteren bu temel kurallar, sistemi oluşturan devletlerin karakteristik davranışlarını ifade etmekle birlikte, sistemin istikrarı ve dengesi için gerekli davranışları da ortaya koyduğu için sistemin denge kurallarıdır da aynı zamanda.[33] Güç dengesi ile iki kutuplu uluslararası sistem modelleri arasında yaptığı bir mukayesede ise Kaplan, güç dengesi sisteminin bünyesinde birtakım riskleri ihtiva etmesine rağmen iki kutuplu sisteme oranla daha istikrarlı ve güvenli olduğunu kaydetmiştir.[34] Böylelikle Kaplan'ın az sayıda büyük güçler arasındaki etkileşime ağırlık veren sistem modelleri uluslararası ilişkiler'de sistem teorileri/yaklaşımları arasında yerine almıştır.

Davranışsalcı ekol içinde öne çıkan bir diğer önemli isim, çalışmalarında sistem kavramını tümevarımcı bir yöntemle ele almış olan Charles McClelland'dır.

---

[31] Tayyar Arı, "Morton A. Kaplan ve Uluslararası Politikada Sistem Yaklaşımı", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1-2, 1990, s. 104.

[32] Pavel Tsygankov, "Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki", **Vestnik Moskovskogo Universiteta. Ser. 25. Mejdunarodnıye Otnoşeniya i Mirovaya Politika**, Sayı 1, 2012, s. 27-28.

[33] Morton Kaplan'ın sistem modelleri ve bu sistemlere özgü davranış kalıpları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bknz., Morton A. Kaplan, "Variants on Six Models of the International System", **International Politics and Foreign Policy**, (Ed. James Rosenau), The Free Press, New York 1969.

[34] Pavel Tsygankov, "Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki", s. 34.

McClelland'a göre, uluslararası sistem belirli bir genelleştirilmiş tasvir hakkında düşünceye işaret ediyordu. Bu çerçevede, dünyadaki ulus devletlerin etkileşim süreci neticesinde oluşturulan karmaşık ilişkiler sisteminde temas ve birliktelik içinde bulundukları telakki edilmiştir. Bu etkileşim sürecinde ulus devletler arasında yaşanan alma-verme ise, McClelland uluslar arasındaki ilişkilerin temel bilgi kaynağını teşkil ettiğini öne sürmüştür. Diğer bir ifadeyle, McClelland devletlerin uluslararası alandaki davranışlarının, sistem perspektifinden değerlendirildiğinde, uluslararası çevreden alma ve verme şeklinde iki yönlü bir eylem olduğunu kaydetmiştir. Bu alma-verme şeklindeki değişim ilişkisinin ise uluslararası sistemi teşkil ettiğini savunmuştur.[35]

McClelland, tümevarımcı bir yöntem izlediği için, iki aktörün etkileşiminin genişletilmiş şekli olarak tanımladığı uluslararası sistemi, bütünü oluşturan parçalara ve parçalar arasındaki ilişkiye odaklanarak irdelemeye çalışmıştır.[36] Bu noktada, uluslararası alanda alma-verme şeklindeki değişim ilişkisini temel bilgi kaynağı olarak gören McClelland, bu etkileşimi bilimsel yöntemle analiz etme girişiminde bulunmuştur. Bu girişim sonucunda da, olaylarla ilgili veri tabanı anlamına gelen ve karmaşık politik faaliyetleri ziyaretler, yorumlar, protestolar, haberler, tehditler ve askeri müdahaleler gibi bazı alt başlıklara ayırarak tasnif eden "event data"yı literatüre kazandırmıştır.[37] Fakat McClelland'ın bu tümevarımcı yaklaşımının uluslararası sistemle ilgili birçok alanda veri toplanmasını sağlamasına karşın, bu veriler arasındaki ilişkilerin açıklanması noktasında başarı oranının yüksek olduğu söylenemez.[38]

1.1.3. İngiliz Okulu

İngiliz Okulu bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda İngiliz ve Amerikalı akademisyenler arasında genelde politika ve özelde uluslararası politika konusunda ortaya çıkan görüş ayrılığına dayanmaktadır. 1950'lerde ve 1960'larda Amerikan siyaset biliminde giderek öne çıkan, uluslararası ilişkiler alanında ise daha yavaş ilerleyen davranışsalcı hareketi benimsemeyen ve

---

[35] Evan Luard, **Basic Texts in International Relations: The Evolution of Ideas about International Society**, Macmillan, London 1992, s. 528.
[36] Atila Eralp, "Sistem", s. 135.
[37] Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkileri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Konya 2006, s. 70.
[38] Atila Eralp, "Sistem", s. 136.

kendilerini gelenekselci anlayışın inceleme metotlarına adamış olan bir grup İngiliz akademisyen[39], uluslararası ilişkilerin doğa bilimleri yöntemleriyle incelenemeyeceği yönündeki iddialarını kendi kurdukları Britanya Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi'nin çatısı altında tartışmaya açmıştır.[40] Böylelikle Britanya Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi İngiliz Okulu'nun kurumsal merkezi olmuştur.

İngiliz Okulu'nun bir teori olarak teşekkülü II. Dünya Savaşı sonrası döneme tekabül etse de, fikri temelleri uluslararası toplumun normatif yapısına tarihsel bir bakış açısıyla odaklanan Alman tarihçi Ludwig Heer'in tarihçi yaklaşımı ile Arnold Toynbee'nin uluslararası sistemleri medeniyet kavramı çerçevesinde mukayese eden yaklaşımına dayanmaktadır. İngilizler ve diğer etnik kökene mensup akademisyenlerden ibaret olan İngiliz Okulu mensupları, kendilerini ayrı bir teorinin temsilcisi olarak görmeleri, tarihçi/yorumcu bir yöntem benimsemeleri ve etik değerlerin uluslararası ilişkilerdeki önemine vurgu yapmaları ile farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar. [41] Bu yaklaşımın en özgün ifadelerinden birini üç gelenek tartışması teşkil etmektedir.

Esasen bu üç gelenek tartışması/yaklaşımı İngiliz Okulu'nun eklektik yapısını ve buna bağlı olarak birden fazla dünya görüşünü içererek, bunları birleştirip kullanıyor olmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle İngiliz Okulu'nun, Hobbes ve Machiavellici gerçekçiliği (realizmi), Kantçı devrimciliği ve Grotiuscu akılcılığı (rasyonalizmi) sentezleyerek özgün bir çerçeve yaratabilen tek yaklaşım olduğunu göstermektedir.[42] Üç gelenek yaklaşımı aynı zamanda İngiliz Okulu'nun üç temel uluslararası yapısının (uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu) kavramsallaştırmasının da temellerini teşkil ettiği için önem arz etmektedir.[43] Zira İngiliz Okulu uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu olarak ifade edilen bu üç kilit kavram etrafında şekillenmektedir. Çalışmanın konusu itibarıyla uluslararası sistem kavramına bakıldığında, kuramın öncü isimlerinden Hedley Bull uluslararası sistemi iki veya daha fazla devletin aralarında yeteri kadar ilişki

---

[39] Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, (Çev. Editörü Metin Aksoy), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, s.239.
[40] Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (Der. Ramazan Gözen), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 217.
[41] Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", s. 218, 220.
[42] Balkan Devlen, Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 25, 2010, s. 44-45.
[43] Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", s. 231.

olduğunda, birbirlerinin kararlarına yeteri kadar etki ettiklerinde ve bir bütünün parçaları gibi davrandıklarında oluşan/ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre uluslararası sistem genel olarak, davranışları uluslararası anarşiye bağlı olarak şekillenen devletler arasında güç siyasetidir.[44] İngiliz Okulu'nun bu tanımlaması aynı zamanda her devletin diğer devletlerin kendisi veya birbirleriyle ilgili politikalarını bildiği ve bu sayede kendi politikalarını oluşturdukları bir etkileşim içinde oldukları anlamı da taşımaktadır.[45] Kuramın bir diğer önemli ismi olan Martin Wight ise devletlerin ve onların etkileşimlerinin oluşturduğu iletişim ve ilişkinin sürekli/sistematik olmasının uluslararası sistemin iki olmazsa olmaz parçası olduğunu vurgulamıştır.[46]

İngiliz Okulu'nun da realistler gibi uluslararası sistemin anarşik yapısını ve devletçi başlangıç noktasını benimsediği[47] belirtilmelidir; fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, kuramın anarşiyi, savaşı ve güç dengesini doğa kanunları, uluslararası sistemin yapısına yerleşmiş ve değişmez olan olgular olarak değil, siyasi realiteyi teşkil eden imgeler olarak gördüğü hususudur.[48] Bununla birlikte, kuramla ilgili ifade edilmesi gereken bir diğer önemli konu da uluslararası sistemin dönüşümü ile ilgilidir. Bu bağlamda Hedley Bull, ortak çıkarlar ve değerlerin bilincinde olan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde kendilerini ortak kurallar bütününe bağlı hissettiklerinde ve uluslararası hukuk, diplomatik mekanizmalar, uluslararası örgütler gibi ortak kurumların faaliyetlerinde yer aldıklarında, uluslararası sistemin ötesinde bir "uluslararası toplum" ortaya çıkacağını kaydetmiştir.[49]

1.2. Yapı Olarak Sistem

1.2.1. Neorealizm (Yeni Gerçekçilik/Yapısal Realizm)

1970'li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında çok çeşitli açıklama ve teorileşme çabaları ortaya çıkmıştır. Fakat bunlar arasında bir anlayış birliği ortaya çıkmamıştır. Bu dönemde üzerinde anlaşmazlığın yaşandığı konuların başında uluslararası sistemin doğası meselesi gelmekteydi. Bu hususla ilgili

---

[44] Yannis A. Stivachtis, "The English School", **International Relations Theory**, (Ed. Stephen McGlinchey, Rosie Walters, Christian Scheinpflug), E-International Relations Publishing, Bristol 2017, s. 28.
[45] Mustafa Serdar Palabıyık, "İngiliz Okulu", s. 232.
[46] Balkan Devlen, Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", s. 49.
[47] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", s. 78.
[48] James E. Dougherty, Robert L. Pfaltzgraff, **Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, Longman, New York 2001, s.168.
[49] Hedley Bull, **Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, Palgrave, New York 2002, s. 13.

davranışsalcıların girişimleri sonrasında uluslararası ilişkilerde geleneksel bakış açısını yeniden öne çıkaran neorealizmin yaklaşımı önem arz etmektedir.[50]

Neorealizm, davranışsalcı ekol, bağımlılık ve azgelişmişlik kuramları tarafından realizme yöneltilen eleştirilere bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Davranışsalcılar, savundukları pozitivist ilkelerden hareketle dönemin realistlerini bilgi elde etmek için insan tabiatına dayanan apriori varsayımları kullandıkları, kuramlarını deneyimi yapılmamış ve deneyime açık olmayan hipotezler üzerine kurmuş oldukları için eleştirmiş; bundan dolayı da yeterince bilimsel olmadıklarını iddia etmiştir. Bağımlılık ve azgelişmişlik kuramları ise, realizmi teknolojik gelişmeler ve artan ekonomik, siyasi bağımlılığı göz ardı etmesi ve devletlerarası eşitsiz ilişkiler gibi daha toplumsal olguları açıklayamamasından dolayı eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin etkisiyle sistem açıklamalarının yaygınlaştığı bir ortamda en sistematik çalışma 1959'da Kenneth Waltz tarafından *İnsan, Devlet ve Savaş (Man, State and War)* adlı eserle ortaya konulmuştur.[51] Waltz, bahsi geçen eserinde dönemin analiz seviyesi tartışmaları çerçevesinde savaşın nedenlerini üç seviye/düzey kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Konuyu insan doğası, devletlerin iç yapıları ve uluslararası sistemin anarşik yapısı seviyelerini kullanarak irdeleyen Waltz, uluslararası ilişkilerde savaşın genel nedeninin insanların ya da devletlerin yapısından bağımsız olarak uluslararası sistemin anarşik yapısı olduğu sonucuna varmıştır.[52]

Daha sonra Waltz, 1979'da ana yapıtı olan *Uluslararası Politika Teorisi'nde (Theory of International Politics)* realizmi yeniden tanımlamış, bu tanımlamanın merkezine sistem kavramını oturtmuş ve uluslararası sistem kavramını yaratıcı bir şekilde yeniden tanımlamıştır.[53] Waltz'ın uluslararası sistem çözümlemesine geçmeden önce neorealizmi klasik realizmden ayırt eden temel farklılıklardan bahsedilmelidir. Bunları dört başlık altında ifade etmek mümkündür:

---

[50] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 99.
[51] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.135-136, 149.
[52] Mehmet Ali Tuğtan, "Güç, Anarşi ve Realizm", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 122-123.
[53] Atila Eralp, "Sistem", s. 138.

- Klasik realizm tesadüfi ve beklenmedik olaylara fazla önem vermektedir. Kuram tesadüfi ve beklenmedik gelişmeleri açıklayamaz. Kuram, düzeni ve tekrarı ele alır, oluşumunun en önemli koşulu ise bunların belirlenebilmesidir,
- Klasik realistler özerk olarak kabul ettikleri siyaset kavramını uluslararası siyasete uygulayamamıştır. neorealistler ise, uluslararası siyasetin özerkliğini, uluslararası siyaset sisteminin yapısını tanımlayarak ilan etmektedir,
- Klasik realizme göre güç, rasyonel devlet adamlarının durmadan daha fazla elde etmeye çalıştığı bir şey ve başlı başına bir amaç iken, neorealizm gücü kullanışlı olabilecek, çok azı ya da fazlası devlet için tehlike teşkil eden bir araç olarak görmektedir. Kritik durumlarda devletler için önemli olan güç değil, güvenliktir,
- Klasik realistler bir sonuç hakkında çıkarımlarda bulunurken genellikle aktörlerin dikkat çekici özelliklerinden yola çıkarlar. Oysa devletlerin niteliklerindeki farklılıklar ile eylemlerinin ürettiği sonuçlar ya da etkileşim şekillerindeki değişimler arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Neorealizm, yapının eylemler ve sonuçlar üzerindeki etkisi vurgulayarak, etkileşim içerisindeki birimler ile uluslararası sonuçlar arasındaki rastlantısal ilişkiyi yeniden ele almaktadır. [54]

Waltz, daha sonra neorealizm olarak adlandırılacak olan teorisini ortaya koyarken hareket noktası olarak uluslararası politika teorilerinin açıklama düzeylerini belirlemiştir. Buna göre, uluslararası politikaya dair açıklamaları bireysel ya da ulusal/devletler düzeyinde yapan teoriler indirgemecidir, uluslararası sistem düzeyinde yapanlar ise sistemiktir. İndirgemeci teoriler güvenilir açıklamalar ve öngörüler yapacak kadar güçlü değildir. [55]

Waltz'ın teorisinde uluslararası sistem bir "etkileşen birimler kümesi"dir. Burada uluslararası sistem, birimleri bir küme oluşturacak şekilde düşünmeyi olanaklı kılan sistemeler düzeyi bileşeni olan yapı ile etkileşen birimlerden oluşan

---

[54] Kenneth N. Waltz, "Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni", **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (Çev. Ezgi Yağ), (Ed. Esra Diri), Der Yayınları, İstanbul 2017, s. 443-445.
[55] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, (Çev. Osman S. Binatlı), (Ed. Çınar Özen), Phoenix Yayınevi, Ankara 2015, s. 27.

başka bir düzeyden oluşmaktadır.[56] Waltz'ın etkileşen birimlerden kastettiği bir devrin büyük güçleri olan devletlerdir. Waltz'a göre, büyük güçlere odaklanmak daha az önemli olan devletleri göz ardı etmek değildir. Zira en büyük yeteneklere sahip birimler/devletler hem kendileri hem de diğer devletler için eylem sahnesini düzenler ve etkileşimleriyle ana parçaları oldukları uluslararası sistemin yapısını oluştururlar.[57]

Waltz'ın teorisinde üzerinde en fazla durulan konu uluslararası sistemin yapısıdır. Waltz'a göre yapı, kısıtlayıcı bir koşullar kümesini tarif eder. Diğer bir ifadeyle, uluslararası sistemin yapısı uluslararası politikada ortaya çıkan sonuçları doğrudan yaratmaz, fakat karar birimlerinin davranışlarını/tercihlerini sınırlar ve biçimlendirir. Dolayısıyla uluslararası politikada davranışların ve sonuçların izahının bir kısmı sistemin yapısında bulunmaktadır.[58] Waltz, uluslararası sistemin yapısını tanımlarken birimlerin/devletlerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarını (nasıl etkileştiklerini) göz ardı edip, bunların birbirine göre nasıl düzenlendiklerine bakılması gerektiğini savunmuştur. Düzenlemedeki değişmeleri yapısal değişmeler olarak telakki eden Waltz, sistemin düzenleyici ilkesinin ne olduğunu göstermek için devletlerin iç siyasal sistemleriyle uluslararası siyasal sistemler arasında bir mukayese yapmıştır.[59] Bu doğrultuda, iç politikada birimler birbirlerine karşı üstlük ve astlık ilişkileri içinde konumladıkları için iç sistemeler merkeziyetçi ve hiyerarşikken, uluslararası politikada devletleri için böyle bir durum söz konusu olmadığı için uluslararası sistem adem-i merkeziyetçi ve anarşiktir.[60] Diğer bir ifadeyle, neorealizmde anarşi uluslararası sistemin düzenleyici ilkesidir.

Waltz kuramında düzeni ve tekrarı açıklama iddiasında bulunmuştur. Ona göre, uluslararası politikada düzeni ve tekrarı anarşi ilkesi açıklamaktadır. Zira rekabet içindeki birimlerden biri anarşik uluslararası alanı hiyerarşik bir alana çevirmeyi başaramadıkça uluslararası politikada olaylar, ilişkiler ve kalıplar

---

[56] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 53.
[57] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 92.
[58] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 93-94.
[59] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 102.
[60] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 104, 112.

açısından bir süreğenlik var olacaktır.[61] Bu düşünce aynı zamanda Waltz'ın anarşik sistemin değişmeyeceğini varsaydığına işaret etmektedir.[62]

Neorealizme göre, anarşi bir sistemin birimleri arasında eşgüdüm gerektirmektedir. Bu da uluslararası sistemin birincil öneme sahip birimleri olan devletlerin, yerine getirdikleri işlevler bakımından benzer birimler oldukları anlamına gelmektedir. Waltz'a göre, anarşi sürdüğü müddetçe devletlerin bu özelliği de devam edecektir.[63] Yerine getirdikleri işlevler bakımından benzer olan devletler yine Waltz'a göre yetenekleri/kabiliyetleri bakımından farklılaşırlar.[64] Devletler arasında kabiliyet dağılımındaki değişimler ise uluslararası sistemin yapısını değiştirmektedir. Bu noktadan hareketle neorealizmin uluslararası sistemler arasında ayrımı, sistemi teşkil eden büyük güçlerin sayısına göre yaptığı görülmektedir.[65]

Neorealizm, uluslararası alanda kuvvetin kullanılıp kullanılmayacağına her devletin tek başına karar vermesiyle savaşın her an çıkabileceğini iddia etmektedir. Bu yaklaşım devletler arasında anarşinin, şiddetin ortaya çıkmasıyla ilişkilendiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede uluslararası sistem, devletlerin kendi bekaları konusunda kaygı duyduğu ve bu kaygının davranışlarını şekillendirdiği bir kendine-yardım (self help) sistemi olarak öne çıkmaktadır. Böyle bir sistemde Waltz'a göre, uluslararası sistemin yapısı devletler arasında işbirliğini iki şekilde sınırlamaktadır. Bunlar, devletlerin birbirlerinin gelecekteki niyetlerinden emin olmaması nedeniyle ortaya çıkan güvensizlik ile diğer devletlere bağımlı hale gelmekten duyulan endişedir.[66] Kendine-yardım sisteminin bir diğer sınırlayıcı etkisi de devletlerin yönlendirmelerini sınırlaması, taleplerini ılımlaştırması ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması yönünde onları teşvik etmesidir. Dolayısıyla uluslararası politika, güç ve mücadele alanı olduğu gibi aynı zamanda uyuşma alanıdır da.[67]

Daha önce de belirtildiği gibi neorealizm, klasik realizmin aksine neorealizm, uluslararası politikada devletler için en önemli amacın güç değil, güvenlik olduğunu savunmaktadır. Waltz'a göre, bu amaca ulaşmada uluslararası sistem devletleri, dengeleme stratejisi izlemeleri yönünde özendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, gücü

---

[61] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 84.
[62] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", s. 77.
[63] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 118-119.
[64] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 122.
[65] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 123.
[66] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 129-134.
[67] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 142-143.

sistem içerisinde kendi konumlarını koruma amacına ulaşmada bir araç olarak değerlendiren devletler, mevcut ittifaklar arasında daha zayıf olanına katılmayı yeğler. Zira aksi bir durum söz konusu olsaydı uluslararası politika dengelerin değil, bir dünya hegemonyasının oluşturulmasına tanık olmuş olacaktı. Uluslararası sistemde dengeye doğru güçlü bir eğilim olduğu için Waltz, güç dengelerinin tekrar tekrar oluşacağını öngörmüştür.[68]

Neorealizmde üzerinde durulan bir diğer önemli konu, uluslararası sistemde değişim ve istikrardır. Waltz'a göre, uluslararası sistem yalnızca düzenleyici ilkedeki (anarşi) değişmeler ve bu sistemi teşkil eden ana tarafların (büyük güçlerin) sayısındaki değişmeler tarafından dönüştürülür. Bu yaklaşım uluslararası sistemin istikrarı açısından değerlendirildiğinde, düzenleyici ilke olarak anarşinin devam etmesi ve sistemin büyük güçlerinin sayılarında ciddi değişikliklerin meydana gelmemesi uluslararası sistemin istikrarlı olduğunun göstergesidir.[69] Bu noktada büyük güç sayısına göre hangi uluslararası sistem modelinin daha istikrarlı olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Waltz, sistemde meydana gelen dengesizliklerin giderilmesi noktasında çok kutuplu sistemlerin ittifak olanağı daha yüksek olduğu için daha esnek olduğunu kaydetmiştir.[70] Buna rağmen, neorealistlere göre çok kutuplu sistemin esnekliği aslında karmaşa anlamına gelmektedir. Karmaşa ise istikrar yerine istikrarsızlık getirmektedir.[71] Hâlbuki iki kutuplu bir sistemde belirsizlikler azalır ve hesaplar daha kolay yapılır.[72] Dolayısıyla neorealistler, uzun vadede iki kutuplu sistemleri çok kutuplu sistemlere oranla daha istikrarlı olarak değerlendirmektedir.

1.2.2. Dünya Sistemi Yaklaşımı

Kenneth Waltz gibi bütünü açıklamada yapı boyutuna önem veren bir diğer yaklaşım olarak dünya sistemi yaklaşımı öne çıkmaktadır. George Modelski ve Immanuel Wallerstein yaklaşımın iki öncü teorisyenidir. Wallerstein sosyal bilimlerde bütüncül bir yaklaşımı en sistematik şekilde savunan düşünürlerden biridir. Yaklaşımını ilk olarak 1974 tarihli *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the World Economy in the Sixteenth Century (Modern*

---

[68] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 158-161.
[69] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 202.
[70] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 203.
[71] Hasan Basri Yalçın, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme", s. 214.
[72] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, s. 210.

Dünya Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Dünya Ekonomisinin Kökenleri) adlı eseriyle ortaya koymuştur. Neorealizmin tarihsel olmayan yapısına tarihsel bir kimlik kazandırmayı hedefleyen Modelski'nin yaklaşımı ise 1978 tarihli *The Long Cycle of Global Politics and the Nation State* adlı eserle ortaya çıkmıştır.[73]

Modelski'nin dünya sistemi çözümlemesine bakıldığında başta siyaset bilimi olmak üzere farklı bilim dallarından istifade edildiği ve tarihsel bir yaklaşım benimsediği görülmektedir.[74] Dolayısıyla Modelski'nin sistem çözümlemesinde belirleyici olan yapı boyutunun yanı sıra süreç boyutunun da olduğu ifade edilmelidir.

Modelski küresel siyasi sistemin alt düzeylerdeki etkileşimleri yönlendirdiğini ve dünya sisteminin en üst düzeydeki siyasi yapısı olduğunu savunmuştur.[75] Modelski küresel siyasi sistemi, küresel problemlerin veya ilişkilerin yönetimi için kurumlar ve düzenlemeler veya küresel karşılıklı bağımlılığın yönetimi için yapı olarak tanımlamıştır ve bu sistemin yaklaşık olarak 1500 yılında kurulmuş olup varlığını sürdürdüğünü kaydetmiştir.[76] Modelski'nin küresel siyasi sistemi eşitsiz otorite yapısında temellenmekte ve hiyerarşik ve dikey örgütlenme sonucunda oluşmaktadır.[77] Bu şekilde Modelski, dünyaya egemen olacak güçlü bir merkezi otoriteden yoksun olması anlamında adem-i merkeziyetçi olan[78] küresel siyasi sistemde yönetim sorununun/düzenin nasıl tesis edildiğini göstermiştir.[79] Diğer bir ifadeyle, küresel siyasi sistemin bütünüyle bir düzen ve otoriteden yoksun olduğu doğru değildir, zira küresel liderin mevcudiyeti uluslararası sistemde düzeni ve istikrarı sağlamaktadır. Küresel liderin gayrıresmi otoritesi küresel siyasi sitemin muntazam bir şekilde işlemesini sağlamaktadır.[80] Modelski küresel sistemin baskın aktörlerine dünya güçleri/küresel güçler adını vermiştir. Ayrıca küresel savaşlar neticesinde ortaya çıkan bu dünya güçlerinin tarihsel süreçte birbiri ardına gelerek küresel siyasi sistemi şekillendirdiğini vurgulamıştır. Böylelikle Modelski belli

---

[73] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", s. 169, 176.
[74] Samet Yılmaz, "Küresel Politik Liderlik: George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2017, s. 287.
[75] Samet Yılmaz, "Küresel Politik Liderlik: George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler", s. 290.
[76] George Modelski, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 2, Sayı 7, 2005, s. 4.
[77] Atila Eralp, "Sistem", s. 143.
[78] George Modelski, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", s. 5.
[79] Atila Eralp, "Sistem", s. 144.
[80] Fatih Tayfur, "Systemic-Structural Approaches, World-System Analysis and the Study of Foreign Policy", **METU Studies in Development**, Cilt 27, Sayı 3-4, 2000, s. 276, 279.

periyodlarla tekrar eden bu durumu *uzun döngüler* olarak tanımlamış ve dünya sistemi yaklaşımında süreç boyutunun da var olduğunu bariz bir şekilde ortaya koymuştur.[81] Modelski her ne kadar dünya sisteminin siyasi yapı üzerinde şekillendiğinin altını çiziyor olsa da, bu yapının büyük ölçüde küresel güçler tarafından ortaya çıkarıldığını da kaydetmektedir. Bu husus, Modelski'nin yaklaşımında uzun döngülerin yapısal/sistemik etkilerine maruz olan büyük devletlerin bu döngülerin ifade ettiği süreçlerin muhtevası ve niteliğini belirlemeye muktedir olduklarını göstermektedir.[82]

Wallerstein ise kendi dünya sistemi yaklaşımında Modelski'den farklı olarak küresel ekonomik yapı çerçevesinde bir sistem kavramsallaştırması geliştirmiştir. Wallerstein'e göre, modern dünya sisteminin yapısını kapitalizm teşkil etmektedir. XVI yüzyıldan itibaren uluslararası sistemin tanımlayıcı özelliği olan kapitalizm, davranışları şekillendirmekte, kısıtlamakta ve onların kaynağını oluşturmaktadır.[83] Böylelikle eşit kuvvete sahip olmayan ve aralarında rekabet eden devletlerin meydana getirdiği uluslararası sistem, kapitalist dünya ekonomisinin siyasi vücudu olarak telakki edilmekte ve kapitalist kurumların bu sistemin idamesinde merkezi rol oynadığı savunulmaktadır.[84] Diğer bir ifadeyle, yaklaşımda ortak bir siyasal yapıdan yoksun olarak sayılan dünya ekonomisinde devletler ya da onların teşkil ettiği uluslararası sistem emeğin bölüşümünü ve sermaye birikimini sağlayan siyasi yapılar olarak öne çıkmaktadır. Son olarak Wallerstein'in, yaklaşımında devletleri sistemdeki yapısal konumları ve güçleri bakımından merkez, çevre ve yarı-çevre kavramlarını kullanarak sınıflandırdığı ifade edilmelidir.[85]

1.3. Süreç Olarak Sistem

1.3.1. Liberal Kurumsalcılık

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra vuku bulan bir dizi mühim gelişme uluslararası ilişkiler disiplini içinde realizme meydan okuyan yeni yaklaşımların/teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1962 Küba Füze Krizi ile

---

[81] George Modelski, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", s. 4, 6-7.
[82] Fatih Tayfur, "Systemic-Structural Approaches, World-System Analysis and the Study of Foreign Policy", s. 279.
[83] Karen A. Mingst, **Essentials of International Relations**, s. 96.
[84] Fatih Tayfur, "Systemic-Structural Approaches, World-System Analysis and the Study of Foreign Policy", s. 282.
[85] Fulya Ereker, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 36, 2013, s. 53-54.

iki süper gücün nükleer savaşın eşiğine gelmesi, Vietnam Savaşı'nda güçlü taraf olmasına karşın ABD'nin mağlup olması, bilhassa 1970'lerden itibaren uluslararası arenada ekonomik konuların ve aktörlerin öneminin artması ve küreselleşme olgusunun daha belirgin hale gelmeye başlaması bahsi geçen gelişmeleri izah etmede realizmin yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu şartlar altında ortaya çıkan neoliberalizm, realizmden faklı olarak dış politikada devletlerin ve karar alıcıların somut ve sabit bir ulusal çıkar kavramı üzerinden doğrudan hareket etmediklerini, devletlerin güç dışında farklı ekonomik, sosyal ve siyasi hedefleri olabileceğini ve birbirleriyle iletişime geçtiklerinde her iki tarafın da kazançlı çıkabileceğini iddia etmiştir.[86]

Neoliberal gelenek içerisinde sistem çözümlemesi bakımından Robert Keohane ile Joseph Nye'ın çalışmaları öne çıkmaktadır. İkiliye göre, 1970'lerden itibaren uluslararası politika, devletin tek ve belirleyici aktör olmadığı, çok uluslu şirketlerin, sendikaların vb. devlet dışı aktörlerin de bulunduğu *ulusaşırılık* kavramıyla ifade edilen çoğulcu bir yapıya evrilmiştir. Devletlerarası etkileşim yerini ulusaşırı etkileşime ve uluslararası örgütlere bırakarak, muhtelif alanlarda bağımlılık ve *karşılıklı bağımlılık* ilişkisinin ortaya çıkabilmesine imkân sağlamıştır.[87] Keohane ve Nye'nın çalışmalarının merkezinde davranışsal rolleri belirleyen, faaliyetleri sınırlandıran ve beklentileri şekillendiren kalıcı ve bağlantılı kurallar dizisi olarak tanımladıkları *kurumlar* kavramı yer aldığı için ikilinin öncülük ettiği yaklaşım liberal kurumsalcılık olarak adlandırılmıştır. Keohane ve Nye'ın kuramında kurumlar, hükümetlerarası ve hükümet dışı resmi kuruluşlar, uluslararası rejimler ve sözleşmelerden oluşmaktadır.[88]

Liberal kurumsalcılık da neorealizm gibi, devletlerin davranışlarını açıklayabilmek için anarşik olan uluslararası sistemin doğasını incelemeye yönelmiştir.[89] Liberal kurumsalcılara göre, sistemin iki boyutu vardır: yapı ve süreç. Keohane ve Nye yapı kavramını Waltz'ın çözümlemesinden aldıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Dolayısıyla neorealizmde olduğu gibi liberal kurumsalcılıkta da yapı

---

[86] Evren Çelik Wiltse, "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 138-141.
[87] Lerna Yanık, "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 46, 2015, s. 43.
[88] Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, s. 147.
[89] Robert Keohane, "Neoliberal Institutionalism", **Security Studies: A Reader**, (Ed. Christopher W. Hughes, Lai Yew Meng), Routledge, Oxon 2011, s.160.

uluslararası sistemde kabiliyetlerin birimler/devletler arasındaki dağılımına işaret etmektedir ve devletlere bazı fırsatlar ve kısıtlamalar sunmaktadır. Bununla birlikte, liberal kurumsalcılar Waltz'un yaklaşımında olduğu gibi sistemin, sadece sistemin bir boyutu olan yapı ile özdeşleştirilmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır.[90] Bu nedenle sistem kavramında yapı boyutunun süreç boyutu ile takviye edilmesi gerektiğini kaydetmiştir.[91]

Liberal kurumsalcılara göre, süreç etkileşim kalıplarına işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, birimlerin birbirleriyle ilişki kurma yolları anlamına gelmektedir. Kuramda devlet davranışlarını etkileyen sistem düzeyli faktörler olarak telakki edilen etkileşim kalıpları kendi içinde iki kategoriye ayrılmaktadır. Buna göre, yapısal olmayan teşvikler birinci kategoriyi, devletlerin iletişim ve işbirliği kabiliyetleri ise ikinci kategoriyi teşkil etmektedir. Yapısal olmayan teşvikler[92] devletlerin kazanç-risk değerlendirmelerini etkileyerek ulusal çıkarları değiştirirken, iletişim ve işbirliği kabiliyetleri[93] devletler arasında etkileşimin sonuçlarını değiştirirler.[94] Keohane ve Nye'ın, sistem çözümlemesinde süreç yaklaşımının daha ziyade iletişim ve işbirliği boyutu üzerinde yoğunlaşmış olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda teoride uluslararası politikada öne çıkan en önemli etkileşim tarzının karşılıklı bağımlılık ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Kuramda karşılıklı bağımlılık, çok sayıda etkileşim kanalının ortaya çıkardığı bir durumdan ziyade etkileşim sürecinde meydana gelen herhangi bir gelişmenin taraflardan her biri için de bir maliyeti olduğu ve bu maliyetin aktörlerin hareket serbestisini kısıtladığı bir durumu/koşullar bütününü ifade etmektedir.[95] Netice itibarıyla liberal kurumsalcılık bahsi geçen hususlardan hareketle aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkisiyle bağlı aktörlerin bir network ağı oluşturduğu ve işbirliği süreçlerinin öne çıktığı bir uluslararası sistem çerçevesi çizmiştir.[96]

---

[90] Robert O. Keohane, Joseph Nye, "Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 46, s.94-95.
[91] Atilla Eralp, "Sistem", s.148.
[92] Teknolojik değişimler, iktisadi karşılıklı bağımlılık ve konu yoğunluğu yapısal olamayan teşvikleri etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır.
[93] Uluslararası kuralların, normların ve kurumların özellikleri, iletişim ve işbirliği kabiliyetlerini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır.
[94] Robert O. Keohane, Joseph Nye, "Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", s.95-96.
[95] Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçıner, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 23, 2009, s.75.
[96] Pavel Tsygankov, "Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki", s.12-13.

1.4. Karşılıklı Oluşturma Olarak Sistem

1.4.1. İnşacılık

İnşacılık, düşünsel kökenlerini öncelikle ve özellikle bilim felsefesinde ve sosyal teoride bulunan değişik görüşlerin teşkil ettiği bir yaklaşımdır. İnşacılık, bünyesinde muhtelif düşünceleri ve farklı yaklaşımları barındırmasına karşın, temelde gerçekliğin ve bilginin (sosyal) inşa edildiğini ifade eden genel bir bakış açısı olarak öne çıkmaktadır.[97] Bu yaklaşımın Uluslararası İlişkiler teorileri arasında belirginlik kazanmasında, Sovyetler Birliği'nin barışçıl bir şekilde dağılmasının öngörülememesinin, devlet egemenliğinde fark edilir bir düşüşün yaşanmasının ve küreselleşme sürecinin etkileriyle birlikte Marksist teorilerin değer kaybetmesinin başlıca payı vardır.[98] Diğer bir ifadeyle, Uluslararası İlişkiler alanında kökenlerini her ne kadar 1980'lerin başına kadar götürmek mümkün olsa da, esasen inşacılığın, disiplinin iki ana akım teorisi olan realizm ve liberalizmin Soğuk Savaş'ın bitimini öngörme ve açıklamadaki başarısızlıkları üzerine disipline kuvvetli bir giriş yaptığını kaydetmek mümkündür.[99] İnşacılığın genel anlamda fikirler ve normların şekillendirdiği sosyal inşa süreçlerini önceleyen ve kimlik olgusunu odak noktasına koyan bir anlayış geliştirdiği ifade edilebilir.[100] Bu çerçevede, inşacılığın temel önermelerini dört başlık altında özetlemek mümkündür:

- Gerçekliğin sosyal inşasına ve sosyal gerçeklerin önemine inanma,
- Maddi olanların yanında düşünsel yapılara, normların ve kuralların önemine odaklanma,
- Siyasi eylemin gerçekleştirilmesinde kimliğin rolüne ve eylemin mantığının önemine odaklanma,
- Aktör ve yapının karşılıklı olarak teşkil edilmesine inanma ve teamül ve eyleme odaklanma. [101]

Uluslararası İlişkilerde bilhassa neorealizmin eleştirileri üzerine gelişen inşacı kuram içerisinde Alexander Wendt'in görüşleri öne çıkmaktadır.[102] Wendt'e göre

---

[97] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", **Ege Akademik Bakış**, Cilt 9, Sayı 2, 2009, s. 773.
[98] Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, s.277.
[99] Trine Flockhart, "İnşacılık ve Dış Politika", **Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar**, (Çev. Nasuh Uslu), (Der. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 79-80.
[100] Bilal Karabulut, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.101-102.
[101] Trine Flockhart, "İnşacılık ve Dış Politika", s. 82.

inşacılık bir yapısal uluslararası sistem kuramı olarak şu ana iddialarda bulunmaktadır:

- Devletler, uluslararası siyaset kuramının temel analiz birimleridir,
- Uluslararası sistemdeki ana yapılar, maddi olmaktan ziyade öznelerarasıdır ve
- Devletlerin kimlikleri ve çıkarları insan doğası veya iç siyaset tarafından dışsal olarak sisteme verilmekten ziyade önemli ölçüde bu toplumsal yapılar tarafından inşa edilirler. [103]

Bu noktadan hareketle Wendt uluslararası sistem çözümlemesini Waltz gibi yapı kavramı üzerine inşa etmiştir. Fakat iki yaklaşım arasında yapı kavramına atfedilen anlamla ilgili mühim farklılıklar mevcuttur. Neorealizmde anarşi ve ona bağlı olarak ortaya çıkan kendine-yardım sistem yapısının temel ve değişmez bir özelliğini teşkil ederken, inşacılıkta kendine yardım anarşinin bir türünü meydana getirmektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısının çatışmacı olabileceği gibi işbirlikçi de olabileceği savunulmaktadır.[104] Wendt'e göre anarşinin sonuçları veya işbirliği ya da çatışma doğurup doğurmayacağı sistemin kültürü tarafından belirlenir. Burada sistemin kültürü kavramıyla kastedilen ise devletler arasında öznelerarası etkileşim sonucunda ortaya çıkan ve paylaşılan fikirler/bilgidir.[105] Sistemin kültürü devletlerin kimlik ve çıkarlarına ilişkin müşterek bilgi, nasıl davranacaklarına ilişkin ortak anlayış ve beklentileri kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Wendt'in yaklaşımında uluslararası sistemin yapısı sosyal bir nitelik taşımaktadır ve bahsi geçen unsurlar da sistemin yapısal ögelerini teşkil etmektedir. Bu ise, neorealizmin varsayımlarının aksine inşacı yaklaşımda devletlerin kimlik ve çıkarlarında yaşanan dönüşüme bağlı olarak uluslararası sistemde yapısal bir değişimin gerçekleşmesinin mümkün görüldüğünü ortaya koymaktadır.[106]

Wendt'e göre uluslararası sistemde yapısal değişim devletlerin kolektif kimlik oluşturması yoluyla gerçekleşebilir. Devletlerin ortak kurallar, normlar ve

---

[102] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 24, 2010, s. 19.
[103] Alexander Wendt, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (Çev. Emre Erşen), (Ed. Esra Diri), Der Yayınları, İstanbul 2017, s. 682.
[104] Alexander E. Wendt, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 39, 2013, s. 12-13.
[105] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", s. 81.
[106] Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", s. 781-782.

anlayışlar etrafında kolektif bir *biz hissi* geliştirmesi anlamına gelen uluslararası sistemin sosyal yapısındaki bu sistemik dönüşüm ile birlikte Wendt, devletler arasında dostluk ilişkisinin bir norm haline gelebileceğini iddia eder.[107] Bu değişimi destekleyecek unsurlar olarak ise liberal kurumsalcılığın önemli önermelerinden karşılıklı bağımlılık ve iç değerlerin ulusötesi olarak çakışması[108] gibi sistemsel süreçleri kuramına dâhil etmiştir. Wendt sistemsel süreçler ve yapının etkileşim bağlamını etkileyebildiğini kabul etmekle birlikte, bunların doğrudan devletlerin davranışlarını belirlemediğinin altını çizer.[109] Bu yaklaşımla Wendt yapı-yapan ilişkisi bağlamında neorealizmin yapısal determinizmine karşı çıkarak, devletler ile sistemik yapıların birbirlerini karşılıklı olarak oluşturduklarını ileri sürer.[110] Sistem değişimine olanak sağlayan bu görüş, Anthony Giddens'in yapıların aktörleri etkilediği, fakat aktörlerin de teamülleriyle yapıyı etkileyebildiğini savunan *yapılanma* yaklaşımına dayanmaktadır. Buna rağmen inşacılık rutinleşmiş teamüllere büyük önem atfettiği için devletlerin uygulamaları yoluyla değişim öngörse de, bunun gerçekleşmesinin zor olduğunu kaydeder. Zira rutin haline gelerek içselleştirilen teamüller aktörler tarafından yeniden üretilir ve bu da bir anarşi kültüründen diğerine geçişi zorlaştırır.[111]

Wendt uluslararası sistemin yapısını sosyal olarak tanımlarken, neorealizmin başlıca önermelerinden biri olan devletler arasında maddi kaynakların/kabiliyetlerin dağılımının önemini de göz ardı etmez. Farklı bir yaklaşımla maddi kaynakların ancak paylaşılan bilgi/sistemin kültürü bağlamında anlamlandırılabileceğini vurgular. Dolayısıyla maddi kaynakların güvensizlik kaynağı yaratıp yaratmayacakları aktörlerin onları nasıl algıladıklarına bağlı olacaktır. Bu noktaya kadar ifade edilen paylaşılan bilgi/sistemin kültürü ve maddi kaynakların yanı sıra Wendt'in uluslararası sistemin sosyal yapısının üçüncü bir öğesi de uygulamalardır. Wendt'e göre, sosyal yapılar aktörlerin kafalarında veya maddi kabiliyetlerde değil, ancak bir

---

[107] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Kostrüktivizm", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 160.
[108] Küresel tüketim çılgınlığının artışı ve demokratik kurumlar, insan haklarıyla ilgili kaygı gibi olgular bu alana örnek olarak gösterilebilir.
[109] Alexander Wendt, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", s. 692-693.
[110] Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", s. 82.
[111] Trine Flockhart, "İnşacılık ve Dış Politika", s. 86-87.

süreç içerisinde uygulamalarda var olabilir.[112] Zira uygulamalar, öznel anlamları üreterek hem aktörleri hem de sosyal yapıları yaratırlar.[113]

[112] Alexander Wendt, "Constructing International Politics", **International Security**, Cilt 20, Sayı 1, 1995, s. 73-74.
[113] Yücel Bozdağlıoğlu, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler**, (Ed. Haydar Çakmak), Doğu Kitabevi, İstanbul 2014, s. 127.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL ARKA PLAN VE RUSYA FEDERASYONU (RF) DIŞ POLİTİKASINA ETKİ EDEN UNSURLAR

2.1. Rusya Federasyonu'na kadar Rusya ve Dünya

Bugünkü Rusya Federasyonu'nun temellerinin esas itibarıyla Moskova Devleti döneminde şekillenmiş olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Rusların Hint-Avrupa ırkına mensup Slav kavimlerinden biri olması tarihsel olarak Rusya'nın oluşum sürecinin daha eski dönemlerden itibaren değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Slav medeniyeti evvela IV-VI. yüzyıllarda meydan gelen Kavimler Göçü'ne maruz kalmış, daha sonra ise muhtelif medeniyetlerin fütuhatlarına bağlı olarak bölünmüş bir yapıya evrilmiştir. Böylelikle günümüzde Avrupa medeniyetine mensup, Katolik olan Batı Slavlarından (Polonyalılar/Lehler, Çekler ve Slovaklar), aralarında Katolik, Ortodoks ve Müslümanların bulunduğu Güney Slavlarından (Sırplar, Hırvatlar, Boşnaklar, Makedonlar) ve ekseriyetle Ortodoks olan Doğu Slavlarından (Ruslar, Ukrainler/Ukraynalılar, Belaruslar) söz edilebilmektedir. Doğu Slavları, Slav medeniyetinden VI. yüzyılda ayrılarak Doğu Avrupa Platosuna yerleşmişlerdir. Bu bölgede ortaya çıkan ilk Rus siyasi teşekkülü nüfus bakımından Doğu Slav kabilelerinin yanı sıra Baltık, Fin-Ugor, Türk, Cermen ve belli oranda Kuzey Kafkasya etnik gruplarının bir sentezi olarak meydana gelmiştir.[114]

Doğu Slavlarının ilk devleti Rus ismini taşımaktaydı. Fakat tarihçiler, başkent konumundaki şehrin ismini esas alarak bu devleti *Kiev Rusya'sı* olarak adlandırmayı tercih etmiştir. Tarihi kaynaklarda Rus kelimesine ilk olarak V-VII. yüzyıllarda rastlanmaktadır. Dinyeper ile Dinyester ırmakları arasındaki bölgede yaşayan kavimleri tabir ederken Gotların kumral, açık tenliler anlamına gelen *rosomanlar*; Arapların ise *rus* kelimesini kullandığı bilinmektedir. Zamanla Rus tabiri Baltık Denizi ile Karadeniz arasındaki geniş coğrafyada yaşayan kavimlerin tamamı için kullanılmaya başlanılmıştır. IX. yüzyıla gelindiğinde Bizans, Batı ve Doğulu tarihçilerin de Rus ismini kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte, Rus isminin kökeni ile ilgi tarihçiler arasında halen bir fikir birliğine varılamadığı ifade

[114] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, Kursiv, Bryansk 2000, s. 38.

edilmelidir. Bu husus önem arz etmektedir zira ilk Rus devletinin kuruluşu konusuyla doğrudan bağlantılıdır. Kiev Rusya'sı dönemi ile ilgili başlıca kaynaklardan biri olarak telakki edilen *Povest o vremennıh let* vakayinamesi 862 yılında Novgorod dolaylarındaki Doğu Slav kabilelerinin kendilerini yönetmeleri için kuzeyden Varegleri davet ettiklerini bildirmektedir. Vakayinamede ayrıca Vareglerin Baltık Denizi'nin güney kıyılarında meskûn oldukları belirtilerek, onların Ruslar olarak isimlendirildikleri kaydedilmektedir. [115] İlk Rus devletinin ortaya çıkmasıyla ilgili Norman teorisi adını alan bu yaklaşım XVIII. yüzyılda Rusya Bilimler Akademisi'nin Alman asıllı üyeleri Bayer, Schlözer ve Müller tarafından ortaya atılmıştır. Bu teorinin Karamzin, Pogodin ve Solovyev gibi önemli Rus tarihçileri arasında belli oranda destekçileri ile birlikte başta Lomonosov ve Tatischev olmak üzere ciddi karşıtları da bulunmaktadır.[116] Zira Norman teorisinden çıkan sonuç, Doğu Slavlarının IX. yüzyıla kadar kendi devletlerini kuracak gelişmişlik düzeyine erişemedikleri ve İskandinavyalıların/yabancıların bu kavmin ilk siyasi teşekkülünün ortaya çıkmasına öncülük ettiği anlamı taşımaktadır. Sonuç itibarıyla, Rus tarihçilerin uzlaştıkları nokta, Rus isminin kuzeyden gelen Vareglerin yanı sıra Doğu Slav kabilelerinden bazıları için de kullanıldığı; IX. yüzyıl itibarıyla Doğu Slavların devlet kurabilecek toplumsal gelişmişlik düzeyine eriştikleri fakat Vareglerin devlet kurma sürecini hızlandırdıkları yönündedir. Böylelikle, Rus ismi başlangıçta bir kabile, yönetici sınıfa mahsusken kısa sürede siyasi bir anlam kazanarak Kiev Rusyasını ve bu devleti teşkil eden halkı nitelendirmeye başlamıştır.[117]

Yukarıda ifade edildiği gibi, Novgorod dolaylarındaki kabilelerin kendilerini yönetmeleri için Varegleri davet etmeleri üzerine Doğu Slavları arasında devlet inşası süreci başlamıştır. 862 yılında ilk knez olan Rürik ile birlikte burada devlet oluşumuna öncülük eden siyasi ve toplumsal süreçler başlamıştır. 882 yılında Rürik'den sonra gelen knez Oleg'in Kiev'i zapt etmesi ve etrafındaki bölgeleri de kontrol altına almasıyla birlikte Kadim Rus Devleti ya da daha yaygın olarak bilenen

---

[115] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, Prospekt, Moskova 2011, s. 16-17.
[116] İgor Andreyev, "Drenyaya Rus", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), Vısshaya Shkola, Moskova 2004, s. 34.
[117] Denis Akimov, **Politicheskaya İstoriya Rossii s Drevneyshih Vremen do Nachala XVI Veka**, İzdatelsko-poligraficheskiy tsentr Voronejskogo gosudarstvennogo universiteta, Voronej 2008, s. 35.

ismiyle Kiev Rusyası kurulmuştur. Yükseliş döneminde yani XI. yüzyılda Kiev Rusyası'nın sınırları kuzeyde Fin Körfezi'nden başlayarak güneyde Karadeniz'in muayyen bölgelerine, batıda Polonya, Macaristan, Litvanya topraklarına, güneyde Hazar Kağanlığı, doğuda ise İdil/Volga Bulgar Hanlığı topraklarına kadar olan sahayı kapsamaktaydı. Bu veriler dikkate alındığında, kuruluşundan itibaren Kiev Rusyası'nın, göçebe ve yerleşik hayat süren, Hristiyan, İslam, Yahudi ve putperest olan medeniyetlerle çevrili bir jeopolitik konuma sahip olduğu görülmektedir.[118] Kiev Rusyası'nın işgal ettiği coğrafi sahanın çok sayıda nehre sahip olması ve ekseriyetini ormanların teşkil etmesi gibi tabii özellikleri bu topraklarda gemiciliğin gelişmesini, ziraatla meşgul olmayı ve hayvancılık yapmayı olanaklı kılmıştır.[119] Bu jeopolitik konumun Rusya'nın iç ve dış politikasına etkileri tarihin her döneminde kendini gösterecektir.

Kiev Rusyası'nın dış dünya ile ilişkilerinin bahsi geçen dönemde esas itibarıyla ganimet toplama amacıyla tertip edilen askeri seferler ile ticari ilişkilerden ibaret olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, Kiev knezlerinin Bizans İmparatorluğu ve Hazar Denizi kıyılarına düzenledikleri seferler öne çıkmaktadır. Fakat adı geçen bölgelerle ilişkiler sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Kiev Rusyası, güney ve güneydoğu hudutlarından Hazar Kağanlığı, Peçenekler, daha sonra ise Kumanlar gibi muhtelif Türk unsurların akınlarına maruz kalmış olmakla birlikte onlarla Bizans'a karşı ittifaklar içinde de yer almıştır. Ayrıca Kiev Rusyası'nın, Bulgaristan Çarlığı ile mücadelesinde Bizans ile de ittifaklar kurduğu bilinmektedir. Tarihin bu döneminde devletlerin uluslararası alandaki konumlarının en mühim göstergelerinden birini de hanedan evlilikleri teşkil etmekteydi. Bu çerçevede, Kiev knezlerinin Polonya, Norveç, Macaristan, Fransa, Gürcistan Krallıkları ve Bizans İmparatorluğu ile hanedan evlilikleri yoluyla akrabalık bağları tesis ettikleri kaydedilmelidir.[120] Dış dünya ile irtibatlar konusunda dikkat çeken bir diğer husus ise Rusların erken dönemlerden itibaren Kafkasya halklarından bilhassa Oset ve Çerkesler ile yakınlık kurduğudur. Rusların bu yaklaşımı benimsemelerinde güneyden gelen Türk

---

[118] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 43-44.
[119] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 8-9.
[120] İgor Andreyev, "Drenyaya Rus", s. 37-38, 50.

kavimleri ile mücadelede bir müttefik arayışı ve silah yapımı zanaatında ileride olan adı geçen halklardan istifade etme arzusu etkili olmuştur.[121]

Doğu Slavları'nın ayrı bir medeniyet olarak ortaya çıkmasında knez Vladimir'in, 988 yılında Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak ilan etmesinin, şüphesiz, büyük etkisi olmuştur. Kiev şehri bir yandan Doğu Slavları'nın siyasi, kültürel ve dini merkezi konumuna yükselirken, diğer yandan da Kiev Rusyası, Hristiyanlığı Roma'dan kabul etmiş ve Batı Avrupa medeniyetinin eksenine girmiş olan Batı Slavlar'dan gitgide uzaklaşmaya/ayrışmaya başlamıştır.[122] Kiev Rusyası'nın paganizmi terk ederek Hristiyan bir devlet kimliğine bürünmesi aynı zamanda onun Hristiyan dünyasındaki konumunun yükselmesine, monarşik yönetimin kuvvetlenmesine ve mühimi de parçalı ve kabile temelli toplumun bütünleşmesine katkıda bulunmuştur.[123] XII. yüzyılın sonlarında Kiev Rusyası birçok feodal beyliklere bölünmüştür. Akdes Nimet Kurat'a göre, devletin batıda Katolik Lehlilerle, güneyde ise hem ırk hem de din bakımından farklı olan Türk kavimleriyle sürekli mücadele içinde olması, Hristiyanlığın kabulü ile milli birliğin sağlanması ve Rus milletin teşekkülünün sona ermesi sayesinde Rusya feodal bölünmeye rağmen bütünlüğünü muhafaza edebilmiştir.[124] Bu bütünlüğün, 1237-1480 yıllarında, Moğol-Tatar hâkimiyeti döneminde de varlığını sürdürdüğü ifade edilebilir.

Rusya'da Moğol-Tatar/Türk hâkimiyeti dönemi üzerinde ayrıca durulması gerekmektedir. Bu dönemin ehemmiyetini iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Birincisi, *Rus/Velikorus(Büyük Rus)* etnisitesinin meydana gelmesi ve Moskova merkezli Rus Devleti'nin teşekkülü konusudur. Günümüzde Rus olarak tabir edilen milletin ayrı bir etnik grup ortaya çıkması, X-XI. yüzyıllarda Volga ile Oka nehirleri arasında bulunan topraklara devletin diğer bölgelerinden artan göç hareketiyle başlamıştır. Kiev Rusyası'nın kuzeydoğusuna tekabül eden ve Vladimir-Suzdal bölgesi adını taşıyan bu topraklarda Fin-Ugor kavimleri yaşamaktaydı. Bahsi geçen Slav göçleriyle birlikte Fin-Ugor unsurlarının asimile olduğu ve böylelikle

---

[121] Georgy Vernadsky, **Kievskaya Rus**, (Çev. Efim Berenstein), LEAN, Tver 1996, s. 379-380.
[122] Oleg Vorobuyev, "Formirovaniye Rossiyskogo gosudarstva: Territoriya i Naseleniye", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 13-14.
[123] Denis Akimov, **Politicheskaya İstoriya Rossii s Drevneyshih Vremen do Nachala XVI Veka**, s. 54-55.
[124] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 42.

Rus/Velikorus milletinin teşekkülünde yer aldığı kabul edilmektedir.[125] Bu topraklardaki Rusların, Kiev ve çevresindekilerden farklı olarak, ekseriyetle ormanlık alanlarda yaşadıkları için yaşam biçimlerinin ve mentalitelerinin değişmeye başladığı da tarihçiler tarafından savunulmaktadır.[126] Doğu Avrupa'nın en kuvvetli ülkelerinden biri haline gelen Rus Çarlığı'nın temelleri de yine bu topraklarda Moğol-Tatar/Türk hâkimiyeti döneminde yükselmiş olan Moskova Büyük Knezliği ile birlikte atılmıştır. Altın Orda Devleti, knezler arası mücadelede Moskova'yı desteklemiştir. Moskova knezleri Altın Orda hanlarının yönetim biçimlerini de benimsemişlerdir. Rus tarihçilere göre, bu gelişme Rusya'nın Doğu tarzı despotik yönetim tarzını benimseyerek tedricen Batı medeniyetinden uzaklaşmasına neden olmuştur.[127] Yine de istikrarlı bir şekilde topraklarını genişleten Rusya için kuvvetli merkezi idareye sahip bir yönetim biçiminin büyük katkı sağladığı göz edilemeyecek bir gerçektir. Altın Orda izlerini Rus devlet sembolleri arasında görmek mümkündür. İlk kez 1497 yılında devletin armasında kullanılmaya başlayan çift başlı kartalın Rus tarihçileri tarafından Bizans'tan alındığı öne sürülse de, İlyas Kemaloğlu'na göre, Rusların bu sembolü Altın Orda devrinde kullanılan sikkelerden almış olma ihtimali daha yüksektir.[128]

İkinci konu ise Moğol-Tatar/Türk hâkimiyetinin Rusya üzerindeki sosyo-ekonomik ve kültürel etkileri ile ilgilidir. Altın Orda Devleti kontrol ettiği topraklarda yerli ahalinin dini hayatına müdahalede bulunmayarak, Ortodoks kilisesinin nüfuzunun artmasına ve Hristiyanlığın yayılmasına olanak sağlamıştır. İlaveten Batı'dan saldırılara karşı sadece Rusları korumakla kalmamış, bu topraklara Katoliklerin yayılmasını engellemiştir. Ayrıca yeni savaş taktikleri ve silahlar, ordunun tanzimi, ticaretin, ulaşım ve haberleşme sistemlerinin gelişmesi gibi hususlar da Altın Orda mirası kapsamında değerlendirilen unsurlar olarak öne çıkmaktadır.[129] Son olarak, Rusya'da Moğol-Tatar/Türk döneminin sonuçları ile

---

[125] Moğol-Tatar hâkimiyetindeki bölgelerde Rus milleti şekillenirken, Kiev Rusyası'nın evvela Litvanya sonrası Polonya-Litvanya Birliği kontrolünde olan batı bölgelerinde de Ukraynalı/Ukrain ve Belarus milletleri şekillenmeye başlamıştır.

[126] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 58.

[127] Denis Akimov, **Politicheskaya İstoriya Rossii s Drevneyshih Vremen do Nachala XVI Veka**, s. 76-77.

[128] İlyas Kamalov, "Altın Orda-Rus İlişkileri ve Altın Orda'nın Rusya'ya Etkileri (Altın Orda Devleti'nin Yıkılışı ve Çarlık Rusyası'nın Kuruluş Sürecinde), **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 242-243.

[129] Aybüke Güzay, "Altın Orda Devleti'nin Rusya Üzerindeki Etkileri", **KAFKASSAM**, 16.01.2018, https://kafkassam.com/altin-orda-devletinin-rusya-uzerindeki-etkileri.html, Erişim Tarihi: 15.06.2020.

ilgili Georgy Vernadsky'nin tespitlerinin ifade edilmesi önem arz etmektedir. Vernadsky'ye göre, evvela Moğollar Avrasya'nın tamamını kontrol altına almışlardır, Moğol boyunduruğunun sona ermesiyle süreç tersine dönmüş ve Ruslar Moğolların hükmettiği toprakların büyük bölümünü ele geçirmede muvaffak olmuştur. Moğol yayılmacılığı steplerden başlayarak ormanlık alana doğru ilerlemişken, Ruslar doğuya doğru yayılırken önce ormanlık, daha sonra ise step bölgelerini kontrol altına almışlardır. Vernadsky'nin *Rusların Moğol boyunduruğundan çıkardığı ders, göçebe doğudan gelen tehdidin yok edilmesi ancak Avrasya'nın tamamını kontrol etmekten geçmektedir* şeklindeki ifadesi, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren başlayacak olan Rus "fütuhatını" veciz bir şekilde izah etmektedir.[130] Bu noktada Rus fütuhatını anlamlandırma açısından XV. yüzyılda Hristiyan dünyasında vuku bulan iki hadiseye de yer verilmelidir. 1439 yılında Katolik ve Ortodoks Kiliseleri'nin birleşmesi Rusya'da kabul görmemiştir. Bunun üzerine 1442 yılında Rus Ortodoks Kilisesi fiilen Bizans'tan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya'da Ortodoksluk tedricen ulusal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bir diğer hadise de İstanbul'un fethine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. 1453 yılında Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesi neticesinde Rusya'da *Moskova III. Roma* doktrini/konsepti benimsenmiştir. Buna göre, Çarların iktidarlarının kaynağı Tanrı'dır, Rus Devleti'nin kurtarıcı misyonu bulunmaktadır. Böylelikle toplumsal bilinçte devletin fütuhat siyaseti meşrulaşırken, kolektivizm ve devletçilik ilkeleri de yerleşmiştir.[131]

1547-1721 yılları arası Rus Çarlığı olarak bilinen dönem ele alındığında, Rusya'nın bu dönemdeki uluslararası konumunun şekillenmesinde batıda Polonya ve Litvanya, kuzeybatıda İsveç, doğu ve güneyde ise Altın Orda'nın dağılması sonucu ortaya çıkan Kırım, Kazan ve Astrahan Hanlıkları ile Nogay Ordası'na karşı yürütmüş olduğu mücadelenin etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, yine bu dönemde Rusya'ya özgü birtakım hususiyetlerin de belirginleşmeye başladığı dikkat çekmektedir. Genel olarak Batı medeniyetiyle mukayese edildiğinde, Rusya'nın o tarihlerde gelişmişlik düzeyi bakımından geri kaldığı görülmektedir; ülke genelinde ortalama nüfus yoğunluğu daha düşük ve dolayısıyla ülke, yüzölçümü bakımından

---

[130] Georgy Vernadsky, **Kievskaya Rus**, s. 21-23.
[131] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 82-83, 89-91.

büyük fakat seyrek nüfusluydu, ülke topraklarında tabii şartlara bağlı olarak tarım yapma süresi ve şartları elverişli değildi. Ayrıca resmi olarak 1861 yılına kadar devam edecek olan *krepostnoye pravo* yani serflik de Rusya'nın Batılı ülkelerden geri kalmasını etkileyen mühim unsurlardan biri olarak telakki edilmektedir.[132]

Çar IV. İvan dönemi ile birlikte Rusya'da yeni bir devrin başladığı addedilmektedir. 1552 yılında Kazan, 1556 yılında ise Astrahan Hanlığı'nın zaptıyla Rusya'nın Hazar Denizi, Kafkasya, Ural, Sibirya ve Türkistan istikametlerinde ilerleyişinin önündeki engeller büyük oranla ortadan kalkmıştır.[133] Nitekim XVI. yüzyılın sonlarında evvela Batı Sibirya ele geçirilmiş, 70 yıl kadar kısa bir süre sonra ise yani XVII. yüzyılın ortalarında Rusya'nın sınırları Pasifik Okyanusu'na dayanmıştır. Böylelikle Rusya Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Çin ile komşu olmuştur.[134] Ayrıca unutulmaması gereken bir diğer husus da bilhassa Kazan ve Astrahan Hanlıkları'nın ele geçirilmesiyle Rusya kesin olarak çok milletli ve çok dinli bir yapıya kavuşmuş ve bir Avrasya devleti olma yolunda önemli bir adım atmıştır.[135]

1598-1613 yılları Rusya tarihinde fetret devri olarak anılmaktadır. Bu dönemde devlet, taht kavgaları, ayaklanmalar ve Polonya ile mücadeleye sahne olmuştur. Netice itibarıyla, 1613 yılında Mihail Fyodoroviç'in yeni çar olarak seçilmesiyle birlikte Rürikoviçler dönemi kapanmış ve Rusya'da Romanovlar Hanedanlığı başlamıştır. XVII. yüzyılda en mühim hadise şüphesiz Ukrayna'nın Rusya'ya katılma kararı alması olmuştur. Hetman Bogdan Hmelnitski önderliğindeki Zaporojye Kazakları Polonya-Litvanya Birliği'ne karşı yürüttükleri mücadele esnasında 1654 yılında Rusya'ya özerk bir birim statüsüyle katılma kararı almışlardır. Bu gelişme Polonya-Litvanya Birliği ile Rusya arasında bir savaşın başlamasına neden olmuştur. İki devlet arasında evvela 1667 yılında imzalanan Andrusovo Mütarekesi, sonrasında ise 1686 yılında imzalanan Ebedi Barış Antlaşması ile Kiev şehri ve Doğu Ukrayna Zaporojye bölgesi de dâhil kesin olarak Rusya'nın bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte, Batı Ukrayna ve Belarus

---

[132] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, s. 161-162, 176-177, 199.
[133] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 153-154.
[134] Oleg Vorobuyev, "Formirovaniye Rossiyskogo gosudarstva: Territoriya i Naseleniye", s. 24.
[135] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, s. 190.

toprakları anlaşmalara göre Polonya-Litvanya Birliği'ne ait kalmaya devam etmiştir.[136] Kazanılan bölgeler ilerde görüleceği üzere Rusya'nın Karadeniz istikametinde ilerlemesinin dayanak noktalarını teşkil edecektir.[137]

Genel olarak kabul edildiği üzere, XVII. yüzyılın ikinci yarısında, dönemin önde gelen Avrupa devletleriyle mukayese edildiğinde, Rusya az gelişmiş bir ülke olarak öne çıkmaktaydı. Tarihçiler tarafından gelenekselciliğin sistemik krizi olarak tabir edilen bu dönemde gerçekleştireceği radikal reformlarla sonraları *Büyük* lakabıyla anılacak olan Çar I. Petro ortaya çıkmıştır.[138] I. Petro'nun reformları Rusya'nın tarihi ve siyasi kaderini tayin eder nitelikte olmuştur. Bu dönemde teşkil eden siyasi kurumların ekseriyeti birkaç asır boyunca varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte mühim olan nokta, I. Petro'nun tatbik ettiği modernizasyon siyasetinin mahiyeti ve muhtevası bakımından esas itibarıyla devletçi olduğudur. Diğer bir ifadeyle, reformların tamamı devletin, toplumsal hayatı şekillendiren başlıca kuvvet olduğu fikrine dayanmaktaydı ve idare tarafından dikte edilmekteydi.[139] Bu anlayış topluma yönelik yaygın bir şekilde şiddet ve zorbalığın uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Böylelikle I. Petro'nun modernizasyon siyasetinde Avrupa devletlerini örnek almış olması, onun Batı'da gördüğü her şeyi doğrudan kendi ülkesinde tatbik ettiği anlamına gelmemektedir. Zira o demokrasiye önem vermemekteydi ve Avrupa'nın tecrübesini Rusya'yı kuvvetlendirme yolunda bir araç olarak telakki etmekteydi. Dolayısıyla I. Petro'nun reformları sonucunda serfliğin hâkim unsur oluğu ekonomi, kuvvetli ordu, gelişmiş bürokrasiye dayanan ve mutlak merkezi otoriteye sahip iktidarın olduğu bir devlet yaratılmıştır. I. Petro'nun modernizasyon siyasetinin en mühim sonuçlarından bir diğeri de ülkede toplum nezdinde kültürel bir bölünmenin/ayrışmanın ortaya çıkmasıdır. Bu ayrışma, Rusça yerine Fransızca konuşmayı yeğleyen, farklı manevi dünyaya ve kültürel değerlere sahip, yüzünü Batı'ya çevirmiş aristokrasi sınıfı ile toplumun kahir ekseriyetini teşkil eden sıradan insanları ifade etmektedir. *Zapadniki* (Batıcılar)

---

[136] Nikolay Pavlenko (a), "Vneshnyaya Politika", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), s. 216-220.
[137] Gennadiy Sanin, "Vneshnyaya Politika Rossii vo Vroroy Polovine XVII Veka", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Konets XV-XVII Vek (Ot Sverjeniya Ordınskogo İga do Severnoy Voynı)**, (Ed. Gennadiy Sanin), Mejdunarodnıye Otnosheniya, Moskova 1999, s. 340.
[138] Aleksandr Kamenskiy, "Rossiyskaya İmperiya v XVIII Veke", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 97.
[139] Shamil Munchayev, Viktor Ustinov, **Politicheskaya İstoriya Rossiyskogo Gosudarstva**, Kultura i Sport, YUNİTİ, Moskova 1998, s. 127-129.

olarak tabir edilen, I. Petro'nun yaptıklarını yücelten ve Rusya'nın Avrupalılaşması gerektiğine inanan kesim ile I. Petro'nun Rusya'ya ihanet ettiğini ve Rus kültürüne zarar verdiğini savunan *Rusofiller/Slavofiller* arasındaki bu tartışma/ayrışma, sadece Rusya'nın tarihsel gelişimine değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak ortaya çıkmış olan Rusya Federasyonu'nun dış politikasına da tesir etmiştir.[140]

I. Petro'nun başta ordu olmak üzere devletin tüm alanlarını modernize etme siyaseti dış politikada Rusya'nın mühim kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. I. Petro iktidara geldiğinde Rusya geniş topraklara sahip olmasına rağmen denizlere çıkışı olmayan bir ülkeydi. Bu durumu değiştirmeye yönelik ilk adım Karadeniz istikametinde atılmıştır. Fakat Azak seferleri ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'yla karşı karşıya geldikten ve bu sahada ciddi bir başarı elde edemedikten sonra Rusya yönünü Baltık Denizi'ne çevirmiştir. 1700-1721 yılları arasında süren Kuzey Savaşı neticesinde İsveç ile Niştad Barış Antlaşması akdedilmiş ve Rusya, Letonya ve Estonya toprakları ile birlikte kalıcı olarak Baltık Denizi'nde yer edinmiştir. Bu zaferin şerefine I. Petro'ya imparator unvanı verilmiş ve Rusya imparatorluk olarak ilan edilmiştir. I. Petro'nun fütuhat siyasetinin bir sonraki alanını Kafkasya teşkil etmiştir. 1722-1723 Savaşı'nda Rusya, -başta Derbent, Bakü, Reşt olmak üzere Safevi Devletine/İran'a ait toprakları ele geçirerek Osmanlı ve İran ile beraber Kafkasya'daki güç mücadelesinin bir aktörü olmuştur.[141] I. Petro, Rusya'yı Avrupalı büyük devletler arasına sokmuş ve uluslararası politikada söz sahibi olan bir devlet haline getirmiştir.[142]

I. Petro'nun ölümünden sonra tahta evvela eşi I. Katerina, sonra ise torunu II. Petro geçmiştir. 1730 yılında II. Petro vefat etmiş ve Romanovlar sülalesinin baba tarafından erkek varisi kalmamıştır. 1762 yılında bir darbe sonucunda tahta I. Petro'nun torunu III. Petro'nun eşi ve aslen Alman olan II. Katerina geçmiştir. I. Petro ile II. Katerina arası dönemde bir yandan Karadeniz ve Kafkasya özelinde Rusya'nın Osmanlı Devleti ile mücadelesi devam ederken, diğer yandan da Rusya'nın Kazakistan üzerindeki etkisi artmıştır. Neticede 1731 yılında Küçük Cüz, 1743 yılında da Orta Cüz Rusya hâkimiyetine girmiştir. I. Petro'dan sonra *büyük* lakabı verilmiş olan tek hükümdar II. Katerina olmuştur. Bunun nedeni ise bilhassa

---

[140] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 141-142, 146-156.
[141] Aleksandr Kamenskiy, "Rossiyskaya İmperiya v XVIII Veke", s. 111-114.
[142] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 273.

dış politikadaki başarıları ile birlikte Rusya'yı kalıcı olarak Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinden biri haline getirmesi olmuştur. II. Katerina başarılarından birini Doğu Avrupa sahasında elde etmiştir. Avusturya ve Prusya ile birlikte zayıflamış olan Polonya'nın taksiminde yer alarak Rusya Belarus'un batısı ve Volınya'yı topraklarına dâhil etmiştir.[143]

II. Katerina'yı yücelten en mühim başarı ise, şüphesiz, Rusya'nın sıcak denizlere inmesinin sağlanmış olmasıdır. Rusya evvela 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım Hanlığı'nın bağımsız olmasını sağlamış, 1783 yılında ise Kırım'ı işgal ve ilhak etmiştir.[144] Kırım ile birlikte Rusya kalıcı olarak Karadeniz'e yerleşmiştir. Yine 1783 yılında Kartli-Kaheti Krallığı'nın (Doğu Gürcistan) II. Katerina'nın himayesine girmesi, Rusya'nın hâkimiyetini Karadeniz'in doğusuna ve Kafkasya'nın iç bölgelerine doğru genişletmiştir.[145] Osmanlı Devleti yeni bir savaşla bu durumu değiştirmek istemişse de, neticede 1791 tarihli Yaş Antlaşması'yla Rusya'nın Karadeniz ve Kafkasya'daki kazanımlarını kabul etmiştir.[146]

XIX. yüzyıla Rusya, bir taraftan uluslararası politikada söz sahibi olan, Avrupa'nın en büyük ve kuvvetli devletlerinden biri, diğer taraftan ise Batı Avrupa devletleriyle mukayese edildiğinde gelişmişlik düzeyi bakımından halen geride olan bir ülke olarak girmiştir. Diğer bir ifadeyle, Rusya geniş topraklara, kuvvetli bir orduya, sanayie sahip olmakla birlikte bahsi geçen unsurlar ezici oranla serf iş gücüne dayalı olarak gelişmekteydi, ülkenin %93'ü köylüydü ve nüfus yoğunluğu Avrupa'nın en düşük olanıydı. Avrupa'nın önde gelen devletlerinde sivil toplum, kişisel hak ve özgürlükler ve temsili demokrasi gibi olgular toplumsal hayatın ve gelişmenin şekillendiği temel unsurlar olarak önem kazanırken, Rusya mutlak monarşi ve sınıf sisteminin egemen oldu bir ülke olarak kalmaya devam etmekteydi.[147] Bu şartlar altında 1801 yılında I. Aleksandr Rusya'nın yeni çar olarak tahta çıkmıştır.

---

[143] Nikolay Pavlenko (b), "Vneshnyaya Politika", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), s. 355-358.
[144] Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 15-16.
[145] Galina Grebenschikova, "Rossiya v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy vo Vtoroy Polovine XVIII v.", **Ot Tsarstva k İmperii: Rossiya v Sistemah Mejdunarodnıh Otnosheniy. Vtoraya Polovina XVI-Nachalo XX Veka**, (Ed. İrina Rıbachyonok), Tsentr Gumanitarnıh İnitsiativ, St. Petersburg 2015, s. 172-173.
[146] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, s. 408.
[147] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, s. 439-441.

I. Aleksandr, gerek muhtelif toplumsal tabakalardaki hoşnutsuzluğa bağlı olarak, gerekse 1789 Fransız Devrimi'nin yarattığı yeni siyasi ortamın doğurduğu gerçeklerin etkisiyle ülkesinin içinde bulunduğu durumdan kurtulması gerektiği düşüncesinde olmuştur. Bu düşüncesine uygun olarak hükümranlığın ilk yıllarında bir yandan ülkedeki serf sorununu ortadan kaldırmayı, diğer yandan da başta anayasanın kabulü olmak üzere bir dizi liberal siyasi ıslahat yapmayı amaçlayan bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Fakat unutulmaması gereken nokta, I. Aleksandr'ın amacının Rusya'yı Avrupa tarzı bir devlete dönüştürmek değil, çarın mutlak idaresi/iktidarı altında toplumsal yapının esas itibarıyla muhafaza edildiği ve ekonomik gelişmenin sağlandığı bir yapıya kavuşturmak olduğudur. Genel olarak I. Aleksandr döneminde (1801-1825) siyasi ve ekonomik alanlarda bir dizi olumlu gelişmelerden bahsetmek mümkün olsa da, bilhassa hükümranlığının ikinci yarısından itibaren çarın düşünce yapısında dini ve mistik yargıların öne çıkması ve toplumun üst tabakalarının serfliğin kaldırılması fikrine karşı olması gibi etkenler, ıslahat siyasetinin bünyesinde birçok tezat ihtiva etmesini ve büyük oranla eksik uygulanmasını beraberinde getirmiştir.[148]

I. Aleksandr dönemi Rusya'nın uluslararası politikadaki etkinliği esas itibarıyla Napolyon Fransası, İran ve Osmanlı Devleti ile mücadele çerçevesinde şekillenmiştir. Bu çerçevede Napolyon ile I. Aleksandr arasında imzalanan 1807 tarihli Tilsit Barışı ile Avrupa fiilen nüfuz alanlarına bölünmüş ve Rusya, İsveç ile yaptığı savaş neticesinde 1809 yılında Finlandiya'yı, 1812 yılında ise Osmanlı'nın kontrolünde olan Besarabya'yı topraklarına dâhil etmeye muvaffak olmuştur. Kafkasya'da ise İran ile savaş neticesinde 1813 tarihli Gülistan Antlaşması'yla İran Rusya'nın Gürcistan'daki kazanımlarını kabul etmiş ve Kuzey Azerbaycan hanlıkları Rusya'nın bir parçası haline gelmiştir. Bahsi geçen dönemde Rusya'nın uluslararası politikadaki konumunu yükselten en mühim hadise şüphesiz Napolyon Fransası'na karşı sürdürülen ve ülkede yükselmiş olan vatanperverlik dalgasına bağlı olarak *Vatan Savaşı* olarak adlandırılmış olan 1812 savaşında kazanılan zafer olmuştur.[149] Napolyon'un yenilgiye uğratılmasından sonra savaş sonrası uluslararası düzenin şekillendirildiği 1815 Viyana Kongresi'nde İngiltere, Avusturya ve Prusya'nın yanı

---

[148] Vladimir Fyodorov, "Vnutrennyaya i Vneshnyaya Politika pri Aleksandre I", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), Vısshaya Shkola, Moskova 2004, s. 405-414.
[149] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 195-197.

sıra galip devletler arasında söz sahibi bir devlet olarak Rusya da yer almıştır. Rusya Avrupa Uyumu olarak adlandırılan ve 1815-1914 arası dönemi kapsayan uluslararası sistemin iki resmi dayanağından Kutsal İttifakın kurucu ve önderi, Dörtlü İttifakın ise en etkin üyelerinden biri olmuştur.[150]

Napolyon'a karşı yürütülen savaşlar Rusya toplumunda vatanperverlik duygusunun yanı sıra değişim beklentilerinin de yükselmesini beraberinde getirmiştir. Savaşlar döneminde Avrupa'daki toplumsal hayatı ve siyasi havayı teneffüs eden kişiler ve bilhassa genç subaylar arasında bireysel hak ve özgürlükler, eşitlik ve temsili yönetim gibi kurumların Rusya'da tatbik edilmesi gerektiği düşüncesi hâsıl olmuştur. Bu doğrultuda Rusya'da birçok gizli siyasi cemiyet kurulmuştur. I. Aleksandr'ın ıslahat siyasetinden zamanla uzaklaşılmıştır. Bu ise bahsi geçen cemiyet üyelerinden radikal olanları, bir ayaklanma vasıtasıyla taleplerini hayata geçirmeye yöneltmiştir. I. Aleksandr'ın ani vefatı üzerine darbeciler I. Nikola'nın tahta çıkacağı günü ayaklanma tarihi olarak belirledikleri için *dekabristı* yani *Aralıkçılar* olarak adlandırılmışlardır. Netice itibarıyla, isyan kısa sürede bastırılmış olsa da, etkileri bakımından mühim sonuçlar doğurmuştur. Bunlar arasında öne çıkan husus, Rusya'da modernizasyon siyasetinin sekteye uğraması/yavaşlatılması, toplum ile yönetim arasında ülkenin gelişimine dair görüş ayrılığının derinleşmesi ve muhalif kesimde radikal düşüncelerin kuvvet kazanması olmuştur.[151]

Hükümranlığının ilk gününde vuku bulan Aralıkçılar ayaklanmasının I. Nikola üzerinde büyük tesiri olmuştur. Ülkesindeki ayaklanmayı Batı Avrupa'daki düşüncelerin ve devrimlerin etkisi sonucunda gelişmiş bir hadise olarak değerlendiren çar, Rusya'da benzer olayların tekrar meydana gelmemesi için baskıcı bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Bu yüzden I. Nikola dönemi, her ne kadar ülkede sosyo-ekonomik durumu iyileştirmeye yönelik bir dizi adım atılmış olsa da, esas itibarıyla Rusya'da istibdat dönemi olarak değerlendirilmektedir. I. Nikola'nın bu siyaseti 1830'lu yıllarda *resmi halkçılık* adıyla bir devlet ideolojisine dönüşmüştür. Mutlakiyetçilik, Ortodoksluk ve halkçılık olmak üzere üç temel esasa dayalı bu ideoloji ülkede var olan düzeni meşrulaştırmaya, muhafaza etmeye ve onu

---

[150] Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, s. 100-104.
[151] Dmitry Oleynikov, "Vlast i Obshestvo v Pervoy Chetverti XIX Veka", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 146-153.

sürdürmeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde resmi ideolojinin yanında liberal düşünceler de gelişim göstermiştir. Bunlar arasında Batıcılık (Zapadniçestvo) ve Slavcılık[152] iki başlıca akım olarak öne çıkmaktadır. Slavcılar/Slavofiller, Batı dünyasının köhneleşmiş olduğunu ve Rusya'nın özgün bir devlet olarak özel bir tarihsel gelişim süreci izlediğini savunmuşlardır. Rusya'ya özgü ataerkillik, Ortodoksluk ve köylü topluluğu gibi olguları değerli telakki eden Slavcılar siyasi alanda mutlakiyetçiliğe karşı olmayıp, bireylerin manevi özgürlüğü üzerinde durmuşlardır. I. Petro ve onun izlediği siyasete sert eleştiriler getiren Slavcıların aksine Batıcılar, Rusya'yı "geri kalmışlıktan kurtararak medeniyete geçiş sürecini hızlandırdığı için" I. Petro'yu yüceltmiş ve Rusya'nın Batı Avrupa'yı izleyerek gelişmesi gerektiğini savunmuşlardır. Burada önem arz eden husus, Rusya'nın geleceğine farklı perspektiflerden bakmalarına rağmen her iki akımın da devrimci yöntem ve hareketlere karşı çıkarak, ülkedeki sorunların reformlar vasıtasıyla çözülmesi gerektiği düşüncesini paylaşmış olmasıdır. 1830-1840'lı yıllarda resmi ideoloji ve liberal akımlarla birlikte Rusya'da devrimci hareketlerin de ortaya çıktığı görülmektedir. Avrupa'dan ütopik sosyalizm düşüncesini benimseyen devrimci hareketler, esas itibarıyla Rusya'da kapitalist gelişime karşı çıkarak sınıf mücadelesi ve köylü devrimi vasıtasıyla çarlık idaresine son vermeyi ve ülkeyi cumhuriyete dönüştürmeyi amaç edinmiştirler. 1860'lı yıllara gelindiğinde Rusya'da toplumsal hareketlerin tabanı da genişlemiştir. Aristokrasi sınıfına mensup olanların yanında bahsi geçen hareketlerde ruhban sınıfı, küçük burjuva, bürokrasi ve tüccarlardan da temsilciler yer almaya başlamıştır.[153] I. Nikola döneminde Rusya'da bir yandan Budizm dışındaki inanç mensuplarına kanunen dinlerini özgürce yaşama hakkı verilmişken, diğer yandan da ortaya çıkan etnik ve dini sorunların çözümüne yönelik Ruslaştırma siyaseti kuvvet kazanmıştır.[154] 1839 yılında bir kararla Vatikan'a bağlı olan ve Litvanya, Beyaz Rusya ve Batı Ukrayna topraklarında faaliyet gösteren Rum Katolik Kilisesi'nin Rus Ortodoks Kilisesi ile birleştiği ilan edilmiştir.[155]

---

[152] Esasen bu akıma mensup kişiler başlangıçta kendilerini Rusofiller olarak adlandırmışlardır. Bu şekilde ilgi alanlarının genel olarak Slavlar değil de Rusya ve Rus milleti olduğuna dikkat çekmişlerdir. Panslavizm düşüncesi Rusofiller arasında 1861 yılından itibaren yaygınlaşmıştır. Slavcılık ve Slavofiller olarak isimlendirilmeleri siyasi rakipleri olan Batıcılar tarafından yapılmıştır.

[153] Shamil Munchayev, Viktor Ustinov, **Politicheskaya İstoriya Rossiyskogo Gosudarstva**, s. 162-167.

[154] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 207.

[155] "İsttoriya Otnosheniy mejdu Russkoy Pravoslavnoy i Rimsko-Katolicheskoy Tserkvyami", **TASS**, 11.02.2016.

XIX. yüzyılın ikinci çeyreği, uluslararası politikada sömürgeci yayılmacılığın kuvvetlendiği, büyük devletler arasında bu alanda rekabetin artığı ve Avrupa'da 1830 ve 1840 Devrimleri'nin meydana geldiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu konjonktürde dış politika alanında Çarlık Rusyası'nın önünde iki husus önem kazanmıştır. Bunlar; Avrupa'daki devrimci hareketlerin Rusya'ya yayılmasını önleme siyaseti ile *Şark Meselesi* olmuştur. Bu bağlamda Rusya, Polonya'daki ayaklanmayı bastırmış, Osmanlı ile Eflak ve Boğdan'daki, Avusturya ile ise Macaristan'daki ayaklanmaların bastırılmasında yer almıştır. Bununla birlikte başta İngiltere'nin tutumu Rusya'nın Fransa ve Belçika'daki devrim hareketlerine müdahil olmasını engellemiştir. Osmanlı Devleti'nin giderek zayıflaması diğer büyük devletler gibi Rusya'yı da yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Boğazlar Meselesi, güney hudutlarının güvenliğinin sağlanması ve diğer devletlerin Osmanlı topraklarında etkinliklerini arttırmalarının önlenmesi Şark Meselesi bağlamında Rusya'nın yaklaşımını tayin eden başlıca unsurlar olmuştur. Rusya Osmanlı'ya karşı Balkanlar'daki Slav ve Ortodoks milletlerin bağımsızlık hareketlerini etkin bir araç olarak kullanmıştır. Rusya, 1828-1829 Savaşı neticesinde Karadeniz'in Anapa'dan Sohum'a kadar olan doğu şeridini ve Ahıska'yı topraklarına dâhil ettikten sonra *hasta adam* olarak nitelendirdiği Osmanlı'nın paylaşılması konusunda İngiltere ile ittifak arayışı içine girmiştir. Fakat İngiltere'den beklediği desteği bulamayan Rusya Kutsal Yerler Meselesi temelinde başlayan Kırım Savaşı'na tam bir diplomatik izolasyon içinde girmiştir. Netice itibarıyla Kırım Savaşı'ndan mağlup taraf olarak ayrılan Rusya 1856 tarihli Paris Antlaşması'yla Besarabya'nın güneyini ve Karadeniz'de donanma bulundurma hakkını kaybetmiştir. Diğer taraftan I. Nikola döneminde Revan ve Nahçivan Hanlıkları ile Kazakistan'ın tamamı ve Kuzey Kafkasya'nın büyük bölümü Rusya topraklarına dâhil edilmiştir.[156]

Kırım Savaşı'nın sonuçları Çar dâhil olmak üzere yönetici tabaka nezdinde ülkede ıslahat siyasetinin uygulanması gerektiği düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Bununla birlikte unutulmaması gereken nokta, çarlık idaresi için esas olanın ülkede mutlak monarşi şartlarında sosyo-ekonomik ve genel olarak toplumsal istikrarın sağlanması olduğudur. Dolayısıyla gerek liberal bir siyaset izlemiş olan II. Aleksandr için, gerekse korumacı/muhafazakâr bir çizgiyi tercih etmiş olan halefi III. Aleksandr

---

[156] Vladimir Fyodorov, "Vnutrennyaya i Vneshnyaya Politika pri Aleksandre I", s. 465-482.

için ıslahat siyaseti özü itibarıyla aynı amaca yönelik olmuştur. II. Aleksandr'ın ismiyle anılan *Aleksandr modernizasyonu* kapsamında kısa sürede idari sistem, yargı, askeriye, eğitim ve kültür gibi alanlarda bir dizi mühim ıslahat yapılmıştır. Bunlar arasında en mühim olanını şüphesiz II. Aleksandr'a *Kurtarıcı/Azad Eden* lakabının verilmesini sağlayan 1861 tarihli serfliğin kaldırılması kararıdır. Buna rağmen bahsi geçen ıslahatlar daha köklü değişim talepleri içinde olan devrimci hareketler için tatmin edici olarak görülmemiştir. Bu hareketlerin radikal kanadını teşkil eden *Halkseverler'e (Narodniki)* bağlı bir terör cemiyeti tarafından 1881 yılında bir suikast tertip edilmiş ve Çar öldürülmüştür.[157]

II. Aleksandr dönemi, dış politika sahasında Rusya'nın Kırım Savaşı'ndan sonra yönünü Asya'ya çevirdiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında Kırım Savaşı ile birlikte 1817 yılında başlayan ve 1864 yılında Rusya'nın başarısıyla neticelenen Kafkasya Savaşı'nın[158] da etkisi olmuştur. Bu savaştan sonra Türkistan ve Uzak Doğu istikametinde Rus yayılmacılığı hız kazanmıştır.[159] Bu çerçevede 1884 yılında 30 yıl gibi kısa bir zamanda Buhara Emirliği, Kokand ve Hive Hanlıkları ve Türkmenistan olmak üzere Türkistan'ın tamamı Rusya'nın eline geçmiştir.[160] Uzak Doğu'da ise Japon Denizi'ne kıyısı olan şimdiki Amur ve Vladivostok bölgeleri ile Sahalin adası Rusya'ya dâhil edilirken, Kuril Adaları Japonya'ya verilmiş, Alaska bölgesi ABD'ye satılmıştır.[161] Bu arada Rusya'nın Osmanlı siyaseti de yine değişmemiştir. Rusya Balkanlar'daki Slavların bağımsızlık hareketlerine destek vererek Osmanlı'ya 1877 yılında savaş ilan etmiştir. 93 Harbi neticesinde Ayastefanos Barışı ile Rusya ilk etapta önemli kazanımlar elde etmiş olsa da, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin sürece müdahil olmalarıyla 1878 yılında düzenlenen Berlin Kongresi'nin sonuçlarıyla yetinmek

---

[157] Tatyana Filippova, "Vlast i Politicheskiye Elitı vo Vtoroy Polovine XIX Veka", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 175-183.

[158] Savaştan sonra yerli halkın büyük bir bölümü Osmanlı'ya iltica ederken, boşalan bölgelere kolonizasyon siyaseti çerçevesinde Kozaklar başta olmak üzere birçok Rus ve Ukraynalı unsur yerleştirilmiştir.

[159] Nina Hitrova, "Rossiya Sosredotochivayetsya", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Vtoraya Polovina XIX Veka**, (Ed. Viktoriya Hevrolina), Mejdunarodnıye Otnosheniya, Moskova 1999, s. 67-68.

[160] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 349-352.

[161] Georgy Melihov, Viktoriya Hevrolina, "Na Dalnem Vostoke i Tihom Okeane", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Vtoraya Polovina XIX Veka**, (Ed. Viktoriya Hevrolina), Mejdunarodnıye Otnosheniya, Moskova 1999, s. 136,143,153,164.

zorunda kalmıştır. Buna göre Batum, Kars ve Ardahan çevreleri ile Besarabya'nın güneyi Rusya'ya verilmiştir.[162]

Daha evvel de ifade edildiği gibi III. Aleksandr selefinin aksine iç politikada muhafazakâr ve korumacı bir çizgi izlemiştir. Bu çizgi bir taraftan siyasal alandaki ıslahatların durdurulması şeklinde tezahür etmiş olsa da, diğer taraftan ekonomi alnında önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. XIX. yüzyılın sonlarında ülkede sanayi devrimi tamamlanmış ve Rusya'da tarım toplumundan sanayi topluma geçiş süreci hız kazanmıştır. Bu gelişme XIX. yüzyılın sonunda ülkede birçok sorunun ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında Ruslar dışındaki etnik gruplarda milli şuurun yükselmesi, burjuvazi, aydınlar, işçiler ve köylülerin sorunlarına çözüm talepleri ve değişim beklentileri ön plana çıkmıştır. II. Nikola ıslahat taraftarı bir Çar olmadığı için ancak zaruri şartlarda değişimleri onaylamıştır. Nitekim 1905 Devrimi Çarın bu yaklaşımını teyit etmiştir. Ekim 1905'te Çar anayasal monarşi ve parlamentarizme geçiş anlamına gelen manifestoyu imzalamak zorunda kalmıştır.[163] Dış politikada ise bu dönemde Rusya, Japonya ile 1904 yılında başlayan savaşı kaybetmiş, *Büyük Oyun* mücadelesi çerçevesinde 1907 yılında İngiltere ile varılan anlaşmayla Tibet üzerinde Çin'in egemenliğini kabul etmiş, Afganistan'a yönelik taleplerinden vazgeçmiştir. Ayrıca İran'ın kuzeyi de Rusya'nın nüfuz alanı olarak kabul edilmiştir. Avrupa'da ise kuvvetlenen Üçlü İttifak'a karşı İngiltere ve Fransa ile birlikte İtilaf Devletleri blokunda yer almıştır.[164]

Rusya'da çar idaresinde istikrarın sağlanmasına yönelik son teşebbüs *Stolıpin reformları/modernizasyonu* olarak bilinmektedir. Stolıpin, siyasetinin ilk aşmasında köylüleri toprak sahibi yaparak onları küçük ölçekli mülk sahipleri haline getirmeye yönelmiştir. Bu çerçevede, başta Sibirya ve Türkistan topraklarına kitleler halinde Slav menşeli köylü göçü olduğu bilinmektedir. Stolıpin reformları sonucunda Rusya kısa sürede bir ekonomik kalkınma süreci içine girmiştir. Fakat Stolıpin'in öldürülmesi ve I. Dünya Savaşı'nın başlaması bu sürecin ilerlemesine engel olmuştur. Netice itibarıyla I. Dünya Savaşı tamamlanmadan 1917 yılında Şubat

---

[162] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 354-356.
[163] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 225-250.
[164] Andrey Saharov, Aleksandr Bohanov, Vladimir Shestakov, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, s. 526, 582.

Devrimi vuku bulmuş ve Çar II. Nikola tahtan feragat etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Rusya İmparatorluğu/Çarlık Rusyası'nın varlığı sona ermiştir.[165]

Romanovlar hanedanından sonra iktidarı eline alan Geçici Hükümet Rusya'yı bir cumhuriyet olarak ilan etmiştir. Fakat bu iktidar değişikliğinin Rusya'nın dış politikası üzerinde ciddi bir tesiri olmamıştır. Zira yeni yönetim Rusya'nın zafer kazanılana kadar I. Dünya Savaşı'nda yer almaya devam edeceğini duyurmuştur. Bu şartlar altında Vladimir Lenin önderliğindeki *Bolşevikler* toplumsal desteği zayıf olan ve büyük ölçüde beklentileri karşılayamamış olan Geçici Hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmişlerdir. 1917 yılının Ekim ayında vuku bulan bu hadiseye *Ekim Devrimi* adı verilmiştir. Marksist ideolojiyi savunan Bolşevikler ile birlikte Rusya tüm alanlarda ciddi bir eksen değişikliği geçirmiştir. Bunun dış politikadaki ilk tezahürü ise Bolşeviklerin ülkede iktidarlarını muhafaza edebilme adına bilhassa batıda önemli toprak kayıplarını kabul ederek İttifak Devletleri ile 1918'de Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalamaları ve dolayısıyla Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi olmuştur. Ayrıca Sovyet Rusya'nın dış politikada başlıca görevleri olarak uluslararası işçi devrimi için mücadele etmek ve emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelelerine destek vermek olarak belirlenmiştir.[166]

Bolşeviklerin iktidara gelmeleri toplumun tüm kesimleri tarafından kabul görmemiştir. Bu da bilhassa liberal ve muhafazakâr çevrelerin başını çektiği ve *Beyaz hareket* olarak adlandırılan kesim ile *Kızıllar*/Bolşevikler arasında bir silahlı mücadelenin yani Rusya'da iç savaşın başlamasına neden olmuştur. 1922 yılında ise iç savaştan galip olarak ayrılan Bolşevikler tarafından Sovyet Rusya, Sovyet Ukrayna, Sovyet Belarus ve Transkafkasya Sovyet Cumhuriyeti'nin katımlarıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)/Sovyetler Birliği kurulmuştur. Bu yeni oluşum kuvvetli merkezi idarenin olduğu, antidemokratik uygulamaların kullanıldığı, parti organlarıyla devlet organlarının iç içe geçtiği, Batı karşıtı bir mahiyete sahip olan ve *proletarya diktatörlüğü* adı altında komünist parti diktatörlüğünün tesis edildiği bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle toplumsal yapı olarak Rusya'nın bir kez daha Batı'dan uzaklaşarak Doğu

---

[165] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 278-288.
[166] Aleksey Orlov, **Vneshnyaya Politika i Mejdunarodnıye Otnosheniya Rossii s Seredını XIX Veka do 1918 Goda,** NİU İTMO, Saint Petersburg 2011, s. 197-211.

devletlerine doğru bir adım atmış olduğu ifade edilebilir.[167] Bu noktada ifade edilmesi gereken bir diğer mühim husus da Sovyetler Birliği'nin idari yapısıyla ilgilidir. Josef Stalin'in diğer cumhuriyetlerin otonom birimler olarak Rusya'ya katılmalarını öngören tasarısı ile Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı ve eşitlik ilkelerine dayanan bir devlet teşkil etme teklifi arasında Lenin'in planı uygulamaya konmuştur. Stalin'in iktidarı ele geçirmesiyle birlikte devleti teşkil eden cumhuriyetlerin eşitliği fiilen rafa kaldırılmış olsa da, gerek eşitlik ilkesi gerekse Birlik'ten ayrılma hakkı Sovyetler Birliği'nin son yıllarında meydana gelen hadiselerin hukuki dayanağı olarak kullanılmıştır.[168]

Sovyetler Birliği'nde XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönem Josef Stalin ismi ile özdeşleşmektedir. Bu dönem bir yandan ülkenin hızlı bir sanayileşme süreci yaşadığı, diğer yandan da başta siyasi repressiyalara bağlı olarak muazzam insan kayıplarının ve II. Dünya Savaşı'nın meydana geldiği bir tarih aralığı olarak öne çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı bağlamında SSCB evvela 1939 yılında Nazi Almanyası'yla imzaladığı Molotov-Ribbentrop Paktı ile Avrupa'yı nüfuz alanlarına ayırmış, 1941'de ise Almanya'nın kendisine saldırması üzerine Müttefik Devletler koalisyonunun en önemli üyelerinden biri olmuştur. Nazi Almanyası'na karşı yürütülen bu savaş Rusya tarihinde mahiyeti bakımından önemli bir yer işgal etmektedir ve *Büyük Vatan Savaşı* olarak anılmaktadır. SSCB, Mihver Devletleri'nin yenilgiye uğratılmasında önemli bir rol oynamakla kalmamış, aynı zamanda Yalta ve Postdam Konferansları'nda yer alarak savaş sonrası yeni uluslararası sistemin/düzenin de mimarlarından biri olmuştur. Bu çerçevede ortak çabalar ile birlikte 1945'te Birleşmiş Milletler (BM) ve onun en mühim organı olarak savaş sonrası dönemin güç dengesini yansıtan Güvenlik Konseyi (GK) teşkil edilmiştir. Galip devletlerden biri olarak SSCB, BM GK'nin beş daimi üyesinden biri olmuş ve Kaliningrad şehrini, Sahalin adasının güneyini ve Kuril Adalarını topraklarına dâhil etmiştir. [169]

II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan ve ABD, İngiltere ve SSCB'nin başını çektiği ittifak, uzun sürmemiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan konjonktür ABD ile

---

[167] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 327-357.
[168] Shamil Munchayev, Viktor Ustinov, **Politicheskaya İstoriya Rossiyskogo Gosudarstva**, s. 285-291.
[169] Anatoliy Protopopov vd., **İstoriya Mejdunarodnıh Otnosheniy i Vneshney Politiki Rossii (1648-2017)**, Aspekt Press, Moskova 2018, s. 264-269.

SSCB'yi uluslararası alanda karşı karşıya getirmiştir. Bu iki süper güç arasında baş gösteren ve siyasi, askeri, ideoloji, ekonomi ve kültür alanlarında mücadeleyi ihtiva eden bu süreç *Soğuk Savaş* adını almıştır. Soğuk Savaş, 1949 yılında ABD önderliğinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO), aynı sene SSCB'nin başat güç olarak yer aldığı Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin (COMECON)[170] ve 1955 yılında Varşova Paktı'nın[171] kurulmasıyla uluslararası politikada iki kutuplu sistemin yerleştiği bir dönem olmuştur.[172] II. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biri olması uluslararası arenada SSCB'nin saygınlığını arttırırken, ABD'den kısa süre sonra nükleer silahlara sahip olması da onun süper güç olarak konumunun kuvvetlenmesine ve başta ulusal kurtuluş mücadelelerini ve komünist hareketleri destekleme olmak üzere daha proaktif bir dış politika izlemesine olanak sağlamıştır.[173]

1953 yılında Stalin'in ölümü, toplumda devlet aygıtına karşı duyulan korkunun azalmasına ve hayat şartlarının iyileştirilmesine dönük bir değişim beklentisinin hâsıl olmasına neden olmuştur. Bu beklentiler Nikita Hruşçov'un Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi (MK) Birinci Sekreterliği'ne gelmesiyle birlikte karşılık bulmuştur. Hruşçov dönemi, ülkede ekonomik refahın artması, uzaya ilk yapay uydunun ve ilk insanın gönderilmesi gibi mühim gelişme ve kazanımların yanı sıra SBKP'nin XX. Kurultayı'nda Stalin ve onun kültünün tenkit edilmesiyle tarihe geçmiştir. Hruşçov SSCB'de destalinizasyon sürecinin mimarı olmuştur. Dış politikada ise bahsi geçen dönemde Varşova Paktı kurulmuş, 1956 Macaristan Ayaklanması bastırılmış, 1961'de Berlin Duvarı inşa edilmiş ve 1962'de Küba Krizi yaşanmıştır. Diğer taraftan nükleer bir savaşın engellenmesi için SSCB, ABD ve İngiltere ile birlikte 1963'te Kısmi Deneme Yasağı Antlaşmasını (KDYA) imzalamıştır.[174]

Hruşçov'un iç ve dış politikadaki eylemleri zamanla parti ve toplumda bir hoşnutsuzluk durumu yaratmıştır. Neticede 1964 yılında Hruşçov bütün parti ve

---

[170] COMECON, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, SSCB ve Çekoslovakya tarafından kurulmuştur

[171] Varşova Paktı, SSCB, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya arasında imzalanmıştır.

[172] Yuriy Aksyutin, Oleg Volobuyev, "Poslevoennoye Dvadtsatiletiye: Stalinskoye i Poststalinskoye Gosudarstvo", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 568-571.

[173] Bruno Toman, "Vlast i Narod v Velikoy Otechestvennoy Voyne", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 564.

[174] Lubov Semennikova, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, s. 496-498, 50.

devlet görevlerinden uzaklaştırılmış ve Leonid Brejnev SBKP Genel Sekreteri olarak seçilmiştir. Brejnev döneminde SSCB'nin uluslararası politikada etkinliğini hızla artmıştır. Moskova, kendi nüfuz alanı olan Doğu Avrupa'da 1968'de Prag Baharı'nın bastırılmasına öncülük etmiştir. Ayrıca Asya'dan Afrika ve Latin Amerika'ya kadar olan geniş coğrafyada Batı karşıtı rejimlere etkin bir şekilde destek vermiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde SSCB ile ABD arasında askeri olarak bir denge oluşmuştur. Bu ise uluslararası politikada *detante* döneminin başlamasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede, Moskova 1969'da Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (NPT) taraf olmuş, 1972'de SSCB ile ABD arasında SALT-1 (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması), 1979'da SALT-2 ve 1975'te 35 devletin katılımıyla Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. 1979'da SSCB'nin Afganistan'a müdahale etme kararı almasıyla birlikte *detante* döneminin sona erdiği kabul edilmektedir. Genel olarak Brejnev dönemi (1964-1982) için tarihçiler tarafından duraklama anlamına gelen *zastoy* tabiri kullanılmaktadır. Zira bu dönemde SSCB askeri kapasitesindeki gelişmeye rağmen, ekonomisini büyük oranda enerji kaynaklarının ihracatıyla ayakta tutan ve toplumsal hayatın tüm alanlarının erozyona uğradığı bir yapıya dönüşmüştür. [175]

SSCB'yi bu sistemik krizden çıkarma görevini Andropov ve Çernenko'nun vefatlarından sonra 1985'te iktidara gelen Mihail Gorbaçov üstlenmiştir. Gorbaçov, başlattığı geniş reform siyasetine *perestroyka* (yeniden yapılandırma) adını vermiştir. Perestroyka ile iç politikada sosyalist sistemin tüm alanlarının iyileştirilmesi, dış politikada ise nükleer silahsızlanma ve kutuplaşmanın giderilmesi gibi amaçlara ulaşılması hedeflenmiştir. Bu siyaset doğrultusunda SSCB, Afganistan'dan çekilme kararı almış, Sosyalist Blok'taki iktidar değişikliklerine ve Almanya'nın birleşmesine müdahale etmemiş ve 1991'de ABD ile START-1'i (Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması) imzalamıştır.[176] İç politikadaki çabalarında ise Gorbaçov başarılı olamamıştır. Yeni bir antlaşma ile SSCB'yi gevşek bir konfederasyona dönüştürmek istemişse de, 8 Aralık 1991'de Rusya, Ukrayna ve Belarus liderlerinin kararıyla Sovyetler Birliği'nin varlığının sona erdiğini ve yerine Bağımsız Devletler

---

[175] Aleksandr Danilov, "Krizis Razvitogo Sotsializma", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 604-627.

[176] Aleksandr Barsenkov, "Novoye Mıshleniye vo Vneshney Politike SSSR (1985-1991)", **Vestnik Moskovskogo universiteta**, Cilt 25, Sayı 4, 2012, s. 4-14, 26, 33.

Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu ilan eden antlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. 21 Aralık'ta Orta Asya devletleri de antlaşmayı imzalayarak BDT'ye üye olmuşlardır.[177] Sovyetler Birliği'nin dağılmasında kuşkusuz birçok faktörün etkisinden söz edilebilir. Fakat esas olan nokta, Bolşevikler tarafından teşkil edilen ve totaliter bir yönetim tarzıyla işleyen bir sistemin, değişen şartlara uyum sağlayarak kendini yenileyememesidir.[178] Böylelikle Rusya Federasyonu 1991'de SSCB'nin ardılı ve hukuki devamcısı olarak 15 bağımsız devletten biri olarak ortaya çıkmıştır.

2.2. Rusya Federasyonu'nun Yeniden İnşa Süreci

2.2.1. Siyasal ve Ekonomik Boyut

SSCB dağıldıktan sonra Boris Yeltsin RF'nin ilk Devlet Başkanı olmuştur. Yeltsin yönetiminin izlediği politikalar sonucunda 1998 yılına gelindiğinde Rusya ekonomi, siyaset, dış politika ve sosyal alanda derinleşen sorunlar neticesinde çok boyutlu bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu kriz durumu ülkede yeni bir lider arayışını da beraberinde getirmiştir. 1999'da evvela Başbakan, sonrasında ise vekâleten Devlet Başkanı görevine getirilen Vladimir Putin, ülkedeki iktidar odaklarının üzerinde mutabakat sağladığı ve *kontrollü dönüşüm* modelini uygulayacak olan lider olarak ortaya çıkmıştır.[179] Putin, Yeltsin yönetiminde hayal kırıklığına uğrayan ve yıpranan halk için düzenin sağlayıcısı olarak görüldüğü ve liberal ekonomi, kuvvetli yönetim, vatanperverlik, bağımsız dış politika gibi unsurlara, Richard Sakwa'nın tabiriyle *uzlaşmacı ideolojik* bir platforma bağlılığı ifade ettiği için kısa sürede büyük bir toplumsal desteğe sahip olmuştur.[180]

Putin'in kontrollü dönüşüm modelinin siyasal ve ekonomik boyutlarını, güçlü ve etkin merkezi devlet ile güçlü ekonomi hedeflerine ulaşma yolunda izlenen politikalar teşkil etmektedir.[181] Bu doğrultuda evvela parlamentonun alt kanadı olan Devlet Duması'nın (DD) Kremlin tarafından yönetilebilmesini ve kontrol

---

[177] Mihail Gorshkov, Leonid Dobrohotov, "Perestroyka i Krizis Sovetskoy Sistemı", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 633-649.
[178] Yuriy Aksyutin, Oleg Volobuyev, "Poslevoennoye Dvadtsatiletiye: Stalinskoye i Poststalinskoye Gosudarstvo", s. 599.
[179] Nazim Jafarov, "Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991-2006)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 181-183.
[180] Aleksandr Pavroz, "Gruppı İnteresov i Transformatsiya Politicheskogo Rejima v Sovetskoy i Postsovetskoy Rossi", **POLİTEKS**, Cilt 2, Sayı 3, 2006, s. 102.
[181] Nazim Jafarov, "Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991-2006)", s. 184.

edilebilmesini sağlayacak olan bir siyasi parti inşa etme süreci öne çıkmaktadır. Bu süreç 1999 yılında başlamıştır. Halk nezdinde popülaritesini ve etkinliğini kaybetmiş olan Yeltsin ve onu destekleyen iktidar partisi *Evimiz Rusya (Naş Dom Rossiya),* Lujkov, Primakov ve Şaymiyev'in başını çektiği *Vatanımız Bütün Rusya (Oteçestvo-Vsya Rossiya)* Partisi'nin iktidara gelmesini engellemek için dönemin Başbakanı Putin'e ve Acil Durumlar Bakanı Sergey Şoygu liderliğindeki *Birlik (Yedinstvo)* Partisi'ne geniş çaplı bir destek kampanyası başlatmıştır. Putin isminin öne çıktığı II. Çeçen Savaşı'nda federal yönetimin elde ettiği başarı ve bahsi geçen destekle birlikte Birlik Partisi 1999 seçimlerinde DD'deki durumu kendi lehine çevirmeye muvaffak olmuştur. Kısa bir süre sonra ise Birlik Partisi ile Vatanımız Bütün Rusya Partisi'nin birleşmesi neticesinde *Birleşik Rusya (Yedinaya Rossiya)* Partisi kurulmuştur.[182]

DD'yi kontrol altına alma siyasetinin bir sonraki boyutunu ise siyasi partiler yasasında 2001'de yapılan değişiklikler teşkil etmektedir. Buna göre Rusya'nın en az 45 bölgesinde teşkilatı bulunmayan partilerin kapatılması kararlaştırılmış, siyasi parti kurma prosedürü zorlaştırılmış, bölgesel, etnik, dini ve cinsiyet temelli partilerin kurulması yasaklanmıştır. Yapılan düzenlemeleri Putin çok sayıda küçük parti bulunmasının Rusya'nın genç demokrasisinde uzun dönemde bir istikrarı sağlamayı imkânsız hale getirdiğini iddia ederek savunmuş olsa da bahsi geçen yasanın federal yönetimin siyasi partiler ve onlarla ilgili süreçler üzerindeki etkisini ve kontrolünü artırma amacı taşıdığı bariz bir şekilde anlaşılmaktaydı.[183] Netice itibarıyla bahsi geçen adımlar sonucunda siyasal hareketler arasındaki mücadele Putin ile birlikte 1990'lardaki ideolojik temelinden sıyrılarak *iktidar-muhalefet* ekseninde bir mücadeleye dönüştürülmüştür. İktidarın devletin kuvvetlenmesi, vatanperverlik ve ılımlı Batı karşıtlığı gibi unsurları düstur edinmesi ise farklı oranda benzer söylemleri savunan muhalefetin tabanının zayıflamasına ve toplumsal desteğin ekseriyetini kendi bünyesinde toplamasını sağlamıştır.[184]

Putin ile birlikte Rusya'nın iç siyasetinde dikkat çeken bir diğer olgu da üst düzey devlet görevlerine *siloviki* denilen başta istihbarat ve ordu olmak üzere

---

[182] Vladimir Sogrin, "Rossiyskiy Politicheskiy Protsess", **Rosssya i Musulmanskiy Mir**, Sayı 5, 2009, s. 30-31, 36.
[183] Lee Peterson, "Başkan Putin ve İcraatları Rusya'da Eskiye Dönüş Olarak Kabul Edilebilir Mi?", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 18.
[184] Leontiy Bızov, "Novıy Politicheskiy Konsensus v Rossii. Ot Gosudarstva Smutı k Gosudarstvu Termidora", **Rossiya i Sovremennıy Mir**, Sayı 3, 2000, s. 34.

güvenlik birimlerinde geçmişe sahip olan kişilerin atanması olmuştur. Bu olguya bir örnek olarak 2004'te vuku bulan terör saldırıları sonrasında bölge valilerine birinci yardımcı olarak güvenlik birimlerine mensup subayların atanması yönünde bir kararın alınması gösterilebilir. Bununla birlikte buradan Putin'in iktidarını sadece güvenlik birimlerine dayandırdığı sonucu çıkarılmamalıdır. Zira Putin iktidarını kuvvetlendirmek adına bahsi geçen grubun yanı sıra devlet memurları, bürokrasi, köylüler ve emekliler dâhil olmak üzere geniş bir kitlenin desteğini kazanma yönünde çizgi takip etmiştir. Ayrıca siloviki grubunu ekonomi ile ilgili meselelerden uzaklaştırırken, aşırı milliyetçi ve aşırı devletçi grupların da siyasi karar alma sürecine etki etmelerini engelleyerek üst düzey yönetimde elitler arasında bir denge kurarak kendi iktidarını sağlamlaştırmaya çalışmıştır.[185]

Putin'in kontrollü dönüşüm modeli çerçevesinde güçlü ve etkin merkezi devlet oluşturma hedefi siyasal alanda atılan adımların yanında ekonomi alanında da mühim değişikliklerin hayata geçirilmesini öngörmekteydi. Bu ise merkezi/federal yönetimin kuvvetlenmesi adına iş çevreleri/*oligarklarla* iktidar arasında Yeltsin döneminde tesis edilen ilişki biçiminin yen bir düzleme oturtulmasını, diğer bir ifadeyle oligarkların siyasal iktidardan uzaklaştırılmasını gerektirmekteydi.[186] Putin, bu süreci yürütürken oligarkların tümüyle tasfiye edilmesini de amaçlamamıştır. Amaçlanan tam kontroldür. Yargılama, mallarına el koyma ve hapsetme gibi araçlar uygulamada iktidarla işbirliğini kabul etmeyen oligarklarla sınırlı tutulmuştur. Bu tercihi Putin'in Sovyet döneminde ve sonrasında şekillenen kendine has ideolojisiyle izah etmek mümkündür. Rusya'yı uluslararası arenada kuvvetli bir devlet haline getirmeyi öngören bu ideoloji aynı zamanda bunun sadece liberalizm temelinde güçlü bir ekonomiye sahip olarak mümkün olabileceğini de farz etmektedir.[187] Böylelikle Rusya'da Yeltsin dönemindeki *oligark kapitalizminin* yerine *devlet kapitalizmi* olarak adlandırılabilecek bir ekonomik sistem tesis edilmiştir.[188]

Netice itibarıyla Yeltsin'in iktidarından sonra takip edilen siyasal ve ekonomik politikalar sonucunda idari, ekonomik, bürokratik, askeri ve finansal kaynaklarının önemli bir bölümü devlet başkanının elinde toplanmış ve Putin, Rusya

---

[185] Richard Sakwa, "Rossiyskiy Rejim: Ot Yeltsina k Putinu", **Rossiya i Sovremennıy Mir**, Sayı 4, 2002, s. 17.
[186] Vladimir Sogrin, "1985-2005: Tri Prevratseniya Sovremennoy Rossii", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, Sayı 11, 2005, s. 29.
[187] German Diligenskiy, "Putin i Rossiyskaya Demokratiya", **Aktualnıye Problemı Evropı**, Sayı 4, 2001, s. 143
[188] Vladimir Sogrin, "Rossiyskiy Politicheskiy Protsess", s. 38.

siyasal sisteminin temel unsuru haline gelmiştir.[189] İç siyasetteki bu durum kısa süre sonra uluslararası politikada Moskova'yı ABD ile birçok konuda karşı karşıya getirerek Batılı devletler tarafından Rusya'daki siyasal sisteme yönelik "yönetilen demokrasi" [190] eleştirilerinin yapılmasına neden olmuştur.[191] Bu eleştirilere yanıt ise Putin'in yakın çevresinden olan ve Kremlin ideoloğu olarak bilinen Vladislav Surkov'dan gelmiştir. Surkov bahsi geçen eleştirilere karşı çıkarak Rusya'daki demokrasi anlayışı ile Batı'daki demokrasi anlayışı arasında bir fark olmadığını savunmuştur. Bununla birlikte, Rusya'nın diğer uluslarla adalet kuralı temelinde işbirliği istediğini ve dışarıdan yönetilmeye karşı olduğunu ifade ederek Rusya'daki demokrasi modelini "egemen demokrasi" olarak adlandırmıştır.[192] Surkov'a göre, egemen demokrasi kavramı iktidar ve organlarının yalnız Rusya ulusu tarafından seçildiği, oluşturulduğu ve yönlendirildiği bir siyasi sistem olarak tanımlanabilir. Zira demokrasiyi inşa etme süreci zor bir süreç olmakla birlikte Rusya için başkaları tarafından hazırlanmış planları alarak onları uygulama söz konusu değildir.[193] Kavrama dönemin Savunma Bakanı Sergey İvanov da katkıda bulunmuş ve egemen demokrasiyi, güçlü ekonomi ve askeri kuvvetle birlikte toplumun etrafında kenetlenmesi gereken milli değerlerden biri olarak nitelendirmiştir. İvanov'a göre vatandaşların kendi ülkelerindeki siyaseti belirleme hakkı anlamını taşıyan ve ülkenin iç yapısının temelini teşkil eden egemen demokrasi gerektiğinde askeri dâhil tüm yollarla dış müdahalelerden savunulmalıdır.[194] Yönetilen demokrasi ile egemen demokrasi kavramları ile ilgi siyasi ve akademik tartışma uzun süre devam etmiş olsa da Putin'in kontrollü dönüşüm modeli çerçevesinde Rusya'da Batı tarzı demokrasilerden farklı bir siyasal sistem teşkil edildiğinin aşikâr olduğu ifade edilebilir.

---

[189] Liliya Shevtsova, "Ot Rossii Yeltsina k Rossii Putina: Evolutsiya Vıbornoy Monarhii", **Sovremennaya Evropa**, Cilt 4, Sayı 4, 2000, s. 29.

[190] Demokrasilerde var olan unsurları içermekle birlikte, bu unsurların iktidar tarafından düzenlendiği ve sınırlandırıldığı bir rejim kastedilmiştir.

[191] Merve İrem Yapıcı, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İç Etkenler Açısından Rus Dış Politikasının Yönelimleri: Yeltsin ve Putin Dönemleri", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 262, 264.

[192]Vladimir Kuzmin, "Vladislav Surkov: Mı Stroim Suverennuyu Demokratiyu", **Rossiyskaya Gazeta**, 29.06.2006.

[193]Vladislav Surkov, "Natsionalizatsiya Buduschego", **Ekspert**, Cilt 537, Sayı 43, 2006, https://web.archive.org/web/20061205211300/http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/43/nacionalizaciya_buduschego/, Erişim Tarihi: 08.09.2020.

[194] Tatyana Tscheglova, "Suverennaya Filologiya: Suverennaya Demokratiya Okazalas Ne Natsionalnoy İdeyey, a Predmetom Diskussii", **Lenta.ru**, 13.09.2006.

2.2.2. İdari Boyut

Putin'in güçlü ve etkin merkezi devlet teşkil etme hedefinin bir diğer ayağını da ülkenin idari yapısıyla ilgili yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. Bu çerçevede Putin'in önünde evvela ülkenin toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmek ve yürütme organlarının etkin çalışmasının sağlanması ve bölge yönetimlerinin federal/merkezi yönetim karşısında yönetilebilirliğinin ve sorumluluğunun artırılması anlamını taşıyan dikey otoriteyi sağlama amaçları durmaktaydı. Bu doğrultuda Çeçenistan'ın kontrol altına alınmasından sonra atılan ilk adım Mayıs 2000'de kabul edilen bir başkanlık genelgesiyle birden fazla farklı statüye sahip federal birimi/bölgeyi içeren ve başlarında Devlet Başkanı'nın doğrudan atadığı bir temsilcinin – *polpredin* (tam yetkili temsilci) bulunduğu *federalnıy okrug* (federal bölge/çevre) kurumunun teşkil edilmesi olmuştur.[195] Zamanla sayıları değişmekle birlikte başlangıçta 7 tane olan federal okrugların coğrafi olarak büyüklükleri ve başlarına atanan polpredlerin yetkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu kurumların Çarlık Rusyası'nda var olan *general-gubernatorluklarının* yeni versiyonu olduğu ve Yeltsin döneminde etkinlikleri ve nüfuz alanları artmış olan bölge yöneticilerini/valilerini dizginleme, onların federal yönetime bağlılıklarını temin etme amacıyla teşkil edildikleri görülmektedir.[196]

Bir sonraki adım ise Temmuz 2000'de kabul edilen yeni bir kanunla Devlet Başkanı'na bölge yasama organlarını feshetme ve bölge valilerini/başkanlarını görevden alma yetkisinin tanınması olmuştur.[197] Gerek bahsi geçen kanunun kabul edilmesi, gerekse valilerin üzerinde polpredlerin bulunması, RF Anayasa Mahkemesi'nin sürece müdahil olmasıyla federal birimlerin başta egemenlik, uluslararası hukukun bir süjesi olma gibi hükümlere sahip kanunlarının ilga edilerek yerel kanunların federal/merkezi kanunlarla ve anayasaya uygun hale getirilmesi büyük oranla tamamlanmıştır.[198] Bu çerçevede RF'ye bağlı cumhuriyetlerle Moskova

---

[195] "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 13.05.2000 g. N 849 o Polnomochnom Predstavitele Prezidenta Rossiyskoy Federatsii v Federalnom Okruge", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/15492, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

[196] İbrahim Hasanoğlu, "Rusya'nın İdari Yapısı ve Putin'in Güçlü Merkezi Yönetim Hedefi", **TASAV Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi**, Analiz No. 22, 07.05.2020, s. 4.

[197] "Federalnıy Zakon o Vnesenii İzmeneniy i Dopolneniy v Federalnıy Zakon ob Obschih Printsipah Organizatsii Zakonodatelnıh i İspolnitelnıh Organov Gosudarstvennoy Vlasti Subyektov Rossiyskoy Federatsii ot 29.07.2000", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28000/, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

[198] Aleksandr Kınev, **Gubernatorı v Rossii: Mejdu Vıborami i Naznacheniyami**, Fond Liberalnaya missiya, Moskova 2020, s. 178-179.

arasında yetki paylaşımı antlaşmalarının imzalanması uygulamasına da son verilmiştir.[199]

Putin'in bir sonraki icraatı, bölge valileri/başkanlarının federal yasama organındaki nüfuzlarını sonlandırmak olmuştur. RF parlamentosu iki kanattan oluştuğu için DD'de kabul edilen yasaların Devlet Başkanı'nın imzasına sunulmadan evvel Federasyon Konseyi'nde (FK) onaylanması gerekmektedir. Yeltsin döneminde FK bölge valileri/başkanları ve bölge yasama organlarının başkanlarından meydana geldiği için bahsi geçen bölge idarecileri federal/merkezi yönetime rağmen arzu etmedikleri yasa tasarılarının kanunlaşmasını engelleyebiliyorlardı. Putin iktidara geldikten sonra FK'nın teşkil edilme usulü Ağustos 2000'de yeni bir kanuni düzenleme ile köklü bir değişime tabi tutulmuştur. Buna göre, FK senatörlerinin yarısının bölge yasama organları tarafından seçilmesi, diğer yarısının ise bölge valileri/başkanları tarafından belirlenmesi usulü kabul edilmiştir.[200]

Bölge valilerini/başkanlarını federal yönetim karşısında kuvvetli kılan uygulamalardan bir diğeri de onların halk tarafından doğrudan seçilerek göreve gelme usulleriydi. Yeltsin iktidarında başlatılan bu uygulama Putin'in ilk başkanlık döneminde de devam etmiştir. Bununla birlikte Putin ikinci başkanlık döneminde merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin yürütme alanda tek bir bütünü teşkil ettiğini savunmuş ve bölge valilerinin/başkanlarının doğrudan seçilmeleri yerine Devlet Başkanı tarafından atanmaları usulüne geçilmiştir.[201] *Yetkilendirme* adı verilen bu usulden 2012 yılında iç ve dış etkenlere bağlı olarak vazgeçilerek yeni bir kanunla *yerel filtre* adlı usule geçilmiştir. Buna göre, Başkanın bölge valilerini/başkanlarını görevden alma yetkisi korunmuş, bahsi geçen makamlara siyasi partiler tarafından veya bağımsız olarak aday gösterilme hakkı verilmiş, seçimlerin doğrudan halk tarafından veya bölge yasama organları tarafından yapılması ve Başkan'a gerek duyması halinde siyasi parti ve adaylarla istişareler gerçekleştirmesi olanağı sağlanmıştır.[202] Fakat başta iktidar partisi Birleşik Rusya olmak üzere tüm siyasi

---

[199] Bu anlaşmalardan sonuncusu 2007'de Tataristan ile imzalanmış ve süresi bittikten sonra yeni bir anlaşma imzalanmamıştır. Petr Kozlov, "Kreml ne prodlit dogovor s Tatarstanom. İzmenit li eto chto-to?", **BBC**, 11.08.2017.

[200] "Federalnıy Zakon ot 05.08.2000 g. O Poryadke Formirovaniya Soveta Federatsii FS RF", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/15921, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

[201] Aleksandr Kınev, **Gubernatorı v Rossii: Mejdu Vıborami i Naznacheniyami**, s. 156, 171, 514.

[202] "Federalnıy Zakon ot 02.05.2012g.", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/35200, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

partilerin Moskova'daki genel merkezlerinden bağımsız olarak hareket edemedikleri göz önünde bulundurulduğunda, fiiliyatta bu yeni uygulamanın bölge vali/başkan adaylarının Devlet Başkanı'ndan izin ve onay aldıktan sonra seçimlere girebilmeleri şeklinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır.[203]

Son olarak Putin ile birlikte bölgelerin ekonomik ve medya bağımsızlıklarının da daraltıldığı ifade edilmelidir. Özellikle doğal kaynaklar bakımından zengin olan bölgeleri etkileyen 2004 tarihli yeni bir kanun değişikliği ile yer altı zenginliklerinin kullanımına dair düzenlemeler federal/merkezi yönetimin tasarrufuna verilmiştir. Medya ile ilgili olarak ise bölgelerde faaliyet gösteren devlet televizyon ve radyo kanalları 2005'te resmi olarak Moskova'daki Rusya Devlet Radyo ve Televizyon Şirketi'ne devredilmiştir.[204]

2.2.3. Hukuki Boyut

Gerçekte var olan ile anayasada yazılmış olan arasında büyük ayrışma/kopuş meydana geldiğinde anayasal bir krizin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Böyle durumlarda toplum ile devlet yeni bir anayasa teşkil etme gerçeği ile karşı karşıya kalır. Esasen Sovyetler Birliği'nde de böyle olmuştur. Devleti içinde bulunduğu kriz durumundan çıkarma adına Mihail Gorbaçov perestroykayı başlatarak Sovyetler Birliği'nde toplumsal hayatın tüm alanlarında köklü değişimlerin yaşanmasının önünü açmıştır. Neticede ise ortaya çıkan yeni gerçekler ile devleti devrimin kazanımlarını muhafaza etmede en mühim araç olarak tanımlayan, ülkede sosyalizm ve komünizmin kurulmasını öngören ve SBKP'yi siyasal sistemin merkezine oturtan SSCB Anayasası arasında büyük bir ayrışma meydana gelmiştir. Bu çerçevede anayasa değişikliği süreci Gorbaçov döneminde başlatılmış, SSCB dağıldıktan sonra bağımsız RF'de ise yeni bir anayasa teşkil etme olarak devam etmiştir. 1991 başlayan bu sürecin genel çerçevesini kuvvetler ayrılığına dayan yeni bir devlet idaresinin inşa edilmesi oluşturmuştur. Bu amaç 1993'e kadar devam edecek olan bir siyasi krizi beraberinde getirmiştir. Parlamentonun temsil ettiği ve yürütme erkinin kuvvetlendirilmesine karşı çıkan muhalefet ile geniş yetkilerle donatılmış başkanlık kurumu ile ülkedeki krizin aşılabileceğini savunan Yeltsin arasındaki mücadele sonucunda Başkanın teklif ettiği anayasa halk oylamasına sunulmuştur. Böylelikle

---

[203] Aleksandr Kınev, **Gubernatorı v Rossii: Mejdu Vıborami i Naznacheniyami**, s. 776-777.
[204] Aleksandr Kınev, **Gubernatorı v Rossii: Mejdu Vıborami i Naznacheniyami**, s. 182, 190.

Yeltsin Anayasası olarak da tabir edilen RF'nin ilk Anayasası 12 Aralık 1993'te %58,4'lük bir onayla kabul edilmiştir.[205]

İnsan hakları, hukuk devleti gibi liberal ilkelerin öne çıktığı bu anayasa ile toplumsal mutabakatın siyasi ve hukuki temellerinin oluşturulması öngörülmüştür. Nitekim kamu otoritesinin tesis edilmesi, yürütme ile yasam erkleri arasında yetki paylaşımın gerçekleştirilmesi ve federatif yapıdaki değişiklikler ile ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması bu amaca önemli oranda ulaşılmış olduğunu göstermiştir.[206] RF'nin yeniden inşa sürecinin anayasal boyutunu teşkil eden bu ilk aşamadan sonra Vladimir Putin'in yönetiminde gerçekleştirilen bir sonraki aşamaya geçilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, kontrollü dönüşüm modeli çerçevesinde Putin'in başlattığı geniş ölçekli olan ve devletin idari yapısını, yasama organlarının işleyişi, mahiyeti gibi önemli alanları kapsayan bir dizi mühim değişiklik yapılmıştır. Bunların tamamı devletin esaslarını ilgilendiren konular olduğu için anayasa değişikliği şeklinde hayata geçirilmiştir. Önceki bölümlerde bahsi geçen değişikliklerin yanı sıra Putin'in ilk iki başkanlık dönemi içerisinde öne çıkan bir diğer konu devlet başkanı ve DD ile ilgili olmuştur. Bu çerçevede 2008'de kabul edilen bir kanunla anayasa değişikliğine gidilerek devlet başkanının görev süreci dört yıldan altı yıla, DD'nin ise dört yıldan beş yıla çıkarılmıştır. Bu değişiklik 2012'deki seçimlerle fiilen uygulanmaya başlanmıştır.[207]

Modern RF tarihinin en mühim anayasa değişikliğinin ise 1993'ten sonra mahiyeti ve kapsamı bakımından 2020'de kabul edilen değişikliklerle birlikte ortaya çıktığı ifade edilebilir. Özetle bunlar Devlet Başkanı ile ilgili olarak; devlet başkanı seçilebilmek için adayların Rusya topraklarında kesintisiz olarak en az 25 yıldır ikamet ediyor olması, yabancı bir ülke vatandaşlığına veya ikamet iznine sahip olmaması ve sahip olmamış olması şartları getirilmiştir. Ayrıca devlet başkanı olarak seçilmiş şahıslara Rusya sınırları dışında bulunan yabancı banklarda hesap açma, nakit ve başka türde bir varlık bulundurma yasaklanmıştır. Devlet Başkanının görev süresi, ilgili maddeden "art arda" ibaresi kaldırılarak iki dönem ile kesin bir şekilde

---

[205] Sergey Shahray, "Konstitutsiya Rossii: Ot Krizisa k Razvitiyu", **Logos**, Cilt 99, Sayı 3, 2014, s. 244-247, 255-258.

[206] İgor Sovetov, "Konstitutsiya Rossii: Dostijeniya, Protivorechiya, Perspektivı", **İstoricheskaya i Sotsialno-Obrazovatelnaya Mısl**, Cilt 23, Sayı 1, 2014, s. 345.

[207] "Zakon RF o Popravke k Konstitutsii RF ot 30.12.2008 g. N6-FKZ", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/28713, Erişim Tarihi: 27.09.2020.

sınırlandırılmış olsa da, Putin kastedilerek görevde bulunan devlet başkanı bu sınırlamadan muaf tutulmuştur. Başbakan ve diğer kabine üyelerinin atanabilmeleri için Devlet Duması'ndan güvenoyu almaları şartı getirilmiştir. Fakat parlamentoda oylanacak başbakan adayı devlet başkanı tarafından belirlenecek, devlet başkanı ayrıca Federasyon Konseyi ile istişare ettikten sonra savunma, -içişleri, dışişleri ve acil durumlar gibi devletin güvenliğini ilgilendiren alanların bakanlar da dâhil idarecilerini doğrudan kendisi atayacaktır. İlaveten devlet başkanına başbakanı, başbakan yardımcılarını ve diğer kabine üyelerini görevden alma ve hükümetin genel idaresini gerçekleştirme yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede yürütme erki çatısı altında hangi birim/bakanlıkların doğrudan devlet başkanına hangilerinin ise başbakana bağlı olacağını belirleme yetkisi yine devlet başkanına verilmiştir. Yeni şekliyle anayasa devlet başkanına Federasyon Konseyi'ne en fazla 30 senatör ve bunlardan 7'sini ömür boyu/daimi senatör olarak atama yetkisi ile görevden ayrıldıktan sonra daimi senatör olabilme hakkı tanımıştır. Bir diğer yenilik ise görev süresi sona ermiş devlet başkanlarına belli şartlarda kaldırılabilir olmasıyla beraber dokunulmazlığın tanınmış olmasıdır.[208]

2020 Anayasa değişikliği ile öne çıkan diğer hususlar tarih, ideoloji ve medeniyet başlığı adı altına değerlendirilebilir. Bu bağlamda yeni anayasada çocukların, Rusya'nın devlet politikasının önceliğini teşkil ettiği ve "erkek ve kadının bir araya gelmesiyle oluşan evlilik müessesesinin korunmasının" merkezi ve yerel idarenin ortak görevleri arasında yer aldığı kaydedilmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus ise, anayasada "RF'nin, bize idealler ile birlikte Tanrı'ya inancı bırakan atalarımızın hatıralarını ve Rusya Devleti'nin tarihsel devamlılığını muhafaza ettiği" maddesidir. Yine bu minvalde anayasada Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin her alanda devamcısı/halefi olduğuna dair maddeyle devletin, II. Dünya Savaşı'nda kazanılan zafer kastedilerek "tarihsel gerçekliğin muhafaza edilmesini sağladığı" ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca anayasada Rusya topraklarından bir parçanın ayrılmasına yönelik eylemlere müsaade edilmeyeceği kaydedilmiştir. İfade edilmesi gereken son husus

---

[208] "Novıy Tekst Konstitutsii s Popravkami 2020", **RF Devlet Duması,** http://duma.gov.ru/news/48953/, Erişim Tarihi: 03.07.2020.

da anayasada Rusça'nın "eşit haklara sahip RF halklarının çok uluslu birliğine dâhil olan devlet kurucu milletin dili" olarak tabir edilmesidir.[209]

Netice itibarıyla anayasa değişikliği ile parlamentoya birtakım yetkilerin verilmesine karşın esasen devlet başkanının yetkilerinin arttırılması ve kuvvetlendirilmesi ise Putin'in güçlü merkezi yönetime sahip bir Rusya inşa etme siyasetinin önemli bir aşaması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yeni kimlik inşası sürecinin Putin ile birlikte sistematik olarak başladığı düşünüldüğünde, yapılan değişikliklerle Rusya tarihinin bütün dönemleriyle bir bütün olarak telakki edildiği, başta güçlü devlet ve Nazi Almanyası'na karşı kazanılan zafer temelinde Sovyetler Birliği mirasının muhafaza edildiği ve onunla gurur duyulduğu, Rus milleti ve dilinin devleti teşkil eden ve birleştirici unsur olarak görüldüğü ve Tanrı inancı, evlilik, aile değerleri üzerinden Batı'dan farklı bir medeniyete mensup olunduğu anlayışının benimsendiği yeni bir Rusya Federasyonu/Rus kimliği inşa edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.[210] Medushevskiy'in de ifadesiyle, manevi alanda birleştirici unsurlar Yeltsin dönemindeki baskın değerlerin terk edilmesi zemininde aranmaktadır. Bu ise ideolojik, kültürel ve siyasi çoğulculuktan, laik devlet anlayışından ve kuvvetler ayrılığı ilkesinden uzaklaşma anlamına gelmektedir. Yeltsin döneminin, Batı değerlerinin zorla kabul ettirildiği, Rusya'nın tarihsel geleneklerinden koparıldığı bir dönem olarak telakki edildiği bu anlayış sayesinde toplumun iktidar etrafında birleşmesi sağlanmaktadır.[211]

2.2.4. Dış Politika Boyutu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan siyasal söylemlerde Rusya devletinin ve toplumunun derin bir bunalım içinde olduğu ve bu krizin aşılması için yeniden yapılanmanın zaruri olduğu öne çıkan ortak düşünce olmuştur. Bununla birlikte kriz durumundan çıkmaya yönelik stratejilerde siyasal söylemler arasında bir mutabakat söz konusu olmamıştır. Bu noktada, bünyelerinde birçok farklı unsur bulundurmakla birlikte, Rusya'nın önünde (Yeni)Batıcılık/Atlantikçilik ve (Yeni)Avrasyacılık olmak üzere iki ana alternatif akımın belirmiş olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede SSCB'den sonra Yeltsin yönetimi dönemin Dışişleri Bakanı

---

[209] "Novıy Tekst Konstitutsii s Popravkami 2020",
[210] İbrahim Hasanoğlu, "Rusya'da Anayasa Değişikliği: Yeni Bir Kimlik İnşası Aracı Mı?", **TASAV Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi**, Analiz No. 27, 06.09.2020, s. 5.
[211] Andrey Medushevskiy, "Poliitcheskiy Rejim Post-Sovetskoy Rossii: Evolutsiya, Struktura, Tendentsiii Razvitiya", **Sotsialno-Politicheskiye Nauki**, Sayı 4, 2015, s. 8-9.

Andrey Kozırev'in öncülüğünde RF'yi eski konumuna kavuşturabilmek için Batıcı bir dış politika stratejisi izlemeyi tercih etmiştir. Uluslararası politikaya yön veren demokratik ülkeler grubuna katılabilmek ve onların mali ve siyasi desteğini yanına çekebilmek için RF Batı devletlerinin önerilerine duyarlı bir siyaset ve dış politika takip etmiştir.[212] Fakat ülkede derinleşen ekonomik kriz ve Çeçenistan'daki savaş şartlarında Batı'nın kendisinden beklenen mali ve siyasi desteği vermemesi, Moskova'yı eşit statüde bir müttefiki olarak telakki etmemesi, RF'de Batıcılığın muhtelif odaklar tarafından yoğun tenkitlere tabi tutulmasına ve dış politika dâhil ülke siyasetinde mevzi kaybetmesine yol açmıştır.[213] Bunun sonucunda da RF dış politikasında Yeni Avrasyacılık öne çıkmaya başlamıştır.

Bünyesinde jeopolitikçiler, monarşistler, Rus Ortodoks Kilisesi, aşırı milliyetçiler ve Stalinciler gibi muhtelif gruplaşmaları barındıran Yeni Avrasyacılık hareketinin temsilciliğini 1990'lı yıllarda farklı oranda Yeltsin yönetimine muhalif olan Rutskoy, RF Komünist Partisi (RFKP) lideri Zyuganov, RF Liberal Demokrat Partisi (RFLDP) lideri Jirinovskiy, eski Başbakan Primakov, akademisyen Dugin ve Panarin gibi isimler yapmıştır. Bu muhtelif grupların Yeni Avrasyacılık çerçevesinde değerlendirilmesini sağlayan temel husus ise Soğuk Savaş sonrası dönemde Yeltsin yönetiminin Batı ile iyi ilişkiler pahasına ülkenin ulusal çıkarlarını göz ardı ettiği iddiası olmuştur. Uluslararası politikaya realist bir perspektifle güç dengesi ve ulusal çıkar odaklı yaklaşan Yeni Avrasyacılar'ın yaklaşımında, ABD hegemonyası bir tehdit olarak telakki edilmekte ve RF'ye Avrasya jeopolitiğinde merkezi bir konum atfedilmektedir. Bu noktadan hareketle genelde Avrasya coğrafyası, özelde ise *yakın çevre* olarak tabir edilen bölge hayati çıkarların olduğu bölge olarak değerlendirilmekte ve nihai amaç olarak etkin ve güçlü bir Rus devleti inşası amaçlanmaktadır.[214]

Daha evvel de belirtildiği gibi Yeni Avrasyacılık bünyesinde farklı gruplaşmaları barındıran bir akım olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Yeni Avrasyacılığın Nazim Cafersoy'un tasnifinde olduğu gibi resmi Avrasyacılık

---

[212] Yahya Kemal Taştan, "Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,** Cilt 12, Sayı 1, 2012, s. 118-120.

[213] Aleksandr Danilov, "Vozrojdeniye Rossiyskogo Liberalizma", **Politicheskiye Partii Rossii: İstoriya i Sovremennost**, (Ed. Aleksandr Zevelev), Rossiyskaya Politicheskaya Entsiklopediya –ROSSPEN, Moskova 2000, s. 585-586.

[214] Sait Sönmez, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 6, 2010, s. 78-81.

söylemi, sol Avrasyacı model ve Avrasya Harekâtı modeli olmak üzere üç versiyonundan bahsedilebilir. Soğuk Savaş sonrası RF dış politikasını anlamlandırma açısından resmi Avrasyacılık söylemine yer verilmesinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Zira Cafersoy'un da kaydettiği üzere resmi Avrasyacılık söylemi ile kastedilen model Yeni Avrasyacılığın temel unsurlarının RF'nin resmi dış politikasına yansımalarından oluştuğu için uygulamalı bir perspektif sunmaktadır. Bu yönde ilk adım, Yeltsin'in danışmanı olan Stankeviç tarafından kaleme alınan makalede Rusya'nın Batı ile Asya arasında bir denge kurması gerektiği ve post-Sovyet coğrafyasıyla ilişkilerin muhafaza edilmesinin önemli olduğu tezleriyle atılmıştır. Daha somut olarak ise 1993'te kabul edilen ve eski Sovyet coğrafyasına öncelik tanıyan, Çin, Hindistan ve İran gibi ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesini öngören *yakın çevre doktrini* ile birlikte Avrasyacı unsurların dış politikada tatbik edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu süreç Yevgeniy Primakov'un 1996-1999 yılları arasında önce Dışişleri Bakanı, sonrasında ise Başbakan olarak görev yaptığı dönemde zirveye ulaşmıştır. Bu çerçevede Primakov doktrini ile ABD önderliğindeki tek kutuplu uluslararası sisteme karşı RF'nin önleyici rolü üzerinde bir dış politika yaklaşımı benimsenmiştir.[215]

Bununla birlikte gerek Batıcı gerekse Yeni Avrasyacı modellerin Rusya'nın tarihi geçmişi ile mevcut koşullar arasında doğrusal bir bağlantı kuramamış olduğu ifade edilmelidir. Batıcıların Rusya'nın münhasır hususiyetlerini yeterince dikkate almayan, Yeni Avrasyacıların ise mevcut olanaklara uymayan bir model benimsemiş olmaları RF'de yeni arayışların ortaya çıkmasının önünü açmıştır. Bu minvalde Rusya'nın tarihi ile mevcut koşullar arasında gerçekçi bir uzlaşma sağlamayı öngören ve Batıcılık ile Yeni Avrasyacı modellerin bazı unsurlarını bünyesinde toplayarak bir sentez oluşturma anlamı taşıyan *uzlaşmacı jeopolitik akım* ortaya çıkmıştır. Bu akım Putin evvela Başbakan, sonrasında ise Devlet Başkanı olmasıyla RF dış politikasında tatbik edilmeye başlanmıştır. Uzlaşmacı jeopolitik akım küresel anlamda Rusya'yı yeniden bir güç konumuna kavuşturmayı, bölgesel anlamda ise

---

[215] Nazim Cafersoy, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 8, Sayı 4, 2002, s. 83-87.

Batı ile pragmatik bir işbirliğini, ABD hegemonyasının dengelenmesini, BDT, Ortadoğu, Asya coğrafyasında etkinliği sürdürmeyi amaç edinmiştir.[216]

2.3. Rusya Federasyonu Dış Politikasına Etki Eden Unsurlar

2.3.1. Nüfus

Nüfus ile ulusal güç arasında doğrudan bir orantı kurulamasa da unutulmamalıdır ki nüfus bir anlamda büyük güç olabilmenin bir gerekliliği ya da tamamlayıcı bir unsuru olarak algılanmaktadır. Günümüzde devletlerin ekonomik ve endüstriyel kapasitelerini arttırabilmeleri ve büyük ordular oluşturabilmeleri yeterli büyüklükte bir nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede nüfus büyüklüğünün ulusal gücü belirleyen bir faktör olduğu ve bir ulusun gücü diğer ulusların gücüne göre ölçülebileceği için çeşitli ülkelerin nüfuslarının birbirlerine oranla büyüklükleri bakımından bir rekabet vardır.[217] Bu minvalde dünyanın en büyük ülkesine sahip ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası sistemde ABD hegemonyasına karşı kendini ayrı bir güç/kutup olarak gören RF söz konusu olduğunda, nüfus faktörünün ehemmiyeti bir kez daha öne çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği'nde demografik krizin ilk emareleri 1960'lı yılların ortalarında belirmiştir. Bu dönemde nüfus doğum oranı nüfusun kendini yenileme seviyesinin altına düşmüştür ve ülke "gizli depopülason"(nüfusun azalması) dönemine girmiştir. Bu olgu 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya'da ölüm oranlarının doğum oranlarını geçmeye başlamasıyla ve dış göçlerin yaşanmasıyla bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Rusya'da demografik krizin ağır vaziyetine işaret etmekteydi. 2006 yılında RF Devlet Başkanı Vladimir Putin demografiyi Rusya'nın en acil ve mühim sorunu ilan ettikten sonra ülkenin demografik göstergelerinde olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Birçok açıdan çalkantılı geçen 1990'lı yılların ardından Rusya ekonomisinin yüksek petrol fiyatlarına bağlı olarak 10 yıllık bir büyüme dönemine girmesi bu gelişmelerin yaşanmasına etki eden en önemli faktörlerden biridir. Fakat uzmanlara göre, Rusya'nın demografik durumundaki bahsi geçen olumlu gelişmelerin sürmesi pek mümkün değildir. Zira 2015 yılından itibaren ülke ekonomisinin muhtelif faktörlere

---

[216] Nazim Jafarov, "Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991-2006)", s. 226-229, 236.
[217] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2009, s. 146-147.

bağlı olarak küçülmeye başlaması devletin demografi politikalarının uygulanması noktasında önemli bir engel teşkil etmeye başlamıştır.[218]

RF'deki nüfus değişimine bakıldığında, 1989'da yapılan nüfus sayımına göre Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RSFSC) nüfusu 147,4 milyon iken,[219] Rusya Federal Devlet İstatistik Ajansı'nın (RFDİA) bilgilerine göre 2020'de 146,7 milyon olmuştur.[220] Diğer bir ifadeyle, RFDİA'nın yaptığı değerlendirmede nüfusu 2,3 milyon olan Kırım yarımadasının dâhil edilmesi rağmen ülkenin halen 1989 yılı nüfus göstergelerine ulaşamadığı gözükmektedir. Nüfusun azalması olgusu günümüz dünyasında bilhassa Eski Dünya da denilen Avrupa'nın sanayisi gelişmiş ülkelerin ve Japonya'nın karşı karşıya kaldığı sorunlardan biridir. Fakat bu ülkelerde nüfusun azalması ekseriyetle doğal yaşlanma faktörüyle gerçekleşmekte iken Rusya için aynı durumun bütünüyle söz konusu olduğu söylenemez. Rusya'da nüfusun azalmasına etki eden faktörlerden biri toplumun üreme davranışlarındaki yaşanan değişimdir. Bu değişim hamileliğin kürtaj ve doğum kontrol ilaçlarıyla yönetilmesi anlamına gelmektedir. Rusya'da nüfusun azalmasına etki eden bir diğer faktör de doğal nüfus artışının negatif seyretmesidir. Diğer bir ifadeyle ülkede ölüm oranının doğum oranından fazla olmasıdır. Rusya'da ölümlerin başlıca nedenleri incelendiğinde % 56,1 oranıyla kalp-damar hastalıkları, % 14,5 oranıyla kanser ve % 10,6 oranıyla da cinayetler, intiharlar ve trafik kazaları öne çıkmaktadır. Ayrıca Rusya'daki yüksek ölüm oranının özel nedenleri arasında aşırı alkol tüketimi ile uyuşturucu bağımlılığının yerleri yadsınamaz.[221] Bütün bu faktörlere bağlı olarak ortalama yaşam süresi bakımından RF birçok devletten geride kalarak 111. sırada yer almaktadır.[222]

RF demografi politikasını anlamlandırma açısından 2019-2025 yıllarını kapsayan ve Hükümetin hazırlamış olduğu "Göç Konsepti" önem arz etmektedir. Konseptte 2012-2017 yılları arasında ülke nüfusunun merkez, kuzey-batı ve güney

---

[218] Himani Pant, "Russia's Demographic Trajectory: Dimensions and Implications", **Observer Research Foundation**, 2017, s.1-3.
[219] "Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya 1989 g.", http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus89_reg1.php, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
[220] "Otsenka Chislennosti Postoyannogo Naseleniya na 1 Yanvarya 2020 goda", **Rusya Federal Devlet İstatistik Ajansı**, https://showdata.gks.ru/report/278928/, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
[221] Aleksey Vorontsov, "Demograficheskaya Situatsiya v Sovremennoy Rossii", **Zdorovye – Osnova Chelovecheskogo Potentsiala:Problemı i Puti ih Resheniya**, Cilt 10, Sayı 1, 2015, s. 23-25.
[222] "Life Expectancy for Men and Women", https://www.worlddata.info/life-expectancy.php, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

Rusya'ya göç etme eğiliminde olduğu ve bunun nüfus dağılımındaki orantısızlığı arttırdığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca bahsi geçen dönemde dış göçlerin ülkedeki doğal nüfus azalmasına bağlı kaybı tazmin ettiği de ifade edilmiştir. Konuyla ilgili her ne kadar nüfus ihtiyacının ülke vatandaşlarındaki artış ile karşılanması gerektiği vurgulanmış olsa da, RF'nin birçok etkene bağlı olarak dış göçler için bir cazibe noktası olduğu ve devletin de muhtelif politikalar ile ülkeye göçü teşvik ettiğinin altı çizilmiştir. Bu çerçevede bir milyon kişiye RF vatandaşlığı verildiği ve bu oranın %50'sini hükümetin "soydaşların gönüllü olarak göç ettirilmesi" programından istifade eden kişilerin teşkil ettiği kaydedilmiştir.[223]

Demografik yapının devletlerin iç siyasetleri kadar dış siyasetlerini de etkileme potansiyeline sahip olduğu unutulmamalıdır. RF'nin nüfusu XVI. yüzyıldan itibaren devamlı olarak artış göstermiştir. Bununla birlikte, XX. yüzyılda meydana gelen hadiseler RF'nin bugünkü demografik durumunu tayin eden nitelikte olmuştur. I. Dünya Savaşı, iç savaş, represya[224] ve kollektifleştirme dönemleri ardından II. Dünya Savaşı ve SSCB'nin dağılmasından sonraki çalkantılı 1990'lı yıllar RF'yi ciddi bir demografik krizle karşı karşıya bırakmıştır. Rusya, XVI. yüzyıldan itibaren topraklarını genişlettikçe ülkenin demografik yapısı da çok milletli ve çok dinli bir hale evirilmeye başlamıştır. Doğu Avrupa ovalarından Kafkasya'ya, İdil/Volga boyundan Sibirya ve Uzak Doğu'ya kadar olan muazzam alanın vatanlaştırılmasında etnik Rus/Slav nüfus en mühim araçlardan biri olmuştur. Bugün ise gelinen noktada daha evvel bahsi geçen etkenler ve nüfusun yaşlanması gibi doğal bir olguyla Putin'in *gosudarstvoobrazuyushiy* yani devlet kuran olarak tanımladığı etnik Rus nüfusun azalıyor olması Rusya açısından ulusal güvenliğe ve devletin bekasına yönelik bir tehdit olarak telakki edilmektedir. Buna ilaveten, nüfusun azalması sosyo-ekonomik olarak da ülkelerin toplumsal güvenliğini tehdit edebilmektedir. Yaşlı kesimin toplam nüfus içinde oranının yükselmesi sosyal güvenlik ve sağlık gibi alanlara daha fazla kaynak aktarımı gerektirerek devletin bütçesini zora sokabilir, ekonomi sektörünün iş gücü eksikliğiyle karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Rusya için de bahsi geçen durum söz konusudur. Diğer taraftan, soydaşların göç

---

[223] "Ukaz O Kontseptsiii Gosudarstvennoy Migratsionnoy Politiki Rossiyskoy Federatsii na 2019-2025 godı", **Kremlin,** http://www.kremlin.ru/events/president/news/58986, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

[224] SSCB'de Joseph Stalin döneminde uygulanan ve muhalif olarak görülen grup ve kişilerin tasfiyesi siyaseti kastedilmektedir.

ettirilmesi politikası orta vadede Rusya'daki nüfus azalmasını karşılayacak olmakla birlikte ülkenin iç ve dış politikası açısından mühim sonuçlar doğurabilir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra post-Sovyet coğrafyasında yaşamlarını sürdüren Ruslar, Rusya'nın bölge ülkeleriyle münasebetlerinde önemli bir etken, Rusça'nın bölgede konuşulmasının/var olmasının birinci aracıdır. Dolayısıyla Rus nüfusun bölgedeki varlığının gerilemesi post-Sovyet coğrafyasındaki devletlerin Rusya ile olan münasebetlerindeki hassasiyet derecesini düşürecektir. Bu da Rus dış politikası açısından önemli bir kayıp olacaktır. Unutulmamalıdır ki, Rusya'nın Transdinyester, Kırım, Donbass, Abhazya ve Güney Osetya ihtilaflarına yönelik geliştirdiği söylemlerde bölgedeki Ruslar, Rusça konuşanlar, "soydaşlarımız" gibi tanımlamalar önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Kazak, Kırgız, Özbek ve Taciklere de Rusya vatandaşlığının verilebileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişmenin ülkede sayılara artmakta olan bilhassa Kuzey Kafkasya'daki Müslüman nüfusla birlikte Rusya'da yabancı/Müslüman karşıtlığı gibi eğilimleri kuvvetlendirebileceği ihtimaller arasında görülmelidir. Tabii bu durum devletin milliyetler politikasının (bahsi geçen grupların Rus kültürüne ve yaşam tarzına intibak ettirilmesi) başarı derecesine bağlı olacaktır.[225] Son olarak ülkedeki Müslüman nüfusun RF'nin genel olarak İslam Dünyası ile ilişkilerine de etki ettiği ifade edilmelidir.

2.3.2. Coğrafya

Coğrafi öğeler, dış politikanın üzerinde ve içerisinde cereyan ettiği genel ortamın en istikrarlı faktörlerinin başında gelmektedir. Coğrafi ve topografik özellikler devletlerin ulusal bütünlüğünün derecesinde önemli rol oynarken, toprakların genişliği savunmayı doğrudan etkilemekte ve doğal kaynakların çeşitliliği de dış politika amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanılabilmektedir.[226] RF açısından bakıldığında, Rus devletinin verimsiz toprak, doğal engellerin eksikliği ve büyük ırmak şebekeleri gibi özelliklerle öne çıkan Doğu Avrupa Ovası'nda kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu özellikler başlangıçta bu bölgede göçebe milletlerin akınlarına karşı koyabilecek bir toplumun ortaya çıkmasını engellemişken, sonrasında güçlü orduya sahip bir siyasi ve ekonomik kurumun ortaya çıkmasıyla

---

[225] Ibragim Khasanov, "Rusya Federasyonu Dış Politikasında 'Rus Diasporası' Olgusu", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi,** Cilt 17, Sayı 65, 2020, s. 58-59.
[226] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 516-517, 530-534.

içten dışarıya doğru açılmada ve işgal etmede kullanışlı bir araç haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra engelsiz arazi güvenliğin alan derinliği olarak telakki edilmesine yol açarak güvenliği arttırmanın hudutları genişletme yoluyla sağlanabileceği düşüncesinin hâkim olmasını sağlamıştır. Tarihsel olarak bu genişleme/yayılma süreci Rusya'nın otokratik bir devlete bürünmesine neden olmuştur. Bir diğer coğrafi özellik olarak soğuk iklim şartları da uzun bir müddet Rusya'nın ekonomik gelişimini engelleyen bir faktör olarak öne çıkmıştır.[227] Rusya hudutlarının dağ ve su kaynakları gibi doğal engellerden mahrum olması, Kremlin'in uluslararası olaylara savunmasızlık hissi ve daimi işgal edilme korkusuyla yaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum dış politikada RF'nin komşuları üzerinde nüfuzunu muhafaza etmeyi sınırdaş olduğu bölgelerin olası düşman kuvvetler tarafından kendisine karşı kullanılmasını engelleyecek bir araç olarak görmesi şeklinde tezahür etmektedir.[228] Sonuç olarak, coğrafi faktörlerin RF'de kolektivist bir dünya görüşünün hâkim olmasında, kuvvetli merkezi idareye ve kamu sektörünün önemli bir yer işgal ettiği ekonomiye sahip bir devlet yapısının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.[229]

2.3.3. Askeri Kapasite

Rusya tarihinde ordu her zaman mühim bir yere sahip olmuştur. Rusya'nın IV. İvan ile birlikte başlayan genişlemesi ve sonrasında Sovyetler Birliği de dâhil bir imparatorluk haline gelmesinde ordunun ve dolayısıyla askeri kapasitedeki gelişmenin yeri yadsınamaz. Sovyetleri Birliği'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ulaştığı askeri kapasite onu Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünden biri haline getirmiştir. RF ve onun yeni Savunma Bakanlığı SSCB dağıldıktan sonra iki sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan Varşova Paktı ülkelerinden ve eski Sovyet cumhuriyetlerinden ordusunun çekilmesi, diğer yandan da Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'da bulunan nükleer silahların akıbeti meselesi RF için önem arz eden konuların başında gelmiştir. Nükleer silahların RF'ye taşınması bahsi geçen devletler ile anlaşmaya varılarak çözülürken, Doğu Avrupa'dan dönen askerlerin yeni orduya

---

[227] Elnur Soltan, "Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 66-68.
[228] Benn Steil, "Russia's Clash With the West Is About Geography, Not Ideology", **Foreignpolicy.com**, 12.02.2018, https://foreignpolicy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
[229] Artur Gilyov, "Geograficheskiy Faktor kak Osnova Razlichiy SSHA i Rossii", **Vestnik Bashkirskogo universiteta,** Cilt 22, Sayı 2, 544.

entegre edilmesi ve bu ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve kimlik krizine nedeniyle 1990'lı yıllarda RF için çözülmesi güç bir durum yaratmıştır.[230] RF Silahlı Kuvvetleri'nin (SK) kuvvetlendirilmesi gerektiğinin idrak edilmesi ve bunun fiilen uygulanmaya başlanması büyük ölçüde Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. RF'yi yeniden eski/büyük devlet konumuna kavuşturma arzusunda olan Putin için ülkenin askeri kapasitesinin arttırılması ve modernize edilmesi önem arz etmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan askeri reformlar neticesinde bilhassa 2010 yılından itibaren RF SK'nin askeri imkân ve kabiliyetleri tedricen artmaya başlamıştır. Bahsi geçen reformlar çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler ve artan askeri harcamalar göz önünde bulundurulduğunda, RF'de ülkenin askeri kapasitesinin arttırılması yönünde kararlı bir siyasal iradenin mevcudiyetini muhafaza ettiği ifade edilebilir. Dış politika açısından değerlendirildiğinde artan askeri kapasitenin RF açısından evvela NATO ile AB'nin post-Sovyet coğrafyasına doğru genişlemesinin engellenmesi ve başta komşu olmak üzere diğer devletler üzerinde Kremlin nüfuzunun genişletilmesi için önem arz ettiği ifade edilebilir.[231] Zira Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'daki gelişmelerden yola çıkarak bu ülkelerin Batı siyasi ve askeri kurumlarına entegrasyonunun RF tarafından engellenmesinde ülkenin sahip olduğu askeri kapasitenin önemli bir etken ve araç olarak kullanıldığı bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Suriye krizi bağlamında RF'nin 1979 Afganistan müdahalesinden sonra ilk kez post-Sovyet coğrafyası dışında bir krize askeri olarak müdahil olması da artan askeri kapasitenin dış politikadaki tezahürü açısından önemli bir örneği teşkil etmektedir. Bu bağlamda RF'nin askeri kapasitesinin başta Batı devletlerinin ekonomik yaptırımları ve demografik sorunlara rağmen orta vadede istikrarlı bir şekilde artacağı öngörülse de[232], bazı uzmanlar tarafından RF'nin lojistik kabiliyetler ve geniş ölçekli bir askeri üs ağına sahip olmaması gerekçe

---

[230] "Russian Millitary Power: Building A Millitary to Support Great Power Aspirations", **Defense Intelligence Agency**, Report, 2017, s. 9-10.
[231] Erikas Kaukas, "The Millitary Power of Russiia- a Means for Activating an Expansionist Policy", **Lithunian Annual Strategic Review**, Sayı 13, 2014-2015, s. 89,100.
[232] Andrew Radin, Lynn E. Davis, "What Will Russian Military Capabilities Look Like in the Future?", **RAND Corporation**, Research Brief, 2019, https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10038.html, Erişim Tarihi: 10.10.2020.

gösterilerek Moskova'nın küresel bir güç projeksiyonu için yeterli askeri kapasiteye sahip olmadığına dikkat çekilmektedir.[233]

RF'nin sahip olduğu askeri kapasitenin şüphesiz en mühim öğelerinin başında nükleer silahlar gelmektedir. Diğer bir takım unsurlar ile birlikte nükleer silahlara sahip olması Sovyetler Birliği'ni çift kutuplu bir uluslararası sistemde kutuplardan biri haline getiren başlıca etkenlerden biri niteliğinde olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ise nükleer silahlar bir yandan RF'ye BMGK'nin daimi üyesi olması ile birlikte büyük devlet statüsünü sağlayan iki unsurdan biri olma vasfını taşırken, diğer yandan da ülkenin konvansiyonel kuvvetlerinin NATO'dan geride olması nedeniyle caydırıcılığı artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.[234] Sonuç itibarıyla, RF SK'nde 900 bin askeri olan ve ülkenin savunma sanayii de üst düzey yüksek teknolojili muhtelif silahlar üretebilme yetisine sahip bir devlet olarak öne çıkmaktadır.[235] Bununla birlikte, RF SK'nin halen Sovyet tipi kitlesel seferberliğe dayanan bir ordudan sözleşmeli personellerden ibaret olan profesyonel bir orduya geçiş döneminde olduğu ifade edilmelidir.[236]

2.3.4. Diplomasinin Niteliği

Rusya'da diğer devletlerle ilişkileri yürütmek için teşkil edilen ilk kurum olarak 1549'da ortaya çıkan *Posolskiy prikaz* (Elçilik birimi) kabul edilmektedir. I. Petro'ya kadar Rusya'da Ortaçağ devletlerine özgü olan ve Bizans'ın, devletin çar ile ruhani lider tarafından birlikte idare edilmesi anlamına gelen *senfoni* esasına dayalı bir diplomasi modeli uygulanmıştır. Bu modelde Ortodoks Kilisesi devletin sadece dış politika çizgisine etki etmekte kalmayıp, aynı zamanda Rus diplomasisinin ideolojisini, hatta araçlarını da tayin etmede önemli rol oynamasını beraberinde getirmiştir. Bu durumun önde gelen tezahürlerinden birini Moskova III. Roma Konsepti teşkil etmektedir. Her ne kadar I. Petro ile birlikte Rusya'da devlet idaresi laikleşmiş, *ad hoc* diplomasinin yerini önde gelen Avrupa devletlerinde daimi temsilciklerin ihdas edilmesi almış ve etkin bir dışişleri teşkilatı ve mekanizması teşkil edilmiş olsa da, Rusya'daki modern diplomasi modeli Avrupa'dakinden

---

[233] Margarete Klein, "Russia's Millitary Capabilities: 'Great Power' Ambitions and Reality", **SWP**, Research Paper 12, Berlin 2009, s. 18-19.
[234] Margarete Klein, "Russia's Millitary Capabilities: 'Great Power' Ambitions and Reality", s.21.
[235] "The World Factbook: Russia", https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html, Erişim Tarihi: 11.10.2020.
[236] Michael Kofman, "The Russian Military: A Force in Transition", **Russia Matters**, 24.06.2016, https://www.russiamatters.org/analysis/russian-military-force-transition, Erişim Tarihi: 11.10.2020.

farklılık arz etmeye devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle, Moskova III. Roma Konsepti, II. Katerina'nın *Grek Planı,* I. Aleksandr ve II. Nikola'nın Kutsal İttifak'a bağlılıkları ve Ortodoks halkları kurtarma gibi söylem ve projeler Rus dış politikasının ideolojik temelini/dayanağını teşkil etmeye devam etmiştir. SSCB döneminde de, Marksizm-Leninizm laik bir din olarak kabul edildiğinde, Sovyet diplomasisinde proletarya enternasyonalizmi adı altında esasen bir misyonerlik olgusunun mevcudiyetinden bahsedilebilir. Dünyanın Doğu-Batı Blokları olarak bölünmüşlüğünün öne çıkarılmasının ise Ortaçağ'ın Katolik-Ortodoks ayrışmasını hatırlattığı ifade edilebilir. RF'de Rus Ortodoks Kilisesi ile devlet arasındaki yakınlaşma ve işbirliğinin de yine bahsi geçen tarihsel örneklere paralellik arz etmesi dikkat çekmektedir.[237] Kurulduğu günden bu yana Rus diplomasisinin ve onun teşkilatının iyi birer tercüme ve arşiv birimlerine sahip olduğu da ifade edilmelidir. Bu bağlamda teşkilatta Avrupa dillerinin yanı sıra birçok Doğu dillerine de vakıf olan ve sözlü, yazılı tercüme yapabilen çevirmenler ile XVI. yüzyıldan itibaren muntazam bir şekilde diplomatik belgelerin tasnifi yapılagelmektedir.[238]

Bir devletin dış politikasına, diplomatik tarzına uzun vadeli olarak etki eden, iç politikadaki ve uluslararası arenadaki değişimlere rağmen muhafaza edilen iç ve dış faktörlerin bütünü diplomasi geleneği olarak tabir edilebilir. Bu bağlamda RF'nin 1917 Ekim Devrimi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi geniş çaplı değişimleri beraberinde getiren olaylara rağmen önemli ölçüde istikrarlı ve devamlılık arz eden bir diplomasi geleneğine sahip olduğu kaydedilebilir. Zira birçok farklılık olmasına karşın RF, Çarlık Rusyası ve SSCB'nin dış politikalarında belirli ortak hususların öne çıktığı görülmektedir. Yang Cheng'e göre Rus diplomasi geleneğine etki eden dört yapısal faktör bulunmaktadır. Bunlar; alan, modernizasyon, imparatorluk ve medeniyettir. Bu faktörler Rus diplomasi geleneğinde imparatorluk geleneklerinin muhafaza edilmesi, yayılmacılık/sınırların genişletmenin güvenliği arttırma yolu olarak telakki edilmesi ve gerektiğinde zaman kazanmak için toprak kaybının göze alınması[239] gibi olguların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cheng'e

---

[237] Tatiana Zonova, "Diplomatic Cultures: Comparing Russia and the West in Terms of a 'Modern Model of Diplomacy'", **The Hague Journal of Diplomacy**, Sayı 2, 2007, s. 1-23.
[238] Tatyana Zonova, **Diplomatiya: Modeli, Formı, Metodı**, Aspekt Press, Moskova 2012, s. 256-263.
[239] Bu olguya üç ayrı tarihi örnek olarak Napolyon karşısında geri çekilme, rejimin yerleşmesi için Brest-Litovsk Antlaşması'yla ülkenin batı topraklarından feragat etme ve Nazi Almanyası'yla zaman kazanmak için imzalandığı öne sürülen Molotov-Ribbentrop Paktı gösterilebilir.

göre, Rusya, dış politikasında *dengeli-diplomatik* strateji (balanced-diplomatic) uygulayarak, kendisini tehdit edebilecek devlet/devlet gruplarının oluşmasını engellemeye ve bunun için de ittifaklar ağı teşkil etmeye çalışmaktadır.[240]

Rus diplomasisinin özelliklerinin başında devamlılığın (continuity, succession) geldiği söylenebilir. Bu hususta XX. yüzyılın önde gelen ABD'li diplomatlarından ve Sovyetler Birliği uzmanlarından olan George Kennan, yayılmacılık, ideolojik münhasırlık ve Batı ve genel olarak yabancılara karşı duyulan güvensizliği tarih boyunca Rus diplomasisinde devamlılığı sağlayan hususiyetler olarak değerlendirmektedir. RF Dışişleri Eski Bakanı İgor İvanov ise bu konuda yedi prensip ve geleneğe dikkat çekmektedir. Ona göre, ülke içinde gerekli reformların gerçekleştirilebilmesini sağlayacak uygun uluslararası şartların teşkil edilmesi ve devletin uluslararası arenadaki konumunun muhafaza edilmesi; ulusal çıkarlara bağlılık ve uluslararası politikadaki gelişmelerin gerçekçi değerlendirilmesi; dış ilişkileri genişletme ve tecridin önlenmesi; devletin uluslararası arenadaki konumunun pragmatik bir şekilde değerlendirilmesi; çok yönlü bir dış politika çizgisinin takip edilmesi; iç politikada vatanperver, liberal ve ılımlı reformcu kuvvetlerin yanında yer alma ve uluslararası sistemi şekillendirmede inisiyatifçi bir role sahip olma Rus diplomasisinde devamlılık olgusunu sağlayan başlıca unsurlardır.[241]

2.3.5. Ekonomi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki ilk on yıl, RF için merkezi planlamaya dayalı bir ekonomiden piyasa ekonomisine sorunlu ve zor bir geçiş dönemi anlamı taşımaktadır. Bu dönemde ülke GSYİH'si % 60 oranında bir düşüş yaşamıştır. Fakat Putin'in iktidara gelmesi ve 1999-2008 yılları arasında petrol fiyatlarındaki istikrarlı bir yükselme ile birlikte RF ekonomisi hızlı bir toparlanma dönemine girerek yılda ortalama % 7 oranında bir büyüme ivmesi yakalamıştır. 2008'deki küresel finansal krizden sonra dahi hükümetin yerinde müdahaleleriyle RF ekonomisi büyümeye devam etmiştir. [242] Bununla birlikte, ülke ekonomisindeki bir

---

[240] Yang Cheng, "The Power of Diplomatic Traditions: Understanding the Logic of Russia's Foreign Policy in the Post-Soviet Era", **Eurasian Review**, Sayı 4, 2011, s. 25-30.

[241] İgor İvanov, **Novaya Rossiyskaya Diplomatiya: Desyat Let Vneshney Politiki Stranı**, Olma-Press, Moskova 2001, s. 21-44.

[242] "Russia Economic Outlook", **FocusEconomics**, 06.10.2020, https://www.focus-economics.com/countries/russia, Erişim Tarihi: 18.10.2020.

takım yapısal sorunlar, Ukrayna krizi nedeniyle 2014'ten itibaren uygulanan yaptırımlar ve petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki hızlı bir düşüş gibi etkenler bunlara Kovid-19 salgınının etkileri de ilave edildiğinde RF ekonomisinde halen devam eden küçülme eğiliminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.[243] Bu durum, Putin yönetiminin başarılı makroekonomik politikalarına rağmen, RF ekonomisinin petrol ve doğal gaz fiyatlarının uluslararası piyasalardaki durumuna karşı olan kırılganlığını ve bağımlılığını gösterme açısından önem arz etmektedir. Zira 2019 yılı itibarıyla RF ihracatının % 63,3'ünü başta ham petrol, petrol türevi ürünler ve doğal gaz olmak üzere doğal kaynaklar teşkil etmiştir.[244] Ülke ekonomisi ile ilgili siyasal iktidarın izleyeceği politikalar önem arz etmekle birlikte, RF için bu alanda birtakım handikapların orta vadede olumsuz olarak etki etmeye devam edeceği düşünülmektedir. Uzmanlara göre bunlar; ihracat gelirlerinde ve ekonomik büyümede petrol ve doğal gaz gibi hidrokarbon kaynakların önemli bir rol oynamaya devam etmesi, piyasa kurumlarının yeterince oturmamış olması/zayıflığı ve demografi sorunudur.[245]

Doğal gaz ve petrol gibi enerji kaynakları ile ilgili ifade edilmesi gereken bir diğer mühim husus da, bunların ülke ekonomisine sağladıkları katkının yanı sıra RF dış politikasında da önemli bir yere sahip olduklarıdır. Bilindiği gibi, RF doğal gaz ihraç eden ülkeler arasında birinci[246], petrol ihraç eden ülkeler arasında ise ikinci sırada yer almaktadır.[247] Bu durum RF'ye bahsi geçen enerji kaynaklarını bir dış politika aracı olarak kullanma olanağı sağlamaktadır. Nitekim gerek AB devletleriyle ilişkilerde, gerekse başta Ukrayna olmak üzere post-Sovyet cumhuriyetleriyle olan ilişkilerinde Kremlin'in enerji diplomasisini etkin olarak kullanarak bunu bariz şekilde ortaya koymaktadır.

---

[243] "The World Factbook: Russia", https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html, Erişim Tarihi. 18.10.2020.
[244] "Vneshnyaya Torgovlya", **RF Federal Devlet İstatistik Ajansı**, https://rosstat.gov.ru/folder/11193?print=1, Erişim Tarihi. 18.10.2020 .
[245] Mikhail Dmitriev, Anders Aslund, "Russian Economic Goals to 2020: Dreams or Reality?", **CSIS**, 29.08.2008, https://www.csis.org/programs/russia-and-eurasia-program/archives/economic-change-russia, Erişim Tarihi: 18.10.2020.
[246] "World's Leading Gas Exporting Countries In 2019", https://www.statista.com/statistics/217856/leading-gas-exportersworldwide/#:~:text=Russia%20is%20the%20world's%20leading,Norway%20and%20the%20United%20States, Erişim Tarihi. 18.10.2020.
[247] Alexandra Twin, "World's Top 10 Oil Exporters", https://www.investopedia.com/articles/company-insights/082316/worlds-top-10-oil-exporters.asp, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

Bilindiği gibi, RF savunma sanayisi ve nükleer enerji alanlarında dünyanın öncü devletleri arasında yer almaktadır. Bu çerçevede RF'nin 50 ülkeye silah ihraç ettiği ve dünyada en fazla silah ihraç eden ikinci ülke olduğu ifade edilmelidir.[248] Silah ihracatı RF toplam ihracatının % 6'sını teşkil etmektedir.[249] 1992-2012 yılları arasında silah ihracatı RF savunma sanayisinin ayakta kalmasını sağlayan ana mali kaynak olmuştur. Ayrıca RF'den silah ithal eden ülkelere bakıldığında, bunların Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Hindistan, Türkiye, İran ve Venezuela gibi bağımsız dış politika izlemeye çalışan devletler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Konstantin Makiyenko'nun da kaydettiği gibi, RF'nin silah ihracatı ülke ekonomisine sağladığı mali katkının yanı sıra çok kutuplu bir uluslararası sistemin muhafaza edilmesi ve kuvvetlendirilmesinde de önemli bir jeopolitik araç olarak öne çıkmaktadır.[250] Uranyum zenginleştirme alanında da dünyada lider ülke konumunda olan RF, uranyum üretimi ve ihracatında dünyanın ilk üç ülkesinden biri olarak uluslararası nükleer yakıt ihtiyacının % 17'sini karşılamaktadır.[251] Uluslararası nükleer enerji piyasasında önemli bir paya sahip olan Rosatom şirketi, Latin Amerika, Asya, Afrika, Avrupa ve post-Sovyet coğrafyasında birçok noktada nükleer enerji santralleri inşası projelerini yürüterek RF ekonomisine katkı sağlamaktadır.[252]

---

[248] "Dolya SSHA i Rossii v Mirovoy Torgovle Orujyem Dostigla 56%", **Forbes**, 20.02.2017, https://www.forbes.ru/news/339453-dolya-ssha-i-rossii-v-mirovoy-torgovle-oruzhiem-dostigla-56, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

[249] "Dolya Voorujeniy v Rossiyskom Eksporte Previsila 4 Protsenta", **Lenta.ru**, 03.11.2016.

[250] Konstantin Makiyenko, "Geopoliticheskoye Orujiye: Znacheniye Rossiyskogo Eksporta Voorujeniy Vihodit Za Ekonomicheskiye Ramki", **Vedomosti**, 23.10.2020.

[251] Aleksandr Yemelyanenkov, "İz Rossii s Garantiyey: Nash Atom Poluchil Vid na Jitelstvo v Evrope", **Rossiyskaya Gazeta**, 07.06.2017.

[252] Vyacheslav Nikonov, **Sovremennıy Mir i Ego İstoki**, İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskova 2015, s. 408.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RUSYA FEDERSYONU DIŞ POLİTİKASINI ULUSLARARASI SİSTEM ÇERÇEVESİNDE ANLAMLANDIRMAK

3.1. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistemin Kavramsallaştırılması

3.1.1. Dış Politika, Ulusal Güvenlik Konseptlerinde ve Askeri Doktrinlerde Uluslararası Sistem

3.1.1.1. Dış Politika Konseptleri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, Moskova'da zorunlu olarak yeni bir dış politika konsepti oluşturma çabaları ortaya çıkmıştır. Bu çabaların ortak özelliği, Sovyet döneminde teşkil edilen anlayış ve prensiplerden hareket etmeleri olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Lenin'in ülkede sosyalist rejimin inşası için uygun uluslararası ortamın/şartların oluşturulması ve Gorbaçov'un ortak insani değerlere dayalı "yeni siyasi düşüncesi"nin yerini RF'de demokrasinin inşası ve dünyanın demokratikleşmesi anlayışı almıştır. Bu doğrultuda Boris Yeltsin *demokratik dayanışma* yaklaşımını ortaya atmıştır. Bu yaklaşıma göre ortak çıkarları paylaşan tüm demokratik devletlerin birbirlerinin pozisyonlarını dikkate alarak dayanışma içinde hareket etmeleri öngörülmüştür. Başkan Yeltsin'in bu yaklaşımının en mühim tezahürlerinden biri de BMGK'de yaptığı bir konuşmada RF'nin başta ABD olmak üzere Batı devletlerini sadece ortak olarak değil, müttefiki olarak da gördüğünü kaydetmesi olmuştur. Yeltsin'in bu yaklaşımı temelinde hazırlığı süren dış politika konsepti taslağının yanında parlamentonun da ayrı bir taslak üzerinde çalışma yürüttüğü ifade edilmelidir. Bu çerçevede her iki taslakta da ideolojik kamplaşma, askeri kuvvetin bir dış politika aracı olarak kullanılmasında vazgeçilmesi ve tüm devletlerle dostane münasebetlerin teşkil edilmesi gibi temel ortak hususların bulunmasına karşın birtakım mühim farklılıklar da yer almıştır. Yasamanın taslağında RF'nin dış politika öncelikleri olarak eski Varşova Paktı ve COMECON ülkeleri, Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika ve BDT ülkeleri gibi SSCB'nin nüfuz alanını teşkil eden bölgeler belirlenmişken, başkanlık taslağında ABD ve diğer Batı devletleriyle ilişkilere öncelik tanınmıştır. Fakat gerek RF'nin Batı dünyası ile olan ilişkilerinde meydana gelen gelişmelere, gerekse RF içindeki siyasi etkenlere bağlı

olarak Yeltsin tarafından 1993'te BDT ve Baltık devletleriyle ilişkilere öncelik tanındığı için "yakın çevre doktrini" adını alan yeni/ilk dış politika konsepti kabul edilmiştir.[253]

1993 konseptine göre RF dış politikasının esasını; Rusya'nın demokratik, özgür bir ülke olarak yeniden kalkınması, dinamik, modern bir ekonomiye sahip olması ve yeterli askeri kapasitesi, önemli teknolojik, entelektüel, etik potansiyeli olan, köklü tarih ve benzersiz/özel jeopolitik konuma sahip büyük bir devlet olarak uluslararası topluma dâhil olması için gerekli şartların sağlanması gibi uzun vadeli amaçlar teşkil etmektedir. "Değişen dünyada RF" başlığı altında ise evvela dünyanın en büyük devletlerinden biri olan RF'nin demokratik gelişme yoluna girmesinin dünyadaki küresel güç dağılımını kökten değiştirdiğine dikkat çekilmiştir. Bu gelişmenin bölgesel ve küresel düzeyde ülkeler arasında yapıcı işbirliği için yeni koşullar ortaya çıkardığı, RF'ye önde gelen demokratik ve iktisadi olarak gelişmiş devletlerle eşit ortaklık düzleminde ilişki kurmayı sağladığı ve uyuşmazlık konularında RF'nin muhtelif çıkarlarının medeni devletlerarası ilişkiler çerçevesinde dikkate alınması imkânını yarattığı kaydedilmiştir.[254] Bir diğer önemli husus, iki kutuplu yapının ortadan kalkmasına bağlı olarak Batı'nın dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkilerin en önemli merkezlerinden biri olarak kalmaya devam ediyor olmasına karşın artık siyasi-askeri bir anlam ifade etmemeye başladığının, liderliğini muhafaza etmek isteyen ABD ile küresel siyasetin çok kutupluluk olgusunu temsil eden Batı Avrupa, Japonya ve diğer bölgesel kutup/merkez olmaya aday olan devletler arasında mücadelenin yaşanacağının ve uluslararası politikanın çok alternatifli olmaya başladığının altının çizilmesi olmuştur. Ayrıca bu koşullarda RF'nin büyük devlet olarak BM GK'nin diğer daimi üyeleriyle birlikte uluslararası barışın ve istikrarın korunması konusundaki sorumluluğunun bilincinde olduğu ve dünya medeniyetinin temel değerlerinin algılanmasında, kilit küresel meselelerde ortak çıkarlara sahip olduğu iktisadi olarak kuvvetli, gelişmiş Batı devletleri ve diğer sanayileşmiş yeni devletlerle ilişkilerini kararlı bir şekilde geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Konseptte Batı devletleriyle ilişkiler ABD ve Avrupa olmak üzere iki

---

[253] Anatoliy Smirnov, "Kontseptsiii Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii: Sravnitelnıy Analiz", **Vneshnyaya Politika Rossii: Teoriya i Praktika**, (Ed. Valeriy Buyanov), Kniga i Biznes, Moskova 2013, s. 60-66.

[254] "Russian Strategic Documents: 1993 Russian Foreign Policy Strategy", **Russia Matters**, https://www.russiamatters.org/russian-strategic-documents?page=3, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

boyutta ele alınmıştır. Avrupa devletleriyle ikili ve çok taraflı ilişkilerin RF'nin demokratik devletler topluluğuna girmesi için öncelik teşkil ettiği belirtilirken, ABD ile evvela stratejik ortaklık, sonrasında ise müttefiklik seviyesinde ilişkilerin tesis edilmesi için düzenli olarak çalışılacağı kaydedilmiştir. Bununla birlikte, ABD'nin tek süper güç olma girişimlerinin kararlı bir şekilde engellenmesi gerektiği de ilave edilmiştir. Bu hususla bağlantılı olarak, ABD ile mukayese edilebilecek küresel siyaset ve ekonomi merkezi düzeyine gelmekte olan Asya-Pasifik bölgesinde RF'nin konumunun kuvvetlendirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.[255]

1993 konseptinde, ülkenin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesi noktasında RF'ye küresel etki dengesinde, küresel ekonomi ve uluslararası ilişkilerin idaresine dair çok taraflı süreçlerde büyük devlet statüsüne uygun rolün sağlanması dış politika önceliklerinden biri haline getirilmiştir. Bu temel öncelik doğrultusunda uluslararası güvenlik alanında bloklar karşıtlığı yaklaşımının yerini muhtelif devletler arasında işbirliğine dayalı bir yaklaşımın alması için çaba sarf edilmesi hedeflenmiştir.[256]

RF dış politikasının ilk dönem uluslararası sistem perspektifini anlamlandırma açısından 1993 konseptinden kısa bir süre sonra 1994'te Başkan Yeltsin'in parlamentoya hitabı önem arz etmektedir. Bu noktada dış politika ile ilgili ifade edilen iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi; RF'nin barışın hâkim olduğu, birleşik ve demokratik bir *Büyük Avrupa'nın* inşasında yer almayı önemli bir amaç olarak gördüğünün, bu doğrultuda teklif ettiği ve savunduğu *tüm Avrupa için ortaklık* konseptinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nı (AGİK) ve NATO, Batı Avrupa Birliği (BAB), BDT'nin faaliyetlerini koordine edecek olan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) siyasi ve askeri araçlar olarak değerlendirdiğinin kaydedilmesi olmuştur. İkincisi ise, RF'nin özel konuma sahip bir Avrasya devleti olarak Hindistan, ÇHC, Japonya gibi Asya'nın önde gelen devletleri ve Güney Kore, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Basra Körfezi'nde yer alan yeni ortaklarla işbirliği fırsatlarından yararlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir.[257]

1996 yılında Dışişleri Bakanlığı görevine Yevgeniy Primakov'un getirilmesiyle birlikte 1993'te yakın çevre doktrininin başlattığı ve RF dış

---

[255] "Russian Strategic Documents: 1993 Russian Foreign Policy Strategy"
[256] "Russian Strategic Documents: 1993 Russian Foreign Policy Strategy"
[257] "Poslaniye Prezidenta Rossii Borisa Yeltsina Federalnomu Sobraniyu Rossiyskoy Federatsii: 'Ob Ukreplenii Rossiyskogo Gosudarstva'", **Intellectual Russia**, http://www.intelros.org/lib/elzin/1994.htm, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

politikasında bir dönüşümü ifade eden süreç daha fazla belirginlik ve ivme kazanmıştır. Primakov'un temel önermesi, RF dış politikasının başta ABD, Avrupa, ÇHC, Hindistan, Japonya, Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesi olmak üzere tüm yönlerde etkin olması gerektiği olmuştur. Sistematik bir şekilde ise görüşlerini *Ufukta Çok Kutuplu Dünya* adlı yazısıyla ortaya koymuştur. Primakov'a göre Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra iki kutuplu çatışmacı bir dünyadan çok kutuplu bir dünyaya geçiş eğilimi gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte güç dengesi sisteminin yerine eşit ortaklığa dayalı çok kutuplu bir dünya düzenin tesis edildiğinden henüz söz edilemez. Zira uluslararası ilişkiler bir geçiş dönemi yaşamakta ve Soğuk Savaş döneminin düşünce kalıpları ve önyargıları varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Primakov yazısında yeni dünya düzenine geçiş için dört temel koşuldan bahsetmiştir. Buna göre, birinci koşul eski ihtilaf konularının yerini yenilerinin almasının engellenmesidir. Bu çerçevede NATO genişlememeli ve birtakım radikal İslamcı gruplar yüzünden tüm Müslüman dünyası düşmanlaştırılmamalıdır. İkinci koşul, yönetenler ve yönetilenler şeklindeki düşünce yapısının terk edilmesidir. Zira tek kutuplu dünya modelini kuvvetlendiren bu düşünce yapısı iktisadi, ekolojik ve insani karşılıklı bağımlılığın hızlı arttığı şartlarda uluslararası toplumun ekseriyeti tarafından kabul görmeyecektir. Üçüncü koşul uluslararası iktisadi ilişkilerin demokratikleşmesi ve ekonomik yaptırımlar gibi araçların siyasi hedeflere ulaşmada kullanılmamasıdır. Son olarak dördüncü koşul ise, temel küresel sorunların çözümü noktasında uluslararası toplumun eylemlerini eş güdüm ve işbirliği içinde yürütmesidir. Yazıda üzerinde durulan diğer iki mühim husus da BM'nin rolü ve Avrupa güvenlik mimarisiyle ilgilidir. Primakov'a göre bu yeni dönemde Avrupa güvenlik mimarisi NATO, AB ve BDT dâhil bölgede varlık gösteren uluslararası örgütlerin tamamını içine alacak ve AGİT'in koordine edici bir işleve sahip olacağı kolektif güvenlik sistemi temelinde şekillenmelidir. BM ise Primakov'un yaklaşımında iki kutuplu bir dünyadan demokratik çok kutuplu dünyaya sorunsuz geçişi sağlayabilecek olan en mühim mekanizmadır. Bu doğrultuda temel görevi uluslararası barışı ve güvenliği temin etmek olan BM'nin ve onun GK'nin kuvvet kullanımına izin veren yegâne kurum olarak kalması önem arz etmektedir.[258] Bahsi

[258] Yevgeniy Primakov, "Na Gorizonte – Mnogopolyusnıy Mir", https://xn----ftbdbb7agkaebfddpxbq1irc3a7e.xn--p1ai/library/authors/primakov-e-m/mezhdunarodnye-otnosheniya-nakanune-xxi-veka-problemy-perspektivy,

geçen hususların tamamı dikkate alarak, Primakov çok kutupluluğun muhtelif kutuplar ve güç merkezleri arasında bir çatışma yaratma eğilimi taşımadığını öne sürmüştür. Uluslararası sistemin istikrarı açısından önemli olan bu görüşünü de devletler arasında ortaya çıkan entegrasyon süreçlerinin varlığı ve ticaretin ulusaşırılaşmasının etkisi ile açıklamıştır. Oluşturduğu bu düşünce sistematiğiyle Primakov RF dış politikasında "çok kutuplu dünya" konseptinin teorisyeni olmuştur.[259]

Primakov Doktrini kısa sürede RF dış politikasında pratik anlamda kendini göstermiştir. Evvela Başkan Yeltsin'in 1997'de yaptığı parlamento hitabında, dünyanın çok kutuplu olduğundan hareket eden ve tek başına baskın olabilecek herhangi bir güç merkezinin bulunmadığı uluslararası sistemin teşkil edilmesi başlıca dış politika amaçlarından biri olarak vurgulanmıştır. Ayrıca evvelki örneklerinin aksine bu sefer Batı devletleriyle ilişkiler için ortaklık tabirinin yerine eşit düzeyli işbirliği tabiri tercih edilirken, ÇHC ön plana çıkarılmıştır.[260] Bu dönüşümün en mühim ve bariz tezahürü 1997'de Yeltsin ile Jiang Zemin arasında imzalanan Rusya-Çin Ortak Deklarasyonu'nda kendini göstermiştir. Deklarasyonun birinci maddesinde tarafların ortaklık ilişkileri temelinde çok kutuplu dünya ve yeni uluslararası düzenin tesis edilmesi için çaba sarf edecekleri ifade edilmiştir. Belgenin diğer maddeli incelendiğinde, hiçbir devletin bir hegemonya kurma çabası içine girmemesi gerektiği, yeni uluslararası düzenin ve devletlerarası ilişkilerin egemenliğe, toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmama ve eşitlik gibi uluslararası hukukun temel ilkeleri çerçevesinde şekillenmesi gerektiği ve BM'nin kuvvetlendirilmesinin önemi gibi hususların kaydedildiği görülmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler ile Bağlantısızlar Hareketi üyesi devletlerin çok kutuplu bir dünyanın oluşmasına katkı sağlayan önemli bir kuvvet olduğu belirtilmiş ve yeni tip Rusya-Çin ilişkilerinin yeni uluslararası düzenin ortaya çıkmasında önemli bir pratik deneyim olduğunun altı çizilmiştir.[261]

Erişim Tarihi: 24.10.2020

[259] Andrey Gorohov, "Evgeniy Maksimovich Primakov o Mnogopolyarnom Mire XXI Veka", **Russkaya Politologiya**, Sayı 1, 2016, s. 7, 11.

[260] Yakov Plyays, "Teoriya i Praktika Vneshney Politiki Sovremennoy Rossii", **Militaryarticle**, http://militaryarticle.ru/obozrevatel/1997-obozrevatel/13043-teorija-i-praktika-vneshnej-politiki-sovremennoj, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

[261] "Rossiysko-Kitayskaya Sovmestnaya Deklaratsiya o Mnogopolyarnom Mire i Formirovanii Novogo Mejdunarodnogo Poryadka", http://docs.cntd.ru/document/1902155, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

Putin'in 1999'da Başbakanlık, 2000'de ise Devlet Başkanlığı görevine gelmesiyle birlikte RF stratejik belgelerinin tümü yenilemeye tabi tutulmuştur. Bu minvalde yenilenen belgelerden birini de 2000'de kabul edilen dış politika konsepti teşkil etmektedir. XXI. yüzyılın ilk dış politika konsepti, RF'nin uluslararası alanda konumunun belli oranda kuvvetlenmesiyle birlikte RF'nin dış dünyayla ilişkilerinde eşitlik, karşılıklı kazanç ve ortaklığa dayalı birtakım beklentilerin gerçekleşmediğinin kaydedilmesiyle başlatılmıştır. Bu olumsuz yaklaşım konseptin uluslararası alandaki gelişmelerle ilgili değerlendirmesinde de kendini göstermiştir. Bir taraftan dönüşüm sürecinde olan uluslararası ilişkilerde nükleer savaş ihtimalinin önemli ölçüde azaldığının, devletlerarası ilişkilerde askeri kuvvetin önemini muhafaza etmesine karşın iktisadi, siyasi, teknolojik, ekolojik vd. faktörlerin daha fazla rol oynamaya başladığının ve uluslararası iktisadi ilişkilerin ve örgütlerin kuvvetlenmesinin devletler arasında karşılıklı bağımlılığı arttırarak daha istikrarlı ve krizlere dayanaklı uluslararası yapının ortaya çıkmasına imkan sağladığı belirtilmiştir. Diğer taraftan ise, uluslararası ilişkilerin en mühim unsuru olan egemen devletlerin rolünün azaltılmaya çalışıldığının, uluslararası güvenlik konularının çözümünde kısıtlı temsile sahip Batılı kurumların öne çıkarıldığının ve en mühimi ABD'nin iktisadi ve askeri olarak baskın olacağı tek kutuplu bir uluslararası yapı oluşturma eğiliminin kuvvet kazandığının altı çizilmiştir. Bu değerlendirmeden yola çıkarak 2000 konseptinde, büyük bir Avrasya devleti olarak RF'nin, BM'nin uluslararası ilişkileri idare eden en mühim merkez olduğu ve kilit önemi haiz uluslararası meselelerin çözümünde kolektif bir yaklaşımın benimsendiği çok kutuplu bir uluslararası sistemin teşkil edilmesi için çalışacağı kaydedilmiştir. Bu doğrultuda, daimi üyelerin veto haklarının muhafaza edilmesi koşuluyla, BM GK'nin gelişmekte olan öncü devletleri de kapsamına alacak şekilde genişleyebileceği belirtilmiştir.[262]

Soğuk Savaş sonrası RF dış politikasının uluslararası sistem perspektifini ortaya koyan başlıca unsurlardan bir diğerini de Putin'in 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşma teşkil etmektedir. Konuşmada öne çıkan ana mesaj, modern dünya için tek kutuplu bir modelin kabul edilemez ve imkânsız olduğudur. Putin'e göre böyle bir modeli uygulama çabaları uluslararası alanda aşırı kuvvet

---

[262] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", http://docs.cntd.ru/document/901764263, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

kullanımını arttırmakta ve birtakım devletleri kitle imha silahlarına erişmeye yöneltmektedir. Hindistan, ÇHC ve genel olarak BRIC (Brezilya, RF, Hindistan ve ÇHC)[263] ülkelerin GSYİH göstergelerine atıfta bulunan Putin, bu ekonomik potansiyelin kaçınılmaz olarak siyasi etkiye dönüşeceğini ve çok kutupluluğu kuvvetlendireceğini savunmuştur. Ayrıca ABD'nin balistik füze savunma sistemi geliştirme programına da değinerek, Soğuk Savaş dönemindeki güç dengesinin uluslararası güvenlik açısından kırılgan fakat daha güvenilir bir barış ortamı sağladığına dikkat çekmiştir.[264]

RF'nin bir sonraki dış politika konsepti Temmuz 2008'de Dmitriy Medvedev'in Devlet Başkanlığı döneminde kabul edilmiştir. Bir önceki konseptte olduğu gibi 2008 konseptinde de RF'nin dış politika alanındaki başlıca amaçlarından birinin istikrarlı, adil ve demokratik bir dünya düzeninin tesisi için çaba göstermek olduğu vurgulanmıştır. Küresel sorunların çözümüne yönelik kolektif bir yaklaşım temelinde inşa edilmesi öngörülen bu dünya düzeniyle ilgili dikkat çekilen iki husus önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi, daha evvel de işaret edilen BMGK'nin üye sayısının arttırılması meselesine yeni bir boyut kazandırılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, küresel gelişimin yönetilebilirliğinin arttırılması için öncü devletlerin kolektif liderliğine ihtiyaç olduğu ve bunun da coğrafi ve medeniyetsel anlamda temsile dayalı olması gerektiği kaydedilmiştir. İkincisi ise, stratejik istikrar konusudur. 2008 konseptinde, gelişmekte olan çok kutupluluk ve artan tehditler gerekçe gösterilerek, nükleer dengeyle ilgili konuların ABD ve RF'nin yanı sıra nükleer silahlara sahip diğer devletleri de dâhil olduğu daha geniş bir müzakere alanına dönüşmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Son olarak 2008 konseptini önceki versiyonlarından ayırt eden bir diğer önemli husus da, küresel rekabetin yeni dönemde ilk kez medeniyet boyutu kazandığının öne sürülmesidir. Bu bağlamda, modern uluslararası sistemin oluşumunda dini etkenin öneminin artmakta olduğu ve genel demokrasi ve piyasa ekonomisi prensipleri içinde birbiriyle rekabet eden değer yargıları ve gelişme modellerinin ortaya çıkmakta olduğu savunulmuştur.[265]

---

[263] 2011'de Güney Afrika Cumhuriyeti'nin dahil olmasıyla oluşum BRICS adını almıştır.
[264] "Vıstupleniye i Diskussiya na Munhenskoy Konferentsii po Voprosam Politiki Bezopasnosti", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034, Erişim Tarihi: 24.10.2020.
[265] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/news/785, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

2013'de kabul edilen bir sonraki dış politika konseptine geçmeden önce, Putin'in 2012 Devlet Başkanlığı seçimlerine kısa süre kala Moskovskiye Novosti gazetesinde yayımlanan ve muhtevası itibarıyla dış politikayı konu alan "Rusya ve Değişen Dünya" adlı makalesinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Makalede uluslararası sistemle ilgili öne çıkan hususların üç maddeyle ifade edilmesi mümkündür. Birincisi, Putin'e göre insan haklarını koruma adına düzenlenen askeri müdahaleler devletlerin egemenliği ilkesini ihlal ederek uluslararası ilişkilerde etik ve hukuki bir boşluk yaratmaktadır. Bu duruma BM ve dolayısıyla BMGK'nin karşı koyması gerekmektedir. BMGK üyelerinin veto hakkı dünya düzeninin ayrılmaz bir parçasıdır. İkincisi, uluslararası güvenlik ancak RF ile beraber sağlanabilir, RF'nin zayıflatılması ile değil. Son olarak makalede konumuz itibarıyla ÇHC ve Hindistan ile ilişkiler üzerinde durulmuştur. Her iki devletin ve genel olarak Asya-Pasifik bölgesinin uluslararası arenada siyasi ve ekonomik etkinliğinin arttığının altını çizen Putin, ÇHC'nin bir hâkimiyet kurma iddiasında olmadığını ve RF ile aynı dünya düzeni görüşünü paylaştığını belirtmiştir. Ülkesinin Hindistan ile ilişiklerini ise özel imtiyazlı stratejik ortaklık olarak nitelendirerek, bu ilişkilerin kuvvetlenmesinin oluşmakta olan çok kutuplu sistemin yararına olacağını vurgulamıştır. Putin ayrıca BRICS'i tek kutuplu bir dünya düzeninden daha adil bir dünya düzenine geçici bariz bir şekilde temsil eden öncü oluşum olarak değerlendirmiştir.[266]

RF'nin son iki dış politika konsepti sırasıyla 2013[267] ve 2016 yıllarında kabul edilmiştir. Her ikisinde de gerek evvelki konseptlerde yer alan hususların, gerekse Putin'in bahsi geçen makalesinde öne çıkan konuların yeniden vurgulandığı görülmektedir. Bahsi geçen konseptlerin ana temasını çok kutupluluk teşkil etmekle birlikte, 2016 konseptinde oluşmakta olan yeni uluslararası sistemin kilit prensiplerini belirleme alanında bir rekabetin yaşandığı ve bu rekabette alternatif güç merkezlerini engellemeye/caydırmaya çalışan, uluslararası ilişkilerin istikrarsızlaşmasına yol açan tarafın Batılı devletler olduğu bariz bir şekilde altı çizilerek kaydedilmiştir.[268]

---

[266] Vladimir Putin, "Rossiya i Menyayushciysya Mir", **Moskovskiye Novosti**, 27.02.2012.
[267] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii (12 fevralya 2013)", https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/, 20.02.2013, Erişim Tarihi: 25.10.2020.
[268] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **RF Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

3.1.1.2. Ulusal Güvenlik Konseptleri

RF'nin ilk ulusal güvenlik konsepti Yeltsin'in ikinci başkanlık dönemine tekabül eden 1997 yılında kabul edilmiştir. Konseptte ilk olarak öne çıkan husus, birtakım devletlerin ve onların teşkil ettikleri entegrasyon girişimlerinin siyasi ve ekonomik konumlarının kuvvetlenmesinden, uluslararası olgulara yönelik çok taraflı yönetim mekanizmaların gelişmesinden yola çıkılarak, uluslararası arenada çok kutuplu bir dünya oluşturulması eğiliminin kuvvet kazandığı şeklinde bir değerlendirmenin yapılmış olmasıdır. Yine bu konu bağlamında çok kutuplu bir dünyanın oluşması sürecinin uzun süre alacağı da belirtilerek, uluslararası politikanın kilit meselelerine yönelik tek taraflı yaklaşımlara dayanan bir uluslararası ilişkiler yapısı ortaya çıkarma çabalarının varlığını muhafaza ettiğine dikkat çekilmiştir. Konsepte göre ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımın öneminin azalması için şartların oluştuğu ve uluslararası güvenliği ilgilendiren temel konularda RF ile diğer devletlerin ortak çıkarlarının arttığı kaydedilse de RF'nin uluslararası süreçlerdeki etkinliğinin oldukça sınırlandığı kabul edilmiştir. Bununla birlikte NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, BM ve BDT gibi teşkilatların yeterli olmayan etkinliği de dâhil mevcut şartların bir Avrasya devleti olarak RF için kabul edilemez olduğunun altı çizilmiştir. Bu noktadan hareketle 1997 konseptinde ülkenin dış politikadaki ulusal çıkarının, RF'nin oluşmakta olan çok kutuplu dünyanın etkin merkezlerinden biri ve büyük bir devlet olarak konumunun kuvvetlenmesi için etkin bir siyasetin izlenmesi olduğu ifade edilmiştir. Bu siyasetin ana öğeleri olarak ise BDT devletleri arasında rızaya dayalı entegrasyonun oluşması, iktisadi ve askeri olarak öncü olan diğer büyük devletlerle eşit ortaklığın geliştirilmesi ve başta BM GK gibi RF'nin önemli rol oynadığı uluslararası kolektif mekanizmaların kuvvetlenmesi olmak üzere üç unsur belirlenmiştir. 1997 konseptine göre önde gelen büyük devletlerle ilişkilerin mahiyeti RF'nin uluslararası alandaki çıkarlarının hayata geçirilmesinde önemli ölçüde belirleyiciyken, bir hegemonya inşa etme amacı gütmeyen RF için uluslararası kolektif mekanizmalarda yer almak da küresel ve bölgesel düzeyde herkes için eşit ve bölünmez güvenliğin sağlanması

adına önemlidir. Bu doğrultuda RF muhtelif bölgelerde çok taraflı mekanizmaların oluşturulması için çaba göstermelidir.[269]

2000 yılında kabul edilen ikinci ulusal güvenlik konseptinde esas itibarıyla 1997 konseptinde geliştirilen görüş ve değerlendirmelere bağlı kalındığı görülmektedir. Dolayısıyla 2000 konseptinde de bir yandan gelişmekte olan çok kutupluluğa, diğer yandan ise uluslararası ilişkilerde ABD önderliğinde gelişmiş Batı devletlerinin domine edeceği bir yapı teşkil etme çabalarının varlığına dikkat çekilmiş, NATO'nun genişlemesinden ve sorumluluğu dışındaki bölgelerdeki etkinliğinden duyulan rahatsızlık belirtilmiş ve BDT coğrafyasında entegrasyon süreçlerinin zayıflatılması ve bu bölgede yabancı devletlere ait askeri birlik, üs kurma girişimlerinin ulusal güvenliğe yönelik tehditler olarak algılandığı kaydedilmiştir. Bu şartlar altında 2000 tarihli konsepte göre RF, sahip olduğu potansiyel ve Avrasya'daki özel stratejik konumu itibarıyla uluslararası arenada önemli bir rol oynamaya devam etmektedir ve çok kutuplu dünyanın etkin merkezlerinden biri ve büyük bir devlet olarak RF'nin konumunun kuvvetlendirilmesi ülkenin ulusal güvenliği için önem arz etmektedir.[270]

Dmitriy Medvedev'in Devlet Başkanlığı görev süresi sona erdikten sonra 2009 yılında yeni bir ulusal güvenlik konsepti yayınlanmıştır. Konseptin ilk maddesinde RF'nin gelişimi açısından mühim bir değerlendirme yapılarak, ülkenin XX. yüzyılın sonunda ortaya çıkan çok boyutlu sistemik krizin sonuçlarının üstesinden geldiği ve oluşmakta olan çok kutuplu uluslararası sistemin kilit aktörü olarak ulusal çıkarlarını koruma imkânını yeniden elde ettiği vurgulanmıştır. Bahsi geçen konseptte dikkat çeken bir diğer husus, var olan sorun ve ihtilafları bölgesel düzeyde yani bölge dışı aktörlerin katılımı olmadan çözmeye yönelik eğilimin oluşmakta olduğu ifadesiyle çok kutuplu uluslararası sistem perspektifine yeni bir boyut kazandırılmasıdır. 2009 konseptinin uluslararası sistemle ilgili tehdit değerlendirmelerine bakıldığında ise ABD merkezli etkenlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda ABD balistik füze savunma sistemlerinin Avrupa'da konuşlandırılmasının küresel ve bölgesel istikrarın teminini önemli ölçüde

---

[269] "Ukaz Prezidenta ot 17 Dekabrya 1997 Goda N 1300 Ob Utverjdenii Kontseptsii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", https://yeltsin.ru/archive/act/39691/, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

[270] "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 10.01.2000 g. N 24 O Kontseptsii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/14927, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

zorlaştıracağı ve yine ABD'ye işaret edilerek birtakım devletlerin stratejik silahlar başta olmak üzere askeri alanda mutlak üstünlük oluşturma politikalarının RF'nin asker güvenliğini tehdit ettiği kaydedilmiştir. Bu değerlendirmelerden hareketle 2009 konseptinde RF'nin rasyonel, pragmatik bir dış politika izleyerek yeni bir silahlanma yarışına girmeyeceği, G8, G20, RHÇ (Rusya-Hindistan-Çin Halk Cumhuriyeti)[271] ve BRIC gibi çok taraflı platformlarda etkinliğini arttıracağı ve uluslararası arenaya olan kilit etkisi nedeniyle ABD ile stratejik ortaklık tesis etmeye çalışacağı belirtilmiştir.[272]

Son olarak kabul edilen ve halen yürürlükte olan ulusal güvenlik konsepti 2015 yılında kabul edilmiştir. Konseptte RF'nin uzun vadede ulusal çıkarının, ülkeyi çok kutuplu dünyanın öncü devletlerinden biri haline getirmek olduğu kaydedilmiştir. Konseptte yer alan tehdit ve durum değerlendirmelerinin bu çerçevede yapıldığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, RF'nin devletlerarası ilişkilerde meydana gelen sorunlara çözmede rolünün arttığı, ülkenin ortaya çıkmakta olan çok kutuplu dünyadaki konumunun yükselmesi için yeterli potansiyelin ve zeminin oluştuğu; fakat bütün bunların uluslararası alanda kendi nüfuzunu muhafaza etmek isteyen ABD ve müttefikleri tarafından engellenmek istediğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çok kutuplu dünya düzeninin oluşma sürecinin küresel ve bölgesel istikrarsızlığın artmasıyla birlikte ilerlediği ve bu doğrultuda uluslararası sorunların çözümüne yönelik blok mantığının muhafaza edilmesinin olumlu bir sonuç doğurmadığı savunulmuştur. Ukrayna krizinin etkisinin de görüldüğü 2015 konseptinde, Batı devletlerinin Avrasya bölgesinde entegrasyon girişimlerini engelleme ve ihtilaf sahaları yaratmaya dönük pozisyonlarının RF'nin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesine olumsuz etkide bulunduğunun altı çizilmiştir.[273]

3.1.1.3. Askeri Doktrinler

RF'de Yeltsin döneminin ilk ve tek askeri doktrini 1993 yılında kabul edilmiştir. 1993 doktrinin evvela yeni bir uluslararası ilişkiler sisteminin ortaya çıktığı bir geçiş dönemi belgesi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, uluslararası

---

[271] Rusya-Hindistan-Çin Halk Cumhuriyeti üçlü görüşme mekanizması 1998'de Evgeniy Primakov tarafından teklif edilmiştir. 2002'den beri üç ülkenin dışişleri bakanlarının bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen toplantılar formatında varlığını sürdürmektedir.

[272] "Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/supplement/424, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

[273] "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 31.12.2015g. N 683 O Strategii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391/page/1, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

sistemde Soğuk Savaş dönemine ait ideolojik kutuplaşmanın aşılmaya başlandığına, devletler arasında askeri alanda karşılıklı güvenin artmakta olduğuna ve askeri ihtilafların önlenmesinde uluslararası toplumun kolektif çabalarının ve askeri olmayan araçların birincil önem kazanmaya başladığına dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan, RF'nin askeri güvenliğine yönelik var olan ve potansiyel tehditler olarak da askeri blokların, ittifakların genişlemesi ve RF'ye sınırdaş olan devletlerin topraklarına yabancı askeri kuvvetlerin girmesi/müdahale etmesi olduğu kaydedilmiştir. 1993 askeri doktrini ayrıca ülkenin askeri güvenliğini sağlama konusunda BDT ve Orta ve Doğu Avrupa devletleriyle karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesini öncelik teşkil eden alan olarak tayin etmiştir.[274]

Bir sonraki askeri doktrin Putin'in Devlet Başkanı olarak seçilmesinden kısa bir müddet sonra Nisan 2000'de kabul edilmiştir. 1993 tarihli örneğinde olduğu gibi bu belgede de ülkenin askeri güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak RF aleyhinde askeri blokların genişlemesi ve RF'ye sınırdaş olan devletlerin topraklarına yabancı askeri kuvvetlerin girmesi/müdahale etmesi belirlenmiştir. Fakat bununla birlikte ikinci hususla ilgili bir değişiklik yapılarak sınırdaş devletlerin yanına RF'ye dost olan devletler ifadesi ilave edilmiştir. Ayrıca ülkenin askeri güvenliğini tehdit eden unsurlar arasına uluslararası güvenliği ilgilendiren sorunlarda RF'nin çıkarlarının göz ardı edilmesi ve RF'nin çok kutuplu bir dünyanın etkin merkezlerinden biri olarak kuvvetlenmesinin engellenmesi olguları da dâhil edilmiştir. 2000 doktrininde uluslararası askeri ve siyasi konjonktürde olumlu gelişmeler olarak nükleer dâhil geniş çaplı bir savaşın başlaması ihtimalinin azalması, bölgesel güç merkezlerinin oluşması ve kuvvetlenmesi bilgisine yer verilirken, olumsuz ve istikrarsızlaştırıcı gelişmeler olarak başta BM ve AGİT olmak üzere uluslararası güvenliği sağlayan mevcut mekanizmaların zayıflatılması girişimleri ile BM GK kararı olmadan askeri eylemlerin bir insani müdahale aracı olarak kullanılması gösterilmiştir.[275]

RF üçüncü askeri doktrini Medvedev'in Devlet Başkanlığı görevini yürüttüğü 2010 yılında kabul edilmiştir. Bir önceki doktrinle arasında 10 yıl bir ara olmasına karşın, 2010 doktrininde geniş çaplı bir değişikliğin yapılmamış olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte temel dış askeri tehditler ile ilgili bölümde NATO'ya

---

[274] "The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation", https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html, Erişim Tarihi: 11.11.2020.
[275] "Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Nezavisimaya Gazeta**, 22.04.2000.

küresel işlevler yükleme çabalarının kaydedilmesiyle RF askeri doktrinlerinde ilk defa bahsi geçen teşkilattan duyulan rahatsızlık doğrudan ifade edilmiştir. Uluslararası konjonktürle ilgili genel değerlendirmede ise önceki versiyonlarında olduğu gibi 2010 doktrininde de bir taraftan bazı devletlerin ve ittifakların siyasi, askeri, iktisadi etkisinin azalırken, diğer taraftan da başka devletlerin yükselmekte olduğu belirtilerek çok kutuplu uluslararası sistemin/yapının oluşmakta olduğu vurgulanmıştır.[276] Son olarak yayınlanan ve halen yürürlükte olan RF askeri doktrini 2014 yılında kabul edilmiştir. Belgede 2010 doktrini ile aynı minvaldeki değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, NATO'nun etkinliği, RF'ye sınırdaş bölgelerde, müttefiklerinin topraklarında yabancı askeri varlığının ortaya çıkması ve yeni güç merkezlerinin etkinliğinin artması gibi hususlar bir kez daha vurgulanmıştır. Aralık 2014'te kabul edilen bahsi geçen doktrinde Ukrayna krizinin etkilerini de görmek mümkündür. Nitekim belgede RF'ye sınırdaş olan devletlerde meşru yönetimlerin darbe girişimleri dâhil olmak üzere değiştirilerek RF'nin çıkarlarını tehdit edecek rejimlerin tesis edilmesi başlıca dış askeri tehditlerden biri olarak tabir edilmiştir.[277]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bugüne kadar olan süreçte kabul edilen dış politika konseptleri ve bahsi geçen diğer belge ve beyanatlar değerlendirildiğinde, RF dış politikasında uluslararası sistemin çok kutupluluk kavramı temelinde ve çerçevesinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Fakat bu kavramın muhtevası itibarıyla yakın çevre doktrininin öncesi ve sonrası dönemler olmak üzere bir anlam değişikliğine uğradığı görülmektedir. Bu durumu inşacı bir uluslararası sistem yaklaşımıyla anlamlandırmak mümkündür. Zira Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin bir devlet ideolojisi olma vasfını kaybetmesi üzerine siyasal elitlerde ve genel olarak RF'de bir kimlik arayışı süreci ortaya çıkmıştır. Bu arayış neticesinde ilk etapta RF'nin Avrupa/Batı medeniyetinin bir parçası olarak algılanması eğilimi öne çıkmıştır. RF'nin bu Batılı kimliği benimseme ve kabul ettirme girişimleri dış politika sahasına da tezahür etmiş ve modern ekonomiye sahip demokratik, özgür bir ülke olma, demokratik devletler topluluğuna, uluslararası topluma dâhil olma politikaları şeklinde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu ilk etapta RF'nin kendisini

---

[276] "Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/supplement/461, Erişim Tarihi: 25.10.2020.
[277] "Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Rossiyskaya Gazeta**, 30.12.2014.

Avrupa ile müşterek bir kutbun parçası olarak konumlandırdığı ifade edilebilir. Yakın çevre doktriniyle birlikte bu durum değişmeye başlaması ise Batı ile RF arasındaki ilişkilerin ve algılamaların mahiyetine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Zira öznelerarası etkileşim ve karşılıklı oluşturma gibi inşacı önermelerden hareketle Batı ile RF arasında beklenen yakınlaşma gerçekleşememiştir. Bu ise RF'nin Soğuk Savaş sonrası Batı/Avrupa kutbunun bir parçası haline gelmesiyle uluslararası sistemde yaşanacak olan yapısal bir değişimin yerine, ülkenin kimlik ve çıkarlarında yaşanan dönüşüme bağlı olarak RF'nin kendisini uluslararası sistemin ayrı bir kutbu olarak görmeye başlamasına yol açmıştır. İngiliz Okulu'nun bakış açısıyla, RF ile Batı'nın ortak çıkarlar ve değerler etrafında birleşememesi, bir uluslararası toplumun da ortaya çıkmasını olanaksız kılmıştır. Aynı sebeplere bağlı olarak RF ile Batı devletleri arasında Karl Deutch'un formüle ettiği bir güvenlik topluluğu inşası da söz konusu olmamıştır. Diğer taraftan, bahsi geçen belgelerde uluslararası sistemin kavramsallaştırılırken kutup olgusunun temel alınması Klasik Realist yaklaşımın öne çıktığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, RF dış politikasında çok kutupluluk, dünya düzeni kavramlarıyla uluslararası sistemde gücü elinde bulunduran büyük devletlerin meydana getirdiği bloklar/kutuplar kastedilmektedir. Ayrıca RF dış politikasında çok kutuplulukla ifade edilen Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde devletler arasında küresel ve bölgesel düzeyde işbirliği olanaklarının artmış olduğu iddiasını yine klasik realizmin çok kutuplu sistemlerin devletlerin tercih ihtimallerini, işbirliği ve manevra kabiliyetlerini arttıran şartlar ihtiva ettiği savıyla açıklamak mümkündür. İlaveten Morgenthau'nun uluslararası sistemdeki devletlere yönelik sınıflandırması kullanılacak olunursa, ABD hegemonyasına ve tek kutupluluğuna karşı çıkan ve bu durumu değiştirmeye çalışan RF'yi revizyonist bir devlet olarak nitelendirmek mümkündür.

RF'nin çok kutupluluk bazlı uluslararası sistem yaklaşımında Soğuk Savaş sonrası dönemde ulus ötesi aktörlerin, ilişkilerin, ekonomik entegrasyonların ve karşılıklı bağımlılığın artmakta olduğuna dikkat çekildiği de görülmektedir. Bu ise çok kutupluluk kavramının liberal kurumsalcı bir yaklaşımı da bünyesinde barındırdığını göstermektedir. RF bilhassa 1990'lı yıllarda Batı devletlerinin etkin olduğu iktisadi yapılara entegre olmak için yoğun bir çaba göstermiştir. Wallerstein'in dünya sistemi perspektifiyle kapitalist dünya ekonomisinin bir parçası

olmaya çalışmıştır. Bu durum RF dış politikasında çok kutupluluk kavramının iktisadi düzlemde ABD ve genel olarak Batı ile aynı temele dayandığı ortaya koymaktadır. RF tarafından çok kutupluluk kavramına atfedilen anlamın neorealizm bağlamında izah edilmesinin de olanaklı olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda neorealizmin önermeleriyle örtüşen ilk nokta daha evvel de belirtildiği gibi RF'nin çok kutupluluk ile kastettiği uluslararası sitemdeki büyük devletler ve onlar arasındaki kabiliyet dağılımıdır. Nitekim bahsi geçen belgelerin tümünde başta ÇHC ve Hindistan olmak üzere Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmakta ve kuvvetlenmekte olduğu daima vurgulanmıştır. Neorealizm ayrıca devletler için en önemli amacın güvenliği sağlama olduğunu ve bu doğrultuda uluslararası sistemin yapısının devletleri dengeleme stratejisi izleme yönünde özendirdiğini savunmaktadır. RF'nin çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımında bu önermenin, ABD liderliğinde tek kutuplu bir uluslararası sistemin kurulmasını engellemek için ÇHC, Hindistan gibi devletler ile ilişkilerin geliştirilmesi ve BRICS ve diğer çok taraflı teşkilatlar, BM GK gibi kolektif idareyi temsil eden mekanizmalarda etkinliğin arttırılması, bu kurumların kuvvetlendirilmesi aracıyla uygulanmaya çalışıldığı bariz olarak görülmektedir. Son olarak bahsi geçen resmi belgelerin çok kutuplu uluslararası sistemde RF'nin teşkil ettiği kutbun sınırlarının önemli oranda BDT sınırlarını ifade ettiğini gösterdiği kaydedilmelidir.

3.2. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistemin Kurumsallaştırılması

3.2.1. Post-Sovyet Coğrafyasındaki Entegrasyon Girişimleri (Bağımsız Devletler Topluluğu, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Birlik Devleti, Avrasya Ekonomik Birliği)

BDT, Belarus, Rusya Federasyonu ve Ukrayna liderlerinin 8 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin varlığının sona erdiğini ilan eden Belovejye Antlaşması'nı imzalamalarıyla kurulmuştur. 21 Aralık 1991'de imzalanan protokol ve Alma-Ata Deklarasyonu'yla bahsi geçen geçen devletlerin yanı sıra Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın BDT'ye katıldığı, üye devletlerin aralarında muhtelif alanlarda işbirliği yapacakları ve SSCB'nin uluslararası alandaki sorumluluklarını yerine

getirecekleri ilan edilmiştir.[278] Teşkilatın tüzüğüne göre, BDT'nin amaçları olarak üye devletler arasında siyasi, iktisadi, ekolojik, insani ve kültürel alanlarda işbirliğinin gerçekleştirilmesi, ihtilafların barışçıl yollardan çözülmesi, devletlerarası işbirliği ve entegrasyon ve üye devletlerin vatandaşları arasında serbest iletişim, dolaşımın teşvik edilmesi olarak belirlenmiştir. BDT; Devlet Başkanları, Hükümet Başkanları, Dışişleri Bakanları, Savunma Bakanları ve Sınır Birlikleri Komutanları Konseyleri'nden, Parlamentolararası Asamble'den, Ekonomik Konsey ve Mahkeme'den oluşmaktadır. Teşkilata, 1994'te BM Genel Kurulu ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda gözlemci statüsü verilmiştir. 2011 yılından itibaren BDT çerçevesinde serbest ticaret bölgesi faaliyet göstermektedir. BDT, üye devletler arasında neredeyse tüm alanlarda işbirliğinin yapıldığı, gevşek kolektif işbirliği mekanizmaları ve formatlarına sahip bölgesel devletlerarası bir örgüt olarak öne çıkmaktadır. Bahsi geçen özellikler üye devletlere entegrasyon yönünde farklı derecelerdeki hazırlık durumlarından hareketle, ulusal çıkarlarına uygun işbirliği alanlarındaki faaliyetlere iştirak etme imkanı sağlamaktadır. BDT'nin kuruluşunun 25. yıldönümü zirvesinde kabul edilen ortak bildiride BDT'nin benzersiz, çok amaçlı ve uluslararası sistemde yapıcı bir rol oynayan örgüt olarak ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bildiride ayrıca geniş temsil ve çok boyutlu devletlerarası işbirliği süreçlerini koordine eden BDT'nin üye devletler arasında farklı derece ve hızlarda entegrasyonun gerçekleştirilmesi için uygun temel bir platform haline geldiği kaydedilmiştir.[279]

RF'nin post-Sovyet coğrafyasına ve bu bölgedeki kurumlara yönelik politikasının gelişimini daha iyi anlamlandırma açısından, 1990'lı yıllarda dış politika sahası başta olmak üzere ülkenin geleceğini ilgilendiren muhtelif konularda yaşanan fikri tartışmaları kısaca hatırlamak gerekmektedir. Bu dönemde iktidarda olan ve başını Devlet Başkanı Yeltsin ile Dışişleri Bakanı Kozırev'in çektiği ekibin Batıcı/Atlantikçi yaklaşımı benimsediği kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre RF bir süper güç değildir ve imparatorluk ihtiraslarından vazgeçerek dış politikasında

---

[278] Gürcistan BDT'ye 1993'te katılmıştır, 2008 Savaşı'ndan sonra ise teşkilattan ayrılma kararı almıştır. Gürcistan'ın BDT üyeliği 2009'da resmen sona ermiştir. BDT'nin kurucu devletlerinden olmalarına karşın Ukrayna ve Türkmenistan teşkilatın 1993'te kabul edilen tüzüğünü imzalamamışlardır. Türkmenistan 2005'ten itibaren ortak üye olarak BDT bünyesinden varlığı devam ettirirken, Ukrayna 2014 krizinden sonra teşkilattaki faaliyetlerini fiilen sonlandırmıştır. Ukrayna'nın 2014 sonrası BDT üyeliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bknz: Dmitriy Laru, "Odinnadtsat Stulev: Ukrainu Priglasyat na Sammit SNG", **İzvestiya**, 10.09.2019.

[279] "O Sodrujestve Nezavisimıh Gosudarstv", http://cis.minsk.by/page/174, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

büyük bir devlet olarak Batı kurumlarıyla entegrasyonu önceleyen bir siyaset izlemelidir. Bu dış politika çizgisi doğrultusunda RF için ilk etapta BDT bir örgüt ve saha olarak öne çıkmamıştır.[280] Fakat kısa süre sonra ülkenin sosyo-ekonomik durumu başta olmak üzere birçok konuda muhalefet, ordu ve toplum tarafından iktidara yönelik artan eleştiriler ve hoşnutsuzluklar 1993 parlamento seçimlerinden reform karşıtı ve muhafazakâr grupların üstünlük kazanarak çıkmasıyla birlikte Yeltsin'in liberal ittifaklardan uzaklaşarak siyasi yelpazenin sağına doğru kayması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmenin dış politikadaki tezahürü olarak ise siyasi elitlerde bir fikir birliği ortaya çıkmış ve RF yönünü geleneksel etki sahasına ve yakın çevresinde hâkimiyetini artırma siyasetine çevirmiştir.[281] Doktrinel/teorik bazda bu dönüşümü 1993 yılında kabul edilen dış politika konseptinde görmek mümkündür. Konseptte BDT'nin üye devletler arasında siyasi etkileşimin gerçekleştiği, politikaların uyumlaştırıldığı ve ortak çıkarların ortaya çıkarıldığı etkin bir devletlerarası oluşuma dönüştürülmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Konseptte ayrıca RF'nin BDT bünyesinde üye devletlerin ilgili oldukları sahalarda işbirliği yaptıkları gevşek bir işleyiş yaklaşımını desteklediğine, iktisadi bağlantıların korunmasının önemine ve öncelikli olarak Ukrayna, Belarus ve Kazakistan ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.[282] Yakın çevreye dönüşü yansıtan bir diğer önemli belge de 1995 yılında kabul edilen *RF'nin BDT devletlerine yönelik stratejik çizgisi* adlı başkanlık kararnamesidir. Kararname aynı zamanda RF'nin siyasal yaşamında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren BDT coğrafyasının ve devletlerinin Moskova için birincil jeopolitik öncelik olduğu savunan ve bu görüşe aykırı yönde bir siyaset izlediklerini iddia ettikleri Yeltsin ve ekibini eleştiren, genel olarak (Yeni) Avrasyacılık olarak nitelendirilen akımın temsilcilerinin kuvvet kazandığını göstermiştir.[283] 1995 tarihli kararnameye göre, RF'nin BDT'ye yönelik siyasetinin esas amacının siyasi ve iktisadi olarak birbirine entegre olmuş devletler birliğinin inşa edilmesi olduğu ifade edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda RF'nin post-Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan yeni devletlerarası

---

[280] Petr Pashkovskiy, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, İnterservis, Kiev 2012, s. 48.
[281] Fırat Purtaş, "Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu (1994-2004)", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 185.
[282] "Russian Strategic Documents: 1993 Russian Foreign Policy Strategy"
[283] Petr Pashkovskiy, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, s. 50.

siyasi ve iktisadi ilişkiler sisteminde öncü devlet olarak kuvvetlenmesi ve BDT devletlerinin uluslararası sorunlara yönelik ortak bir tutum benimsemeleri için muntazam bir şekilde çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca BDT'nin etkin bir bölgesel örgüt olması yönünde ortak çabaların sürdürülmesi ve bu teşkilat düzeyinde diğer öncü uluslararası oluşumlarla kapsamlı işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Bu son hususla ilgili olarak diğer devletler ve uluslararası kuruluşlar olmak üzere üçüncü tarafların BDT bölgesinin evvela RF'nin ilgi/çıkar alanı olduğunu kabul etmesinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Kararnamede BDT'deki entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesi konusuna da yer verilmiş, bu bağlamda iktisadi alanda Ocak 1995'de RF, Belarus ve Kazakistan arasında kurulan Gümrük Birliği'nin (GB) kademeli olarak genişlemesi, güvenlik alanında ise başta 1992'de imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması (KGA) ve ikili anlaşmalar temelinde bir kolektif güvenlik sisteminin ve savunma ittifakının oluşturulması üzerinde durulmuştur.[284]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra BDT'ye yönelik söylemler RF'nin iç siyasetinde prim getiren bir unsur olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu unsur iktidarının başından itibaren muhafazakâr kesimlerin ve muhalif kuvvetlerin yoğun eleştirilerine maruz kalan Yeltsin tarafından da daima kullanılmıştır. Muhalif siyasal kuvvetlerin üstünlük kazandığı 1995 parlamento seçimleri sonrası 1996 yılında yeniden devlet başkanı olarak seçilebilmek için Yeltsin Ocak 1996'da ülke içinde ve uluslararası alanda Avrasyacı olarak nitelendirilen Primakov'u Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. Bu adımla birlikte RF'nin Batıcılık akımının etkisinden önemli oranda uzaklaştığı kabul edilmektedir. ABD hegemonyasına karşı çok kutuplu dünya düzeninde RF'nin bölgesel lider olarak yer alması ilkesinden hareketle 1999 yılının ortalarına kadar devam eden Primakov döneminde post-Sovyet coğrafyasındaki entegrasyon süreçleri ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu minvalde Mart 1996'da RF, Belarus, Kazakistan ve Kırgızistan arasında 4'lü Gümrük Birliği[285], Nisan 1996'da da Rusya-Belarus Topluluğu (RBT) kurulmuştur.[286] İki devlet

---

[284] "Strategicheskiy Kurs Rossii s Gosudarstvami-Uchasrnikami Sodrujestva Nezavisimıh Gosudarstv", **RF Dışişleri Bakanlığı,** https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/427752, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[285] 1999'da Tacikistan da GB'ye katılmıştır ve taraf devletler 26 Şubat'ta Ortak Ekonomik Alan'ın kurulması yönünde karar almışlardır.

[286] Fırat Purtaş, "Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu (1994-2004)", s. 189-204.

arasında siyasi ve iktisadi olarak birbirine entegre olmuş bir topluluk amacıyla kurulan RBT, 1997'de Rusya-Belarus Birliği'ne (RBB) ve nihayet Aralık 1999'da da Rusya-Belarus Birlik Devleti'ne (BD) dönüşmüştür.[287] BD Antlaşması'nda iki önemli husus öne çıkmaktadır. Buna göre iki devlet arasında ortak para birimi dâhil ortak pazarın kurulması ve dış politika ile savunma alanlarında uyumlu politikaların takip edilmesi BD'nin amaçları olarak belirlenmiştir.[288] RF'nin belirli iktisadi imtiyazları içeren Belarus politikası, belli bir dönem BD çerçevesinde bahsi geçen ortak pazarın ve ileri düzey entegrasyonun gerçekleşmesi amacı ile BD projesinin diğer post-Sovyet cumhuriyetlerine ne kadar kazançlı olduğunu gösterme, onları RF ile entegrasyona özendirme amacı taşımıştır.[289]

Netice itibarıyla Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra muhtelif nedenlere bağlı olarak eski Birlik cumhuriyetlerinin tamamıyla yeni bir entegrasyon sürecinin mümkün olmadığı gerçeğiyle RF, BDT devletlerine yönelik dış politikasında bölgesel ittifaklar + ikili ilişkiler formatına dayalı bir stratejiye yönelmiştir. Bu stratejiyle bir yandan ilgili/istekli taraflarla RF'nin öncülük ettiği uluslararası örgütlerde entegrasyon süreçlerinin devam ettirilmesi, diğer yandan da bahsi geçen oluşumların dışında kalan devletlerle ikili düzeyde yakın ilişkilerin devam ettirilmesi öngörülmüştür. RF'nin 1990'lı yıllardaki post-Sovyet coğrafyasına yönelik politikası genel olarak değerlendirildiğinde, bu politikanın doktrinel içeriğinin bütünüyle hayata geçirilemediği ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yılların ortalarından itibaren Batıcılık gibi Avrasyacılık da, önermelerinin hayata geçirilme noktasındaki güçlükler, gerçek anlamda ülke siyasetini tayin edebilecek bir siyasi kuvvete dönüşememe, toplum ve eski Birlik cumhuriyetleri tarafından bir destek elde edememe gibi nedenlere bağlı olarak etkisini kaybetme yoluna girmiştir.[290] Bu şartlar altında realizm, jeopolitika, vatanperverlik, pragmatizm ve Batıcılık ile Avrasyaclığın birtakım önermeleriyle birlikte bir sentez ortaya çıkaran, ileride

---

[287] "O Soyuznom Gosudarstve", https://soyuz.by/o-soyuznom-gosudarstve, Erişim Tarihi: 05.12.2020

[288] "Dogovor o Sozdanii Soyuznogo Gosudarstva", https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[289] Sergey Kortunov, **Sovremennaya Vneshnyaya Politika Rossii: Strategiya İzbiratelnoy Vovlechyonnosti"**, İzdatelskiy Dom GU-VSHE, Moskova 2008, s. 186.

[290] Petr Pashkovskiy, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, s. 51-52, 60, 71.

Putin'in uygulamada öncülük edeceği uzlaşmacı jeopolitik akım kuvvet kazanmaya başlamıştır.[291]

Putin'in Devlet Başkanı görevine gelmesiyle birlikte RF'nin BDT devletleriyle ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığı ifade edilebilir. Bu bağlamda 2000 yılında vuku bulan iki önemli gelişmeden söz edilmelidir. Bunlardan ilki KGA ile ilgilidir. 1992'de Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, RF, Tacikistan ve Özbekistan arasında imzalanan ve 1993'te Azerbaycan, Gürcistan ve Belarus'un katıldığı KGA'nın ana hükümleri, taraf devletlerin askeri ittifaklara üye olmamalarını, uluslararası güvenliğe dair konuları aralarında istişare etmelerini ve taraflardan birine yapılan saldırının tarafların tümüne yapılmış olarak telakki edilmesini öngörmekteydi.[292] 1999'da Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan Antlaşma'dan çekilmiş, diğer taraf devletler ise tercihlerini KGA'nın uzatılmasından yana kullanmışlardır.[293] Dış savunmaya yönelik konuların KGA bünyesinde toplanmasıyla birlikte BDT ile KGA arasında güvenliğe dair işbirliği alanında bir işlevsel ayrışma yaşanmıştır.[294] Putin göreve geldikten sonra ise ilk adım olarak KGA çerçevesinde faaliyet gösteren devletlerarası birimlerin etkinliklerinin arttırılması ve ilgili devletlerle bölgesel kolektif güvenlik sistemlerinin teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır.[295] 2000 yılında vuku bulan önemli gelişmelerden ikincisi de Putin'in, taraf devletlerin GB'yi bir uluslararası iktisadi örgüte dönüştürme kararı aldığını ilan etmesi olmuştur.[296] Nitekim Ekim 2000'de Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur, 2003'te ise Belarus, RF, Kazakistan ve Ukrayna arasında Ortak Ekonomik Saha'nın Kurulmasına Dair Antlaşma imzalanmıştır.[297] Kısa sürede atılmış olan bu adımlar RF'nin BDT'yi siyasi ve askeri bir kutba dönüştürme niyetine açıklık kazandırmıştır.[298]

---

[291] Uzlaşmacı jeopolitik akım ile ilgili ayrıntılı bilgi için bknz: Nazim Cafersoy, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 8, Sayı 4, 2002.

[292] "Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti (15 Maya 1992 goda, g.Tashkent)", 10.01.2000, https://cis.minsk.by/page/9866, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[293] "Ot Dogovora k Organizatsii", https://odkb-csto.org/25years/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[294] Petr Pashkovskiy, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, s. 71.

[295] "Memorandum o Povıshenii Effektivnosti Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti ot 15 Maya 1992 Goda i Ego Adaptatsii k Sovremennoy Geopoliticheskoy Situatsii", 24.05.2000, https://odkb-csto.org/documents/accepted-docs/memorandum-o-povyshenii-effektivnosti/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[296] "Putin Prizval Sdelat Tamojennıy Soyuz Mejdunarodnoy Organizatsiey", **Polit.ru**, 23.05.2000, https://polit.ru/news/2000/05/23/548394/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[297] Ekaterina İvanova, "Evraziyskaya İntegratsiya: Put Ot SNG k EAES", **Rossiyskiy Vneshneekonomicheskiy Vestnik**, Sayı 6, 2015, s. 116.

[298] Fırat Purtaş, "Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu (1994-2004)", s. 214.

Putin ile birlikte RF'nin post-Sovyet coğrafyasına yönelik politikası belirgin bir şekilde daha pragmatik bir görünüm sergilemeye başlamıştır. Bu yaklaşımda RF'nin iktisadi menfaatleri ön planda tutulsa da, Kremlin yönetimi aynı zamanda BDT coğrafyasında üçüncü devletlerin etkisinin artmaması için gayret göstermiştir. Bu doğrultuda, BDT devletlerinin NATO'ya üye olmalarını ve topraklarında yabancı askeri üsler bulundurmalarını ulusal güvenliği bakımından ihlal edilmemesi gereken kırmızı çizgiler olarak tayin eden Moskova, 11 Eylül 2001 olayları sonrasında bu tutumunu revize etmiştir. Diğer bir ifadeyle, Özbekistan ile Kırgızistan'da ABD askeri üslerinin konuşlandırılmasına karşı çıkmamıştır. Fakat Kremlin tarafından bu adımın olağanüstü ve geçici bir nitelik taşıdığının önemle altı çizilmiştir.[299]

Bahsi geçen kırmızı çizgileri belirginleştirme adına en önemli adımlardan biri 2002'de atılmıştır. Bu tarihe kadar taraf devletler arasında siyasi ve askeri işbirliğini sağlayan bölgesel bir sözleşme niteliği taşıyan KGA, 14 Mayıs 2002'de Moskova'da toplanan Kolektif Güvenlik Konseyi'nin kararıyla uluslararası bölgesel bir örgüte dönüştürülmüştür. Bu doğrultuda, 7 Ekim 2002'de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün[300] (KGAÖ) Şartı kabul edilmiş, 2004 yılında da teşkilata BM Genel Kurulu'nda gözlemci statüsü verilmiştir. Şartın 3. Maddesi'nde KGAÖ'nün amacının barışı, uluslararası ve bölgesel güvenliği ve istikrarı kuvvetlendirmek, üye devletlerin kolektif olarak bağımsızlıklarını, toprak bütünlüklerini ve egemenliklerini korumak olduğu belirtilmiştir.[301] KGAÖ Şartı'nın 7. ve 9. Maddeleri de muhtevaları bakımından önem arz etmektedirler. Bu çerçevede, 7. Madde'de örgüte üye devletlerin kendi topraklarında üçüncü ülkelerin askeri birim ve birlikleri bulundurması hususu ele alınmıştır. Buna göre, üye devletler kendi topraklarında üçüncü ülkelerin askeri birim ve birliklerinin konuşlandırılması ile ilgili kararları ancak diğer üye devletler ile acil istişareler yaptıktan ve mutabakat sağlandıktan sonra alabilirler. Şartın 9. Maddesi ise üye devletlerin uluslararası ve bölgesel güvenlik konularında dış politika yaklaşımlarını örgüt mekanizmaları bünyesinde

---

[299] Dmitriy Trenin, "Rossiya i Strani SNG: 'Vzrosleniye Otnosheniy' ", **RSMD**, 31.01.2012, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-strany-sng-vzroslenie-otnosheniy/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[300] 2020 yılı itibarıyla örgütün üyeleri arasında Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, RF ve Tacikistan yer almaktadır.

[301] "Ot Dogovora k Organizatsii", https://odkb-csto.org/25years/,

koordine edilmesini öngörmektedir.[302] KGAÖ, temelinde askeri işbirliği yattığı, fakat bünyesinde üye devletler arasında muhtelif alanlarda çok taraflı işbirliğinin gerçekleştiği uluslararası bölgesel bir teşkilattır. KGAÖ üyeleri arasında siyasi, askeri, parlamentolararası, modern tehditlerle mücadele ve bilişim gibi alanlarda işbirliğinden söz etmek mümkündür. Siyasi işbirliği, daimi siyasi istişareler, dış politika koordinasyonu ve krizlerle mücadele gibi mekanizmaları içermektedir. Bu doğrultuda, bahsi geçen alanda üye devletler arasında teşkilatın sorumlu olduğu bölgenin durumu istişare edilmektedir, uluslararası gündemi meşgul eden konulara yönelik ortak yaklaşımlar/tutumlar ve beyanatlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca dış politika koordinasyonu çerçevesinde üye devletlerin uluslararası örgütlerdeki temsilcilerine uluslararası gündemi ilgilendiren konular ile ilgili ortak yaklaşımların/politikaların oluşturulması amacıyla Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından *Kolektif Direktifler* hazırlanmaktadır. Yine bu amaca uygun olarak KGAÖ bünyesinde BM, AGİT, ŞİÖ ve BDT gibi uluslararası örgütlerle işbirliği faaliyetleri yürütülmektedir. Son olarak Putin'in ilk Devlet Başkanlığı döneminde üzerinde mutabakat sağlandığı duyurulan bölgesel kolektif güvenlik sistemlerinin de ardı ardına kurulmuş olduğu ifade edilmelidir. Bu çerçevede iki taraflı olarak oluşturulmuş olan Doğu Avrupa Bölgesi Ortak RF-Belarus Kuvvetleri ve Kafkasya Bölgesi Ortak RF-Ermenistan Kuvvetleri'nin yanı sıra 2001'de RF, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan kuvvetlerinden oluşan Orta Asya Bölgesi Hızlı Dağıtım Kolektif Kuvvetleri, 2009'da Kolektif Hızlı Müdahale Kuvvetleri, 2010'da Barış Gücü ve 2014'te de Kolektif Hava Kuvvetleri tesis edilmiştir. [303] Böylelikle RF'nin post-Sovyet coğrafyasına yönelik politikasında 2000'li yıllardan itibaren BDT'nin bahsi geçen bölgenin tümünü kapsayan siyasi ve insani bir çatı örgüt olarak muhafaza edilmesi, ana çabaların ise AET'yi iktisadi, KGAÖ'yü de siyasi-askeri örgüt olarak kuvvetlendirmeye yönelik yaklaşımın benimsendiği ifade edilebilir.[304]

Bahsi geçen yaklaşım RF'nin stratejik belgelerinde bariz olarak ortaya konulmuştur. 2008 tarihli dış politika konseptinde RF'nin, BDT coğrafyasında

---

[302] "Ustav Organizatsii Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti", https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

[303] "Ot Dogovora k Organizatsii", https://odkb-csto.org/25years/,

[304] Vasiliy Shishkov, "Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve", **Rossiya i Noviye Gosudarstva Evrazii**, Cilt 26, Sayı 1, 2015, s. 41-42.

KGAÖ'nün istikrarı ve güvenliği temin eden kilit araç/unsur haline gelmesi için büyük gayret göstereceğinin altı çizilmiştir. BDT'ye yönelik olarak ise, RF'nin bu teşkilatı çok taraflı siyasi diyaloğun gerçekleştiği bir forum, iktisadi ve insani alanlarda çok boyutlu işbirliğinin öne çıkarıldığı bir mekanizma olarak değerlendirdiği kesin olarak belirlenmiştir. Ayrıca eşitlik, karşılıklı kazanç esaslarına dayalı olarak teşkilata üye olan devletlerle RF'nin ortaklık ve müttefiklik kurabileceği kaydedilerek, BDT'nin Kremlin tarafından eski Sovyet cumhuriyetleriyle askeri ve iktisadi alanlarda ileri düzey entegrasyon için bir temel, hareket noktası teşkil ettiği gösterilmiştir. İlaveten BDT coğrafyasında RF'nin içinde bulunmadığı örgütlerin Moskova'nın ve BDT, KGAÖ, AET gibi mevcut oluşumların çıkarlarını gözetmesi gerektiğinin önemine değinilmiştir. [305] Diğer bir ifadeyle, başta AB ve NATO olmak üzere üçüncü taraflara BDT coğrafyasına yönelik siyasetlerini belirlerken doğrudan Moskova faktörünü dikkate almaları gerektiği mesajı verilmiştir. 2009 tarihli ulusal güvenlik konseptinde de RF'nin BDT coğrafyasına yönelik aynı çizgisi devam ettirilmiştir. Bu bağlamda KGAÖ ve AET gibi bölgesel entegrasyon girişimlerinin BDT'yi çevreleyen bölgeler üzerinde istikrar sağlayıcı bir etkiye sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. KGAÖ'nün üzerinde ayrıca durularak, bu örgütün RF tarafından askeri ve diğer bölgesel tehditler ile mücadele kapsamında en mühim devletlerarası araç olarak görüldüğünün altı çizilmiştir.[306]

RF'nin post-Sovyet coğrafyasındaki entegrasyon girişimlerini kuvvetlendirmeye yönelik girişimleri rağmen, 2011 yılına kadar Kremlin'in bahsi geçen bölgeyi bir etki/nüfuz alanına dönüştürme yönünde resmi düzeyde sistematik bir plana sahip olmadığı veya en azından bunun açıkça duyurulmadığı ifade edilebilir. Fakat uluslararası politikada Batı devletleriyle RF arasında artan gerginlik kademeli olarak Moskova'nın kendisini ayrı bir güç merkezi olarak görmeye başlamasına neden olmuştur.[307] 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen Renkli Devrimler RF tarafından evvela Batı'nın BDT coğrafyasında Kremlin'in etkisinin azaltılması, sonrasında ise aynı senaryoyu

---

[305] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/news/785, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

[306] "Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/supplement/424, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

[307] Petr Pashkovskiy, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, s. 94-95, 106.

RF'de de gerçekleştirme hazırlığı olarak telakki edilmiştir. Moskova'nın BDT coğrafyasındaki kırmızı çizgilerinin en geniş çaplı ihlali 2008'de Gürcistan'da ortaya çıkmış, beş günlük savaş neticesinde RF Batı ile yeni bir Soğuk Savaş'a hazır olduğunu ve BDT'nin Moskova'nın öncelikli/imtiyazlı ilgi/çıkar alanı olduğunu ilan etmiştir.[308] Avrupa Birliği'nin (AB) 2009'da altı eski Birlik cumhuriyetlerine yönelik başlattığı Doğu Ortaklığı politikası da Batı ile RF arasında güvensizliği, gerginliği artıran bir diğer gelişme olmuştur. Bütün bu etmenler Putin'in iç ve dış politikada daha milliyetçi bir çizgiye yönelmesine ve yönünü yeniden post-Sovyet coğrafyasına çevirmesine neden olmuştur. Böylelikle Avrasya'da yeni bir güç merkezi inşasının kilit bir aracı olarak Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) projesi öne çıkarılmaya başlanmıştır.[309]

Putin 2011 yılının sonunda yayımladığı *Avrasya İçin Yeni Bir Entegrasyon Projesi: Bugün Ortaya Çıkmakta Olan Gelecek* adlı makalesinde RF'nin nasıl bir AEB tahayyül ettiğini ortaya koymuştur. Çalışmasında evvela BDT ilgili hususlara değinen Putin, teşkilat sayesinde SSCB'den sonra üye devletler ve onların halkları arasında medeni, manevi, iktisadi bağların muhafaza edilebildiğine, kilit meselelere yönelik ortak yaklaşımların oluşturulabildiğine dikkat çekerek, BDT bünyesindeki çok düzeyli ve farklı derecelerdeki entegrasyon tecrübesi sonucunda BD, KGAÖ ve AET gibi önemli oluşumların ortaya çıktığının altını çizmiştir. AEB ile ilgili olarak ise, Putin'in tezlerini üç noktada toplamak mümkündür. Bunlardan ilkine göre, AEB önemli olmakla birlikte daha iddialı bir hedef olarak Avrasya Birliği'nin kurulması hedefleniyor. Yeni siyasi, iktisadi ve değerler temelinde kuvvetli entegrasyon zamanın bir gerekliliğidir. RF, modern dünyanın bir kutbu olabilecek ve Avrupa ile dinamik Asya-Pasifik bölgesi arasında etkin bir bağlantı rolünü oynayabilecek kuvvetli bir ulusüstü oluşum önermektedir. İkinci noktaya göre Avrasya Birliği başta BDT üyeleri olmak üzere diğer devletlerin katılımına açıktır. Son olarak ise, Avrasya Birliği özgürlük, demokrasi ve piyasa ekonomisi kanunlarıyla birleşmiş olan Büyük Avrupa'nın bir parçası olarak inşa edilecektir ve AB ile diyalog ilerde bu oluşum

---

[308] Dmitriy Trenin, "Rossiya i Strani SNG: 'Vzrosleniye Otnosheniy' ",
[309] Dmitriy Trenin, "Rossiya Porvala s Odnopolyarnoy Sistemoy: Pobuditelniye Motivı Politiki Putina", (Çev. Maksim Korobochkin), **Moskovskiy Tsentr Karnegi**, Mart 2015, s. 21.

nezdinde gerçekleştirilecektir.[310] Dmitriy Trenin'e göre Batı ile yakınlaşma çabalarının bir çıkmaza girmesi sonucunda dış politikada yönünü BDT'ye ve genel olarak Asya'ya çeviren Putin tarafından, AEB projesi bir yandan RF'nin Batı'ya olan bağımlılığını azaltma, AB ve ABD'yle daha dengeli ilişkiler tesis etme, diğer yandan da Moskova'nın en etkin aktör olduğu bu bölgede AB ve ÇHC'nin etkinliğinin artmasını engelle istikametinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.[311]

2013 tarihli dış politika konseptinde RF'nin post-Sovyet coğrafyasındaki entegrasyon girişimlerine artan ilgisini resmi düzeyde bir kez daha teyit edilmiştir. Bu doğrultuda KGAÖ'nün yapısal bir dönüşüme ihtiyaç duyduğu öne sürülmüş ve RF'nin bu oluşumu çok amaçlı bir uluslararası örgüt olarak görmek istediği kaydedilmiştir. Ayrıca konseptte uluslararası güvenlikle ilgili Avro-Atlantik, Avrasya ve Asya-Pasifik olmak üzere üç bölgeden bahsedilerek, RF'nin kendi ülkesiyle beraber yakın çevresini güvenlik noktasında ayrı/bölünmez bir saha olarak telakki ettiği, BDT devletlerinin münferit olarak güvenliklerini sağlayamayacaklarına işaret edilerek uluslararası alanda bu durumun kabul görmesini arzu ettiği gösterilmiştir. AEB'nin oluşumu ise konseptte ilerde BDT devletlerinin geleceğini belirleyebilecek olan bir entegrasyon modeli olarak nitelendirilmiştir.[312] Bu noktadan hareketle Ukrayna'nın kurulması hedeflenen AEB'ye dâhil edilmesi için RF tarafından yoğun bir çabanın gösterildiği ifade edilmelidir. Benzer bir yaklaşım AB istikametinden de gelince, 2014 yılında Ukrayna Batı ile RF arasında jeopolitik rekabetin yeni noktası ana sembolü haline gelmiştir. Ukrayna krizi sonucunda RF, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış olan uluslararası sisteme meydan okumuş ve ABD liderliğinde tek kutuplu bir düzeni kabul etmeyeceğini göstermiştir. Bu aynı zamanda Moskova'nın Batı kurumlarına entegre olma girişimlerine de set çekildiği anlamına gelmiştir.[313] Dışişleri Bakanı Lavrov'a göre bu durum, Batı ile RF arasındaki dünya görüşü, tarihi tecrübe ve geleneklerdeki farklılıklarla birlikte, büyük ölçüde Batı Avrupa'nın son üç yüzyıldır Avrupa kültürü ve siyasetinin ayrılmaz bir parçası olmalarına rağmen Rusları kendilerinden biri olarak görmeme

---

[310] Vladimir Putin, "Novıy İntegratsionnıy Proekt dlya Evrazii – Buduscheye, Kotoroye Rojdayetsa Segodnya", **Evraziyskaya İntegratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika**, Sayı 10, 2011, s. 10, 12-13.
[311] Dmitriy Trenin, "Rossiya Porvala s Odnopolyarnoy Sistemoy: Pobuditelnıye Motivı Politiki Putina", s. 20-21.
[312] "Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii (12 fevralya 2013)", https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/, 20.02.2013, Erişim Tarihi: 25.10.2020.
[313] Dmitriy Trenin, "Rossiya Porvala s Odnopolyarnoy Sistemoy: Pobuditelnıye Motivı Politiki Putina", s. 1-2, 4.

alışkanlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[314] Netice itibarıyla Mayıs 2014'te RF, Kazakistan ve Belarus arasında Ukrayna'nın yer almayacağı bir AEB Antlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 2015'te AEB uluslararası iktisadi bir örgüt olarak kurulmuştur. Bahsi geçen devletlere kısa süre sonra Kırgızistan ile Ermenistan katılmasıyla AEB'nin üye sayısı beşe yükselmiştir.[315]

Böylelikle gelinen noktada RF'nin post-Sovyet coğrafyasına yönelik siyasetinin kurumsal olarak BDT, KGAÖ ve AEB üzerinden yürüttüğü ve 2000'li yıllardan itibaren bu örgütlerin tedricen içlerinin daha dolu olmaya başladığı, etkinliklerinin arttığı ve Moskova'nın da bu süreci kuvvetlendirmeye çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede 2015 yılından bu yana bahsi geçen örgütlerle ilgili meydana gelen bir dizi gelişmenin de ifade edilmesi gerekmektedir. Evvela KGAÖ'nün 2016'da düzenlenen Devlet Başkanları Zirvesi'nde teşkilatın 2025 yılına kadar olan dönemdeki stratejisini belirleyen bir belge kabul edilerek, örgütün Avrasya bölgesinde barışı ve güvenliği sağlayacak uluslararası politikanın etkin araçlarından biri haline gelmesi temel hedefler arasında gösterilmiştir.[316] Örgütün uluslararası alandaki statüsünü yükseltme adına ilan edilen bu resmi beyanatın ardından daha somut bir adım olarak 2018 yılında KGAÖ nezdinde ortaklık ve gözlemci üyelik kurumu ihdas edilmiştir.[317] İlaveten teşkilatın NATO ile ilişki kurma yönünde bir çaba içinde olduğu hatırlandığında, RF'nin KGAÖ'yü bu örgütün bölgesel düzeyde resmi muhatabı olarak kabul ettirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Gerçekleşmesi durumunda bu gelişme diğer üye devletlerin NATO ile ilişkilerini kısıtlayacağı için en etkin ve kuvvetli üye olan RF açısından önemli bir kazanım olacaktır.[318] Son olarak 2 Aralık 2020'de üye devletler tarafından kabul edilen *Adil ve İstikrarlı Bir Dünya Düzeninin Oluşumuna Dair Bildiri* öne çıkmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere bildirinin ana temasını üye devletlerin/büyük ölçüde RF'nin olduğu ifade edilebilen bir dünya düzeni çözümlemesi teşkil etmektedir. Çözümlemede adil ve rasyonel bir dünya düzeni için tarafların küresel ve bölgesel

---

[314] "Vıstupleniye Ministra İnostrannıh Del S.V.Lavrova na Vstreche s Chlenami Rossiyskogo Soveta po Mejdunarodnım Delam", https://www.rus.rusemb.org.uk/article/190, 04.06.2014, Erişim Tarihi: 06.12.2020.
[315] "Hronologiya Razvitiya", http://www.eaeunion.org/#about-history, Erişim Tarihi: 06.12.2020.
[316] "Sovet Kollekitvnoy Bezopasnosti ODKB v Erevane 14 Oktyabrya 2016 Goda Prinyal Resheniye ob Utverjdenii Strategii Kollekitvnoy Bezopasnosti do 2025 Goda", https://odkb-csto.org/session/2016/session2016/, Erişim Tarihi: 06.12.2020.
[317] "İnstitut Partnyorstva i Nablyudatelstva", https://odkb-csto.org/institute/, Erişim Tarihi: 06.12.2020.
[318] Maksim Antonov, "ODKB kak Subyekt Mirovoy Politiki i Eyo Rol v Formirovanii Mnogopolyarnogo Mira", **Penza Devlet Üniversitesi**, Doktora Tezi, Penza 2016, s. 98-99.

sorunların çok taraflı kolektif yaklaşımlar temelinde çözülmesi gerektiği çağrısı ve Vancouver'dan Vladivostok'a kadar olan bölgede ortak Avro-Atlantik - Avrasya güvenlik topluluğu inşası için hazır oldukları kaydedilmiştir. Bu amaç için de NATO, AB, AGİT ve diğer örgüt/oluşum temsilcileri KGAÖ'nün de iştirak edeceği ortak bir toplantı tertip etmeye davet edilmişlerdir.[319] AEB'nin geleceği açısından da önemli bir gelişmeden söz edilmelidir. 11 Aralık 2020'de AEB Devlet Başkanları Zirvesi'nde Özbekistan'a örgüte gözlemci üye olarak kabul edilmiştir.[320]

Netice itibarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde RF'nin post-Sovyet coğrafyasına yönelik siyaseti genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, bahsi geçen bölgenin muhtelif nedenlere bağlı olarak Moskova için her daim farklı derecelerde dahi olsa önem arz etmeye devam ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bilhassa küreselleşmeyle birlikte bölgesel ile küresel ölçekteki olgular arasındaki sınırların kaybolduğu veya en azından aşındığı, birçok devlet tarafından bölgesel çıkarların küresel boyutta algılanmaya başladığı gerçeğinden hareket edildiğinde, RF için SSCB'nin dağılması sonucunda ortaya çıkan bölgede etkinliğin sürdürülmesinin, büyük devlet olarak kalmanın en mühim şartlarından biri olarak değerlendirildiği ifade edilebilir.[321] Dolayısıyla post-Sovyet coğrafyasındaki entegrasyon süreçlerine etki etme, onları yönlendirme, niteliğini tayin etme gibi hususlara RF tarafından bu bağlamda anlam yüklenmektedir.[322] Diğer taraftan, meseleye teorik bir perspektiften yaklaşıldığında, doktrinel düzeyde tek kutuplu bir dünya düzeni/uluslararası sistemin kabul edilemez olduğundan hareketle çok kutuplu bir uluslararası sistemin kurulması gerektiğini savunan RF'nin, ABD'yi dengelemek için uluslararası alanda kendi konumunu kuvvetlendirme yöneldiği ve bu doğrultuda da post-Sovyet coğrafyasındaki entegrasyon girişimlerini önemli birer araçlar olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bunun da daha ziyade realist ve neorealist yaklaşımların sunduğu uluslararası sistem perspektifiyle örtüştüğü anlaşılmaktadır. RF'nin BDT, KGAÖ, BD ve AEB'ye yönelik siyasetinde göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus da,

---

[319] "Zayavleniye Soveta Kollektivnoy Bezopasnosti Organizatsii Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti o Formirovanii Spravedlivogo i Ustoychivogo Miroustroystva", https://odkb-csto.org/documents/statements/zayavlenie-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-o-form/, 02.12.2020, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

[320] "Uzbekistan Poluchil Status Nablyudatelya v EAES", https://kun.uz/ru/news/2020/12/11/uzbekistan-poluchil-status-nablyudatelya-v-yeaes, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

[321] Sergey Kortunov, **Sovremennaya Vneshnyaya Politika Rossii: Strategiya İzbiratelnoy Vovlechyonnosti"**, s. 133-134.

[322] Vasiliy Shishkov, "Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve", s. 43.

Moskova'nın; Batı ile ilişkileri krize girdikçe yönünü yakın çevresine çevirme eğiliminin ortaya çıkmakta olduğudur. İnşacı yaklaşımla uyumluluk sergileyen bu durumda, uluslararası politikada Batı devletlerinden beklediği itibarı göremeyen RF kendisini kimlik itibarıyla daha farklı bir noktada konumlandırmaya başlayarak etki alanını kuvvetlendirmeye yönelmiştir.

3.2.2. Rusya-Hindistan-Çin Üçlü Mekanizması

Rusya-Hindistan-Çin (RHÇ) Üçlü Mekanizması'nın kurulması teklifi ilk olarak 1998 yılında dönemin RF Başbakanı olan Evgeniy Primakov tarafından Yeni Delhi'de yapılmıştır. Başlangıçta Hindistan ve ÇHC'nin teklife olumsuz yaklaşmaları nedeniyle rafa kaldırılan bu üçlü işbirliği formatı, NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasının ardından yeniden gündeme gelmeye başlamıştır.[323] Bu doğrultuda 2001'de akademisyenlerin ve emekli diplomatların katıldığı üç taraflı toplantılar, konferanslar tertip edilmeye başlanmış, 2002'de ise BM Genel Kurulu görüşmeleri çerçevesinde bahsi geçen devletlerin dışişleri bakanları ilk defa gayri resmi olarak bir araya gelmişlerdir. Daha sonra bu üçlü görüşmeler düzenli bir hal almış ve 2005'ten itibaren dışişleri bakanları önceden belirlenen bir gündemle toplanmaya başlamışlardır. Ayrıca toplantılar neticesinde de sonuç bildirilerinin kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu üçlü mekanizma çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliğinin amaç ve hedefleri ile ilgili olarak RF, Hindistan ve ÇHC tarafından bu formatın bir blok/ittifak ve çatışma mahiyeti taşımadığı, bağımsızlık temelinde çabaların birleştirilmesini öngördüğü, üçüncü devletlere karşı kurulmadığı, uluslararası barışın ve küresel, bölgesel istikrarın sağlanmasını hedeflediği ve yeni tehditlerle mücadeleyi öngördüğü ilan edilmiştir. Bütün bunlar toparlandığında, RHÇ mekanizmasının taraf devletlerin dış politika alanındaki benzer önceliklerinin ortak çabalarla hayata geçirilmesi ve pragmatik iktisadi işbirliğinin gerçekleştirilmesi gibi iki ana yönde faaliyet yürüttüğü ifade edilebilir. Bu noktada en mühim alan olarak öne çıkan dış politikada bahsi geçen üç devletin çok kutupluluk, BM'nin merkezi rolünün koruması, uluslararası hukuk normlarının uygulanması ve çok taraflı diplomasi gibi esaslara dayalı adil ve rasyonel bir uluslararası sistem/düzenin kurulması gerektiği söylemi etrafında birleştiği kaydedilmelidir. Bu konsensüsün

---

[323] Gou Changchao, "RİK (Rossiya-İndiya-Kitay) v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy: Dostijeniya i Problemı", **Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta**, Sayı 2, 2019, s. 203.

yalnız görüşmeler neticesinde kabul edilen ortak bildirilerde değil, tarafların aralarında imzaladıkları ikili resmi belgelerde de kendini gösterdiği dikkat çekmektedir. [324] Bu duruma bir örnek olarak dönemin RF Devlet Başkanı Medvedev ile Hindistan Başbakanı Singh arasında 2008'de imzalan ortak deklarasyon gösterilebilir. Deklarasyonda, üçlü işbirliğinin çok taraflı diplomasinin önemli bir unsuru haline gelmekte olduğu, ortaya çıkmakta olan çok kutupluluğa önemli katkıda bulunduğu ve dünyanın önde gelen devletlerinin kolektif liderliğinin oluşmasını sağladığı kaydedilmiştir.[325]

RF açısından RHÇ mekanizmasına atfedilen anlamı ve önemi Dışişleri Bakanı Lavrov'un ifadelerinde bariz bir şekilde görmek mümkündür. Lavrov'a göre bu üçlü mekanizma çerçevesinde işbirliğinin geliştirilmesi, dünya düzeni mimarisinin daha demokratik, çok kutuplu ve uluslararası hukuk normlarına dayalı bir yapıya dönüştürülmesi sürecinin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır.[326] Bununla birlikte RF dış politikasında RHÇ üçlü mekanizmasına atfedilen önemin derecesinin tedricen yükseldiği belirtilmelidir. Diğer bir ifadeyle, evvela 11 Eylül 2001 olaylarının yarattığı konjonktüre bağlı olarak, sonrasında ise post-Sovyet coğrafyasındaki renkli devrimlere rağmen Moskova'nın dış politikası esas itibarıyla Batı devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi amacına bağlı olarak şekillenmiştir. Fakat 2008 mali kriziyle ABD önderliğindeki dünya düzeninin meşruluğunun daha aktif olarak sorgulanmaya başlanması sonucunda uluslararası politikada alternatif mekanizmalara alan açılması ve bilhassa 2011 sonu – 2012 başlarında RF'de baş gösteren geniş çaplı iktidar karşıtı gösteriler Kremlin'in siyasetinde *Doğu'ya Dönüş Stratejisini* benimsenmesine neden olmuştur. Bu da dış politikada başta ÇHÇ ve Hindistan gibi devletlere ve RHÇ mekanizması gibi bu devletlerin içinde bulunduğu formatlara öncelik verilmesini beraberinde getirmiştir.[327]

Sonuç olarak RHÇ üçlü mekanizması bünyesinde kabul edilen ortak bildirilerden hareketle taraf devletlerin daima BM prensiplerine, uluslararası hukuk

---

[324] Sergey Uyanaev, "Voprosı Razvitiya Partnyorskogo Vzampdeystviya v Formate Rossiya-İndiya-Kitay", **Kitay v Mirovoy i Regionalnoy Politike: İstoriya i Sovremennost**, Cilt 14, Sayı 14. 2009, s. 22-24.

[325] "Peregovorı s Premyer-ministrom İndii Manmohanom Singhom", http://www.kremlin.ru/events/president/news/2335, Erişim Tarihi: 07.12.2020.

[326] "Vıstupleniye Ministra İnostrannıh Del Rossii S.V. Lavrova v Hode Vstrechi Ministrov İnostrannıh Del Rossii, İndii i Kitaya", **RF Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2983906, Erişim Tarihi: 07.12.2020.

[327] Bobo Lo, "Rossiya-Kitay-İndiya: Stanıye Treugolniki v Novom Mirovom Poryadke?", (Çev. Natalya Kisilyova), Rapor No: 100, **Russie.Nei.Visions, IFRI**, Nisan 2017, s. 9-10.

normlarına, çok kutupluluğa dayalı adil bir uluslararası düzeninin kurulması gerektiği söylemine bağlılıklarını ifade etmeye ve uluslararası terörizm başta olmak üzere muhtelif tehditler, ihtilaflardan endişe duyduklarını kaydetmeye özen gösterdikleri görülmektedir. Bu ise, aralarında birçok muhtelif uyuşmazlık noktalarının bulunmasına karşın bahsi geçen devletlerin RHÇ mekanizması çerçevesinde mutabık oldukları konulara yoğunlaşarak formatın işlevselliğini muhafaza etmeye çalıştıklarına işaret etmektedir. Bu durum RF açısından değerlendirildiğinde, Moskova'nın başlangıçta doğrudan ABD hegemonyasını dengeleme aracı olarak gördüğü mekanizmada Pekin ile Yeni Delhi'nin çıkarlarını da dikkate alarak daha ılımlı, uzlaşmacı ve dengeli bir stratejiye yöneldiği anlamına gelmektedir.[328] Böylelikle RHÇ mekanizması RF dâhil taraf devletlerin en azından ABD ve diğer aktörlerle ilişkilerinde konumlarını kuvvetlendiren bir araç olarak öne çıkmaktadır.[329]

3.2.3. BRICS

Brezilya, RF, Hindistan ve ÇHC'nin baş harflerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuş olan BRIC kısaltması ilk olarak 2003 yılında Goldman and Sachs bankasının gelecek 40 yılda dünyanın önde gelen ekonomilerini ifade etmek için *Global Economic Paper No 99 Dreaming with BRICs: The Path to 2050* adlı raporunda kullanıldıktan sonra kısa sürede uluslararası ilişkiler literatüründe de yer edinmiştir. Esasen BRIC çerçevesinde bahsi geçen devletler arasında siyasi etkileşim süreci 2006 yılında başlamış olsa da, ülke liderlerinin mutabakatıyla ilk geniş ölçekli zirve Haziran 2009'da RF'de gerçekleştirilmiştir. Bu tarih önem arz etmektedir zira 2008 mali krizi sonucunda ABD önderliğindeki küresel iktisadi yapının sorgulanmaya başlandığı döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla BRIC formatında ilişkilerin yoğunlaşmasında küresel iktisadi ve mali sorunlara çözüm arama, alternatif gelişme modelleri yaratma gibi girişimler belirleyici etken olmuştur. 2011 yılında ÇHC'deki Devlet Başkanları Zirvesinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin dâhil

---

[328] Bobo Lo, "Rossiya-Kitay-İndiya: Stariye Treugolniki v Novom Mirovom Poryadke?", s. 10, 25.
[329] Sergey Uyanaev, "Razvitiye Formata Rossiya-İnidia-Kitay v Kontekste Dialoga New-Deli-Washington", **Kitay v Mirovoy i Regionalnoy Politike: İstoriya i Sovremennost**, Cilt 25, Sayı 25, 2020, s. 27.

olmasıyla grubun ismi BRICS olmuştur ve oluşum kıtalararası bir mahiyet kazanmıştır.[330]

İlk Devlet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen deklarasyona bakıldığında, oluşuma taraf devletlerin gelişmekte olan ülkelerin çıkarları doğrultusunda ve uyumlu bir dünyanın inşası için aralarında düzenli, aktif, etkin, pragmatik ve şeffaf bir işbirliğini geliştirmeye gayret gösterecekleri ilan edilmiştir. Başlangıçta iktisadi saiklerle kurulan BRICS kısa sürede siyaset, güvenlik, ekonomi ve kültür alanlarında çok taraflı işbirliğinin gerçekleştiği/gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir ortaklık haline gelmiştir. Bugün itibarıyla BRICS ülkeleri dünya GSYİH'sinin 1/3'ünü, nüfusunun % 42'ni ve ana karasının % 26'nı teşkil etmektedirler.[331]

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında bahsi geçen devletlerin BRICS grubu bünyesinde çok kutuplu, daha adil ve geniş temsil esasına dayalı bir dünya düzeninin kurulması amacı ile BM prensiplerine bağlılık, iç işlerine karşımama gibi ilkeler etrafında birleştikleri görülmektedir.[332] Nitekim bu ilkeler 2019'da Devlet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen deklarasyonda bir kez daha teyit edilerek, uluslararası politikada çok taraflı mekanizmalara destek verildiği kaydedilmiştir.[333] Bu genel siyasi söylemlerle birlikte BRICS grubunun çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliğinin en somut tezahürlerinin iktisadi ve mali alanlarda ortaya çıktığı ifade edilmelidir. Bu bağlamda 2015 yılında Yeni Kalkınma Bankası'nın[334] ve Şartlı Döviz Rezervleri Havuzu'nun[335] kurulması önem arz etmektedir.

RF'nin BRICS'e yaklaşımını ise resmi düzeyde ortaya konulmuş olan *BRICS Konseptin'nde* bariz bir şekilde görmek mümkündür. Konseptte evvela taraf devletlerin siyasi iradelerinin olması durumunda, BRICS'in başta mali ve iktisadi alanlarda olmak üzere yeni uluslararası sistemin kilit unsurlarından biri olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca uluslararası düzeyde bu alanların reforme edilmesi yönündeki

---

[330] Tatyana Shaumyan, "İndiya, Shos i BRİKS v Sovremennoy Geopolitike", **Sranvnitelnaya Politika**, Cilt 13, Sayı 3, 2013, s. 57-58.

[331] "Mejgosudarstvennoye Obyedineniye BRİKS", https://brics-russia2020.ru/russia_in_brics/20191226/1440/Mezhgosudarstvennoe-obedinenie-BRIKS.html, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

[332] Mihail Titarenko, Vladimir Petrovskiy, "Rossiya, Kitay i Novıy Mirovoy Poryadok", **Mejdunarodnaya Jizn**, Mart 2015, s. 36.

[333] "Mejgosudarstvennoye Obyedineniye BRİKS", https://brics-russia2020.ru/russia_in_brics/20191226/1440/Mezhgosudarstvennoe-obedinenie-BRIKS.html,

[334] "BRICS'in Yeni Kalkınma Bankası Açıldı", https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1814204-bricsin-yeni-kalkinma-bankasi-acildi, 21.07.2015, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

[335] "BRICS'den Anlaşma: BRICS Üyesi Merkez Bankaları, Ortak Döviz Rezervleri Anlaşmasını İmzaladı", https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1100327-bricsden-anlasma, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

faaliyetlerin uzun vadede üye devletler arasında gerçekleştirilen işbirliğinde öncelik teşkil edeceği kaydedilmiştir. Konseptte uluslararası güvenlik alandaki işbirliği hususuna değinilerek, RF'nin BRICS bünyesinde stratejik istikrar, bölgesel güvenlik, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve uluslararası terörizm gibi konularda üye devletlerin ortak yaklaşım geliştirmelerine önem verdiği ifade edilmiştir. Fakat bahsi geçen belgede en dikkat çekici nokta olarak, askeri nitelikteki meselelerin BRICS formatının gündemini teşkil etmediğinin, askeri işbirliği mekanizmaların kurulmasının söz konusu olmadığının belirtilmesi olmuştur. Diğer taraftan konsepte göre RF'nin uzun vadede amacının, BRICS'in zamanla bir diyalog forumu ve kısıtlı meselelerin istişare edildiği bir yapıdan, uluslararası siyasetin ve ekonominin kilit konularında stratejik işbirliğinin yapıldığı bir mekanizmaya dönüştürülmesi olduğunun da altı çizilmiştir.[336] Konseptte ifade edilen hususlar RF'nin BRICS 2020 dönem başkanlığı sürecinde de teyit edilmiştir. Bu çerçevede RF'nin oluşumdaki önceliğinin uluslararası siyasette çok taraflı ve kolektif mekanizmalar ile daha evvel bahsi geçen iktisadi kurumların kuvvetlendirilmesi olduğu kaydedilmiştir.[337] Son olarak BRICS'in omurgasını RHÇ mekanizmasına üye olan devletlerin teşkil ettiği gerçeğinden hareketle, RF'nin bu iki oluşuma yönelik ortak bir yaklaşım benimsediği de değerlendirilebilir. Zira Putin'in ifadesiyle RHÇ üçlü mekanizması BRICS'in kurulmasına öncülük etmiştir.[338] Böyle bir durumda BRICS'in de RF tarafından ABD hegemonyasını dengeleyen araçlardan biri olarak telakki edildiği ifade edilebilir.

3.2.4. Şangay İşbirliği Örgütü

Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), 1996 yılında RF, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve ÇHC arasında sınır sorunlarının çözümü amacıyla oluşturulmuş olan Şangay Beşlisi'nin 2001 yılında Özbekistan'ın katılımıyla uluslararası bir teşkilata dönüştürülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Örgütün ana amacı, üç kötülük olarak ifade edilen terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık ile mücadele olarak belirlenmiştir. Bahsi geçen unsurlar ŞİÖ devletlerinin güvenlik alanındaki işbirliğinin de temelini

---

[336] "Obnarodovana Kontseptsiya Uchastiya RF v BRİKS", **RİA Novosti**, 21.03.2013.
[337] "Prioritetı Predsedatelstva RF v BRİKS", https://brics-russia2020.ru/russia_in_brics/20191226/1362/Prioritety-predsedatelstva-Rossiyskoy-Federatsii-v-BRIKS.html, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
[338] "Zasedaniye Mejdunarodnogo Foruma Primakovskiye Chteniya", **Kremlin**, http://kremlin.ru/events/president/news/53361, 30.11.2016, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

teşkil etmektedir.[339] RF açısından bakıldığında, ŞİÖ'ye yaklaşım daha evvel bahsi geçen teşkilatlarla yönelik olduğu gibi başta ABD olmak üzere Batı devletlerinin Moskova'nın uluslararası alandaki çıkarlarını dikkate alma derecesine bağlı olarak gelişmiştir. Diğer bir ifadeyle, ABD'nin 2002'de Anti-Balistik Füzeler Antlaşması'ndan çekilmesi, 2003'te Irak'ı işgal etmesi ve sonrasında post-Sovyet coğrafyasında meydana gelen bir dizi renkli devrimler sonucunda ŞİÖ'nün RF dış politikasındaki önemi tedricen artma eğilimi içerisinde olmuştur. Bununla birlikte bu süreçte gelişen RF-ÇHC ilişkilerinin ve ÇHC'nin Orta Asya bölgesinde artan iktisadi etkisi/etkinliğinin de Kremlin açısından ŞİÖ'yü önemli kılan unsurlar olarak rol oynadığı kaydedilmelidir.[340] Bu iki noktadan hareketle RF için ŞİÖ'nün, Orta Asya bölgesinde olası Batı yanlısı kuvvetlerin iktidara gelmesini engellemede[341], ÇHC'yi kendi etki alanı olarak gördüğü Orta Asya'da dengelemede ve çok kutuplu uluslararası sistemin kurulmasında başlıca enstrümanlardan biri olarak öne çıktığı saptaması yapılabilir. ŞİÖ'nün çok kutuplu bir dünya düzenin kurulmasındaki önemi ve iç işlerine karışmama, egemenliğe saygı ilkelerine vurgu ile ilgili değerlendirmeleri başta RF-ÇHC ortak deklarasyonları[342] olmak üzere birçok örnekte görmek mümkünken, ÇHC'yi bahsi geçen bölgede dengelemeye/kontrol etmeye yönelik adımları da RF'nin teşkilat bünyesinde serbest ticaret bölgesinin oluşturulması konusundaki temkinli ve isteksiz tutumundan çıkarsanabilir.[343] RF'nin ŞİÖ'deki üyeliği Kremlin'e hem Orta Asya devletleriyle ÇHC arasındaki ilişkileri takip/kontrol etme hem de askeri işbirliğinin kendisinin iştiraki ile gerçekleşeceğinin garantisini sağlamaktadır.[344] RF'nin ŞİÖ'ye yönelik genel hatlarıyla ortaya konulan bu yaklaşımı doğrultusunda, Moskova'nın muntazam bir şekilde teşkilatı kendi perspektifinden kuvvetlendirme adına mühim girişimlerde bulunduğu ifade edilmelidir. Bu çerçevede Kremlin öncülüğünde terörizmle mücadele konsepti,

---

[339] Maksim Starchak, "Shanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva: Vozmojnosti Dlya Rossii", **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, Cilt 14, Sayı 2, 2011, s. 149-150.
[340] Mhail Konarovskiy, "Rossiya-Shos: Nekotoryе Elementı Strategii", **Vestnik Mejdunarodnıh Organizatsiy**, Cilt 11, Sayı 4, 2016, s. 150.
[341] Guo Changchao, "Rossiya-Kitay-İndiya: Osnovnıye Napravleniya Politicheskogo Vzaimodeystviya", **Svobodnaya Mısl**, Sayı 4, 2018, s. 131.
[342] "Sovmestnaya Deklaratsiya Rossiyskoy Federatsii i Kitayskoy Narodnoy Respubliki", **Kremlin**, 14.10.2004, http://www.kremlin.ru/supplement/2053, Erişim Tarihi: 11.12.2020.
[343] Li Xing, "Strategiya Kitaya i Rosii v Shanhayskoy Organizatsii Sotrudnichestva: Sravnitelnıy Analiz", **Sravnitelnaya Politika**, Cilt 8, Sayı 2, 2017, s. 103.
[344] Dmitriy Trenin, "Aziatskaya Politika Rossii: Ot Dvustoronnego Podhoda k Globalnoy Strategii", (Çev. Natalya Kisilyova), Rapor No: 94, **Russie.Nei.Visions, IFRI**, Haziran 2016, s. 20.

terörle mücadele personeli hazırlama anlaşması kabul edilmiş ve en mühimi teşkilatın genişleme süreci başlatılmıştır.[345] Böylelikle Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'ye tam üye olmuş, Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan gözlemci üye, Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Türkiye ve Sri-Lanka da diyalog ortağı olmuştur.[346] Bilhassa Hindistan'ın üyeliği ÇHC'yi dengeleme adına ve genel olarak teşkilatın uluslararası alandaki itibarının yükselmesi noktasında RF için önemli bir kazanım olmuştur.[347]

3.2.5. Büyük Avrasya (Bolşaya Evraziya) Konsepti

Büyük Avrasya konsepti, RF'nin birçok kez ilan ettiği fakat gerçekte siyasi ve iktisadi olarak 2011-2012 yıllarında başlayan *Doğu'ya Dönüş* stratejisinin en mühim tezahürlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.[348] 2014 yılında vuku Ukrayna krizi sonucunda Batı ile ilişkilerin iyice gerginleşmesi ve uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarındaki ani ve sert düşüşle, Doğu'ya dönüş stratejisi ivme kazanmış ve bu da Büyük Avrasaya konseptinin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur.[349] Konseptin ilk olarak Aralık 2015'te Putin'in parlamentoya yaptığı geleneksel yıllık hitabında duyurulduğu kabul edilmektedir. Konuşmada AEB, ASEAN ve ŞİÖ devletleri arasında iktisadi ortaklığın kurulmasına dair görüşmelerin başladığı ifade edilmiştir. Haziran 2016'da düzenlenen Petersburg Ekonomi Forumun'da ise Putin Büyük Avrasya Ortaklığı'nın AEB, ÇHC, Hindistan, İran, Pakistan, BDT, AB ve diğer ilgi gösterecek olan tarafların da iştiraki ile kurulmasını teklif ettiklerini kaydederek, konseptin/projenin coğrafi sınırlarını ortaya koymuş ve bunun esasında bir entegrasyonlar kuşağına işaret ettiğini göstermiştir.[350] Bu noktada Putin 2017'de ÇHC'de gerçekleştirilen Tek Kuşak Tek Yol Forumu'nda Büyük Avrasya Ortaklığı'nda AB'nin de yer almasından yana olduklarının üzerinde önemle durmuş, ancak bu durumda projenin uyumlu, dengeli, kapsayıcı olabileceğinin ve Atlantik'ten

---

[345] Maksim Starchak, "Shanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva: Vozmojnosti Dlya Rossii", s. 150.
[346] Mhail Konarovskiy, "Rossiya-Shos: Nekotoryye Elementı Strategii", s. 153.
[347] Nikolay Kozırev, Dmitriy Sidorov, "Shos: Noviye Konturı Evraziyskoy İntegratsii", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, Cilt 283, Sayı 1, 2016, s. 73.
[348] Sergey Karaganov, "Ot Povorota na Vostok k Bolshoy Evrazii", https://globalaffairs.ru/articles/ot-povorota-na-vostok-k-bolshoj-evrazii/, 30.05.2017, Erişim Tarihi: 14.12.2020.
[349] Ma Bo, "Strategiya Rossii 'Povorot na Vostok': Vozmojnosti i Vızovı dla Sopryajeniya s Kitayskimi Transregionalnımi Proektami", **Sravnitelnaya Politika**, Cilt 8, Sayı 2, 2017, s. 81-82.
[350] Kira Latuhina, "Kompas Pobediteley: Proekt 'Bolshaya Evraziya' Obyavlen Otkrıtım", **Rossiyskaya Gazeta**, 19.06.2016.

Pasifik Okyanusu'na kadar tek/birleşik bir alanın oluşabileceğnin altını çizmiştir.[351] Putin'in konseptle ilgili bu coğrafi tespiti Dışişleri Bakan Yardımcısı İgor Morgulov tarafından da teyit edilmiştir. Morgulov, projenin tüm Avrasya'yı hedef aldığını belirterek, artık Lizbon'ndan Vladivostok'a kadar olan sahada bir birleşmenin söz konusu olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca Büyük Avrasya Ortaklığı'nın bir şemsiye konsept oduğunu, açıklık, eşitlik ilkelerine dayandığını ve bu doğrultuda da entegrasyonlar entegrasyonu olarak değerlendirilebileceğini kaydetmiştir.[352] Bu noktada Bakan Yardımcısının Lizbon-Vladivostok ifadesinin bilhassa önem arz ettiği belirtilmelidir. Zira RF yetkilileri en son BM 75. Genel Kurul toplantısında Putin'in yaptığı gibi Büyük Avrasya Ortaklığı'nı iktisadi temele dayanan bir girişim olarak sunsalar da[353], Morgulov'un bahsi geçen ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu konsept 1990'lı yıllarda başlayan ve muvaffakiyetle sonuçlanamayan RF-AB arasında Büyük Avrupa oluşturma projesinin yenilenmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu da Büyük Avrasya Ortaklığı iktisadi olmakla birlikte aynı zamanda siyasi de bir proje olduğunu göstermektedir.[354]

Uygulama noktasında Büyük Avrasya Ortaklığı'nın hayata geçirilmesi ile ilgili ilk adımın 2018 yılında AEB ile ÇHC arasında ticari ve iktsadi işbirliği anlaşmasının imzalanmasıyla atıldığı görülmektedir. Bu husus aynı zamanda AEB'nin RF tarafından Büyük Avrasya konseptinin merkezinde konumlandırıldığı gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır.[355] Sonuç olarak Büyük Avrasya Ortaklığı projesinin/konseptinin esas itibarıyla RF'nin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki konumu ile ilgili bir mesele olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Diğer bir ifadeyle, Büyük Avrasya Ortaklığı, Avrupa ile eşit bir ortaklık çerçevesinde bir araya gelemeyen RF'nin Batı'ya karşı tek başına değil, dünyanın en kuvvetli ve geniş

---

[351] "Vladimir Putin: Bolshaya Evraziya – Eto ne Abstraktnaya Geopoliticheskaya Shema, a Tsivilizatsioonnıy Proekt, Ustremlyonnıy v Buduscheye", https://eurasia-congress.org/news/375-vladimir-putin-bolshaya-evraziya-eto-ne-abstraktnaya-geopoliticheskaya-shema-a-civilizacionnyy-proekt-ustremlennyy-v-buduschee.html, 14.05.2017, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

[352] "Rossiya Poluchila Unikalnuyu Rol v Bolshoy Evrazii", **Vzglyad**, 05.09.2019.

[353] "Putin Predlojil Sozdat İntegratsionnoye Obyerdineniye na Vsyu Evraziyu", **Vedomosti**, 22.09.2020.

[354] Dmitriy Suslov, Anastasiya Pyatachkova, "Bolshaya Evraziya: Kontseptualizatsiya Ponyatiya i Mesto vo Vneshney Politike Rossii", **Rossiya v Formiruyuscheyse Bolshoy Evrazi**, (Ed. Vladimir Kotlyakov, Vyacheslav Shuper), Voprosı Geografii, No. 148, İzdatelskiy dom Kodeks, Moskova 2019, s. 17-18.

[355] Nivedita Kapur, "Bolshaya Evraziya: Poka Bolshe Vızovov", https://globalaffairs.ru/articles/bolshaya-evraziya-bolshe-vyzovov/, 24.07.2020, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

siyasi ve iktisadi topluluklarından birinin bir parçası olarak karşı koyma[356] ve yeni dünya düzeninin oluşmasında etkinliğini artırma olanağı sağlayan bir konsept olarak öne çıkmaktadır.[357]

3.3. Rusya Federasyonu Dış Politikasında Uluslararası Sistem Yaklaşımının Meşrulaştırılması

Evvelki bölümlerden anlaşılacağı üzere, RF dış politikasında uluslararası sistem yaklaşımı çok kutupluluk kavramı temelinde şekillenmektedir. BDT, KGAÖ, AEB, BD, ŞİÖ, RHÇ ve BRICS gibi bahsi geçen uluslararası oluşumlar da bu kavramın kurumsal anlamda tezahürleri olarak değerlendirilmektedirler. Bu noktada RF dış politikasında çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımının kaynağının/dayanağının ne olduğu ve nasıl meşrulaştırıldığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun cevabını RF üst düzey yetkililerinin resmi beyanatlarında bulmak mümkündür. Dışişleri Bakanı Lavrov, *Rusya Dış Politikasının Tarihsel Perspektifi* adlı yazısı bu anlamda önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Lavrov'a göre XVII. yüzyıldan itibaren Rusya, Avrupa siyasetinin kuvvetli bir denge unsuru haline gelmiştir. I. Petro ile birlikte ise, Avrupa'da hiçbir ciddi mesele Rusya'nın çıkarları dikkate alınmadan çözüme kavuşturulamamıştır. Örneğin, Napolyon Savaşları sonrası güç dengesine dayan uluslararası sistemin hayatta kalması bilhassa Rusya sayesinde mümkün olmuş, 1815'te kurulan Viyana Sistemi'ne I. Aleksandr öncülük etmiştir. 1899 ve 1907 yıllarında düzenlenen ve sonuçları uluslararası insani hukukun önemli bir parçası haline gelen Lahey Barış Konferansları Çar II. Nikola'nın inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen dünya düzeni ise tüm kusurlu yönlerine karşın, uluslararası barışın temellerinin korunmasında ve nükleer savaşın engellenmesinde önemli rol oynamıştır.[358] Lavrov'un bahse konu olan değerlendirmeleri Devlet Başkanlığı döneminde Medvedev tarafından da oldukça bariz bir şekilde ortaya konulmuştur. Medvedev, kaleme aldığı *Rusya İleri* adlı yazısında Rusya'nın tarihsel misyonu konusuna eğilerek, tarih boyunca ülkesinin Napolyon ve Hitler örmeklerinde olduğu

---

[356] Dmitriy Suslov, Anastasiya Pyatachkova, "Bolshaya Evraziya: Kontseptualizatsiya Ponyatiya i Mesto vo Vneshney Politike Rossii", s. 50.

[357] Zachary Paikin, "Novaya Paradigma dla Bolshoy Evrazii", **RSMD**, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/novaya-paradigma-dlya-bolshoy-evrazii/, 15.05.2019, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

[358] Sergey Lavrov, "İstoricheskaya Perspektiva Vneshney Politiki Rossii", https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii/, 03.03.2016, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

gibi küresel hakimiyet kurmaya çalışanların maceraperest planlarını ortadan kaldırdığına dikkat çekmiştir. Medvedeve'e göre Rusya dengeli bir uluslararası düzenin muhafaza edilmesinde daima önemli bir rol oynamış ve daha adil bir uluslarası düzenin oluşması için her zaman gayret göstermiştir.[359]

Resmi beyanatlarda bahsi geçen tüm bu hususların içerisinde Soğuk Savaş sonrası RF'nin uluslararası sistem yaklaşımının meşrulaştırılmasında II. Dünya Savaşı'nın, daha doğru bir ifadeyle bu savaşta kazanılan zaferin ayrı bir yeri ve birincil önemi vardır. Bunun nedeni RF perspektifinden bakıldığında birkaç olguya bağlıdır. Birincisi, RF 1943 Tahran, 1945 Yalta ve Postdam Konferansları'nda yer alan, 1945'te San Francisco'da imzalanan BM Antlaşması'nın hazırlanmasında önemli rol oynayan Sovyetler Birliği'nin halefidir.[360] İkincisi, Sovyetler Birliği/Rusya Hitler Almanyası'nın mağlup edilmesinde ve Avrupa ile dünyanın Nazizm'den kurtarılmasında/özgürleştirilmesinde belirleyici olmuştur.[361] Anatoliy Torkunov'un ifadesiyle, bu hususlar RF dış politikasında benzersiz bir uluslararası sorumluluk olgusunun oluşmasına neden olmuştur.[362] Bu çerçevede bahse konu savların Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alanda kabul görmesi RF dış politikasında başlıca önem arz eden konulardan biri olarak değerlendirilmektedir. Zira Moskova'ya göre Batı devletleri II. Dünya Savaşı'nın başlamasında Almanya'nın yanında Sovyetler Birliği'ni de sorumlu göstererek, SSCB'yi galip devlet konumundan 1991'de mağlup edilen düşman devlet konuma getirmek ve böylelikle kendilerini insanlığı Nazizm ve Sovyet totalitarizminden kurtaran aktör olarak gösterme çabası içindedirler.[363] RF bu girişimleri tarihi gerçeklikleri tahrif etme olarak nitelendirmektedir ve bunların engellenmesi yönünde politikalar geliştirmektedir. Uygulama noktasında bu politikaları üç gruba ayırarak değerlendirmek mümkündür. Evvela Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'ndaki rolünü ilgilendiren ve ülkenin çıkarlarına aykırı olarak telakki edilen beyanatlar,

---

[359] Dmitriy Medvedev, "Rossiya. Vperyod!", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/events/president/news/5413, 10.09.2009, Erişim Tarihi: 18.12.2020.
[360] Anatoliy Protopopov vd., **İstoriya Mejdunarodnıh Otnosheniy i Vneshney Politiki Rossii (1648-2017)**, s. 239-247.
[361] Sergey Lavrov, "Velikaya Pobeda – İstochnik Nashey Gordosti", **Mejdunarodnaya Jizn**, Sayı 5, 2015, https://interaffairs.ru/jauthor/material/1249, Erişim Tarihi: 18.12.2020.
[362] Anatoliy Torkunov, "Rossiya v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy (Retroperspektivnıy Vzglyad)", **Ot Drevney Rusi k RF: İstoriya Rossiyskoy Gosudarstvennosti Uluslararası Bilimsel Konferans**, Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi, 28.09.2012, s. 48.
[363] Boris Yakemenko, "Falsifikatsiya Rossiyskoy İstorii – Nujno li s Nimi Borotsya, dlya Chego i Kakimi Metodami?", **Vestnik RUDN**, Sayı 4, 2012, s. 133.

değerlendirmeler ve eylemlerle ilgili Dışişleri Bakanlığı tarafından kınama açıklamaları yapılmaktadır. İkinci gruptaki politikalar eski Varşova Paktı devletleri ve post-Sovyet coğrafyasında bulunan Sovyet askeri anıtlarının korunmasına yöneliktir. Bilhassa Soğuk Savaş sonrası bu konunun RF ile bahsi geçen bölge devletleri arasında muntazam bir şekilde diplomatik krizlere neden olduğu ifade edilmelidir. Son olarak üçüncü grubu da RF'nin II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarının tüm devletler tarafından tanınması, onlara saygı duyulması için ve Nazizm'in rehabilitasyonu ve Nazi suçlularının kahramanlaştırılmasının engellenmesi doğrultusunda uluslararası teşkilatlar nezdinde ortak kararlar aldırma girişimleri teşkil etmektedir. Bu girişimlerin uygulamadaki tezahürlerini yaygın olarak başta BM olmak üzere AGİT, Avrupa Konseyi, BDT, KGAÖ, AEB ve ŞİÖ nezdinde kabul edilen ortak bildiri/deklarasyonlarda görmek mümkündür.[364] Netice itibarıyla bir kez daha tekrar edilecek olunursa, RF dış politikasındaki büyük devlet sıfatına vurgu ve BM GK'nin öne çıkarılması gibi temel hususlar, diğer tarihi olayların yanı sıra bilhassa II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'na karşı kazanılan zafer sonucunda elde edilmiş olup, Soğuk Savaş sonrası Moskova'nın uluslararası sistem yaklaşımının meşruiyet kaynağını teşkil etmektedirler.

[364] Konstantin Pakhalyuk, "Obrascheniye k Proshlomu v Kontekste Rossiyskogo Vneshnepoliticheskogo Diskursa (Po Materialam Ministerstva İnostrannıh Del)", **Politicheskaya Nauka**, Sayı 3, 2018, s. 251-253.

SONUÇ

Neorealizm'in kurucu teorisyeni Kenneth Waltz, devletleri yerine getirdikleri işlevler bakımından benzer, fakat yetenekleri/kabiliyetleri bakımından farklı olan oluşumlar olarak değerlendirmektedir. Gerçekten de gerek dünya tarihinin tamamında gerekse ulus-devletlere geçişin başlangıcını temsil eden XV-XVI. yüzyıldan itibaren modern dönemde askeri, siyasi ve iktisadi kuvveti ihtiva eden kabiliyetler bakımından öne çıkan devletlerin küresel ve/veya bölgesel ölçeklerde uluslararası sistemin doğasını tayin ettiği görülmektedir. Uluslararası ilişkiler kuramlarının ekseriyeti açısından da bu olgunun kabul gördüğü ifade edilebilir. Zira ulusaşırı süreçleri, karşılıklı bağımlılığı, küreselleşmeyi öne çıkarıp, devletlerin uluslararası ilişkilerin en mühim aktörü olma vasfını tedricen kaybetmekte olduğunu savunan yaklaşımlarda dahi devletlerin ve bilhassa büyük devletlerin sistemdeki belirleyici rolleri topyekün bir şekilde göz ardı edilmemektedir. Bu noktadan hareketle Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda ortaya çıkan RF'nin birçok yönden daha zayıf bir görünüm sergilemesine rağmen halen uluslararası sistemin işleyişini, yapısını, doğasını tayin etmede mühim rol oynayan başlıca devletlerden biri olduğu kaydedilmelidir.

Soğuk Savaş'ın son yıllarında dönemin Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov tarafından başlatılan glasnost ve perestroyka politikaları neticesinde ülkenin siyasal elitlerinde Batı Bloku'na yönelik ortaya çıkmış olan ılımlı yaklaşım, gerek zihinsel düzeyde gerekse dış politika sahasında olduğu gibi uygulamada mühim bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm süreci uluslararası politikada iki süper güç arasında gerginlik azaltılması, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Baltık cumhuriyetleri, Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin tasfiyesine müdahale etmemesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu aynı zamanda 1991'de SSCB'nin de dış müdahale olmaksızın bir anlaşmayla dağılması gerçeğiyle birlikte Soğuk Savaş'ın barışçıl bir şekilde sona ermesine olanak sağlamıştır. Bu şartlar altında 1991 yılı sonrası RF'de iktidara gelen siyasi gruplar her ne kadar Sovyetler Birliği dönemini kastederek geçmişle tüm bağlarını kopardıklarını ve yeni bir ülke inşa ettiklerini öne sürmüş olsalar da, esasında perestroyka döneminin havasını teneffüs etmiş olmaları hasebiyle bilhassa dış politikada Gorbaçov çizgisine yakın bir siyaset benimsemişlerdir. Diğer bir

ifadeyle piyasa ekonomisine geçiş istikametinde radikal adımlar atılmış, RF'nin demokrasiyi bilinçli bir şekilde tercih ettiği savunularak Batı dünyasına entegre olunmaya çalışılmıştır. Dış politikada Atlantikçilik/Batıcılık olarak adlandırılmış bu yaklaşım çerçevesinde bir yandan ABD önderliğindeki uluslararası mali sistemin bir parçası olma, diğer yandan da Avrupa ile ortak bir kutup teşkil edilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bu amaç doğrultusunda RF, NATO ve BDT dâhil bölgede bulunan uluslararası teşkilatların faaliyetlerinin AGİT tarafından koordine edildiği, ekonomik entegrasyonun gerçekleştiği Lizbon'dan Vladivostok'a bir Büyük Avrupa konsepti ortaya koymuştur. Fakat muhtelif etkenlere bağlı olarak bu konseptin hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. RF'nin beklediği iktisadi yardımın tatmin edici düzeyde olmaması, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, eski Sovyet cumhuriyetlerinde mahiyeti itibarıyla Moskova aleyhinde renkli devrimeler vasıtasıyla iktidar değişikliklerinin meydana gelmesi ve Batı devletlerinin RF'nin siyasal sistemine yönelik eleştirileri bahsi geçen konseptin uygulanmasını engelleyen etkenler olarak öne çıkmıştır. Bu kapsamda etkili olan diğer unsurlar da rol oynamıştır. Bunlar arasında tarihsel olarak Soğuk Savaş döneminde pekişmiş fakat daha eski dönemlere dayan RF ve Batı devletleri arasındaki karşılıklı güvensizlik ile RF'nin imparatorluk geçmişi, kültürel kodları ve diplomasi geleneğinin teşkil ettiği kendine münhasır kimliği yer almaktadır. Nitekim bahsi geçen unsurların tamamı bir araya gelerek RF'nin kendisini bir Avrasya devleti, büyük devlet olarak tanımlamasına, ABD liderliğinde tek kutuplu bir uluslararası sistemin/dünya düzeninin kabul edilemez olduğunu vurgulamasına, NATO'nun genişlemesine daha sert bir şekilde tepki göstermesine, ÇHC ve Hindistan ile ilişkilere daha fazla önem vermesine, Batı ile eşit düzeyli ilişkileri talep etmesine ve post-Sovyet coğrafyasını özel ilgi alanı olarak ilan etmesine ve bunu kabul ettirmeye çalışmasına neden olmuştur. RF dış politikasındaki bu dönüşüm süreci resmi olarak "yakın çevre doktrini" olarak bilinen ve 1993 yılında ilan edilen dış politika konsepti ile başlamış ve 2000 yılından itibaren 2008-2012 yılları arasındaki Başbakanlık dönemi de dâhil halen Devlet Başkanı olarak iktidarda bulunan Vladimir Putin döneminde devam etmiştir. Bu noktada Putin'in yalnız iktisadi değil siyasi bir birlik olarak da tahayyül ettiği Avrasya Birliği projesini 2011 yılında ilan etmesi bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren RF dış politikasında "Doğu'ya Dönüş" adlı strateji öne

çıkartılarak RF'yi uluslararası sistemde Avrupa ile Asya arasında ayrı bir kutup haline getirme girişimi uygulanmaya çalışılmıştır. 2014 yılında vuku bulan Ukrayna krizi bu girişime ivme kazandırmıştır. Dolayısıyla Lizbon'dan Vladivostok'a Büyük Avrupa konseptinin yerini Vancouver'dan Vladivostok'a Büyük Avrasya konsepti almıştır.

Çalışmada gayret gösterildiği gibi RF perspektifinden üç boyutlu bir uluslararası sistem okuması yapıldığında, RF'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politikasında doktrinel düzeyde çok kutuplu bir uluslararası sistemin/dünya düzeninin tesis edilmesini savunduğu, kurumsal düzeyde bunu BDT, BD, KGAÖ, AEB, ŞİÖ, RHÇ üçlü mekanizması, BRICS ve Büyük Avrasya gibi uluslararası teşkilat ve oluşumlarla hayata geçirmeye çalıştığı ve başta II. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden ve BM merkezli sistemin öncülerinden biri olma vasfı/sıfatı ile bu yaklaşımını/politikasını meşrulaştırmak istediği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, doktrinel düzeyde savunulan çok kutuplu uluslararası sistem/dünya düzeni Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ve genel olarak Batı'nın tedricen uluslararası siyaset ve ekonomide etkisinin azalmasına karşın başta ÇHC, Japonya ve Güneydoğu Asya devletleri örneğinden hareketle Asya-Pasifik bölgesinin kademeli olarak siyasi ve iktisadi alanlarda kuvvetlenmesi olgusuyla izah edilmektedir. Ayrıca RF'nin büyük devlet, bir Avrasya devleti, oluşmakta olan ayrı bir kutup olarak yer alacağı çok kutuplu uluslararası sistemin devletlerin siyasi, kültürel ve toplumsal yapılarına bir müdahaleyi öngörmediği için daha adil ve eşitlikçi olacağı iddia edilmektedir. Kurumsal düzeyde ise bahsi geçen uluslararası oluşumlar Moskova tarafından iki gruba ayrılarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, BDT, BD, KGAÖ ve AEB RF'nin başını çektiği kutbun hudutlarını gösteren ve varlığını sağlayan araçlar, ŞİÖ, BRICS ve RHÇ formatı ise küresel alanda ABD'yi dengeleme mekanizmaları olarak görülmektedirler. Burada birinci grupta yer alan BDT, RF için post-Sovyet coğrafyasında siyasi ve insani işbirliğini sürdüren, ortak iletişim dili olan Rusça'nın kullanımı, yaygınlaşmasını temin eden ve üyeleri arasında bir dayanışma ruhunu temsil eden bir şemsiye örgüt işlevini görmektedir. KGAÖ ile AEB ise sırasıyla Moskova merkezli kutbun askeri ve iktisadi hudutlarını teşkil ederek üye devletlerin bahsi geçen alanlarda üçüncü taraflarla olan temaslarının RF'nin gözetimi ve denetimi altında olmasına olanak sağlamaktadır. İkinci gruptaki oluşumlar, ifade

edildiği gibi temelde ABD hegemonyasını sınırlamaya yönelik olmakla birlikte bunlardan ŞİÖ, RF'ye ait kutbun bir parçası olarak telakki edilen Orta Asya'da ÇHC'nin etkinliği izleme ve sınırlamada önemli rol oynamaktadır. BRICS ise Batı devletlerinin kontrolünde olan uluslararası mali kuruluşlara alternatifler oluşturma girişimlerin yer aldığı bir platform olarak öne çıkmaktadır. Yine bu kapsamda ad hoc olmakla birlikte Suriye krizi özelinde Türkiye ve İran'la geliştirilen Astana formatı ve Libya krizi özelindeki RF-Türkiye etkileşimi önemlidirler. Ayrıca bütün bu teşkilat ve oluşumlar uluslararası politikada kolektif idareyi temsil ettikleri için RF'nin çok taraflılık vurgusunu da yansıtmaktadırlar. Bu noktada Büyük Avrasya konsepti ile RF'nin kendi kutbu ile diğer kutuplar arasında arzu ettiği ilişki biçimi ortaya konularak, yeni uluslararası sistem için Avrasya özelinde bir etkileşim modeli teklif edilmektedir. Son olarak II. Dünya Savaşı'ndaki zafer de sonuçları itibarıyla evvela SSCB'yi sonrasında ise RF'yi BMGK'nin daimi üyelerinden biri haline getirdiği için 1991 sonrası birçok açıdan zayıflamış bir devlet olarak ortaya çıkan RF'ye kendini halen büyük devletlerden biri olarak görme ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin oluşması sürecinde söz sahibi olma noktasında en mühim manevi dayanağı ve meşruluk kaynağını teşkil etmektedir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, RF dış politikasının uluslararası sistem perspektifinden temelde klasik realist, neorealist ve inşacı yaklaşımların sunduğu önermelerle uyumlu bir görünüm sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda, yapılan analiz neticesinde klasik realizmde olduğu gibi RF'nin de uluslararası sistemi büyük ölçüde uluslar arasında siyasi ilişkilerden oluşan siyasi sistem olarak telakki ettiği, kutupluluk kavramına önem verdiği ve bundan uluslararası sistemde gücü elinde bulunduran ve devletlerden müteşekkil olan blokları anladığı ifade edilebilir. Ayrıca RF bahsi geçen kuramsal yaklaşımda olduğu gibi oluşmasını arzu ettiği çok kutuplu uluslararası sistemin devletlerin tercih ihtimallerini, işbirliğini ve manevra kabiliyetlerini arttırdığını öne sürmektedir. Yine bu minvalde değerlendirilmesi gereken bir diğer hususu da RF'nin uluslararası sistemden esasında büyük güçlerin/devletlerin etkileşimi sonucu meydana gelen bir dünya düzenini anladığı gerçeği teşkil etmektedir. Klasik realizmin bu önermeleri RF'nin uluslararası sistem perspektifinden genel algılamasını ortaya koyarken, neorealist çözümlemeler de ülkenin izlediği stratejiyi anlamlandırmaya olanak sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle,

devletler arasındaki kabiliyet dağılımının uluslararası sistemin yapısını belirlediği gerçeğinden hareketle RF, ABD önderliğindeki tek kutuplu yapıya münferit olarak karşı koyamayacağının bilincinde olarak hareket etmektedir. Waltz'un kaydettiği gibi uluslararası politikada bir dünya hegemonyasının oluşmasına tanık olunmadığı için uluslararası sistem devletleri dengeleme stratejisi izlemeleri yönünde özendirmektedir. Nitekim bu da RF'nin başta ÇHC ve Hindistan'la olduğu gibi ikili düzey ve çok taraflı mekanizmalarla ABD'yi dengeleme girişimleri ile uygulamada tezahür etmektedir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrasında eski sosyalist bloka dâhil birçok devlet arasında neden bilhassa RF'nin böyle bir dış politika stratejisine yöneldiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanıtını da inşacı perspektifle izah etmek mümkündür. Bu kuramsal yaklaşıma göre gerçekler sosyal olarak yani öznelerarası etkileşim sonucunda inşa edildiği için devletlerin kimlik ve çıkarlarında yaşanan dönüşüme bağlı olarak uluslararası sistemde yapısal bir değişim meydana gelmesi mümkündür. Fakat bilhassa 1990'lı yıllarda bu değişim olanaklıyken, bir yandan Batı'nın RF'ye mesafeli ve güvensiz yaklaşımı diğer yandan da RF'nin emperyal geçmişi ve birtakım kültürel ve siyasal hususiyetleri ağır basarak ülkenin bir Polonya veya Baltık cumhuriyetleri gibi Avrupa'ya entegre olmasını engellemiştir. Dolayısıyla taraflar arasında karşılıklı olarak oluşturulan bu gerçeklik RF'nin Gorbaçov döneminde başlayan kimlik değişimi sürecini durdurmuş ve Moskova'yı ayrı bir kutup oluşturma yoluna sevk etmiştir. Sonuçta ne Karl Deutsch'un toplumsal oydaşmaya dayanan güvenlik topluluğu, ne de İngiliz Okulu'nun geniş anlamda paylaşılan ortak değerlere bağlılığı ifade eden uluslararası toplum inşa edilebilmiştir.

Sonuç itibarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal güç unsurları bakımından Sovyetler Birliği'ne nazaran daha zayıf bir görünümle uluslararası arenada yerini alan RF, halen bölgesel ve küresel siyasetin mühim aktörlerinden biri olmaya ve uluslararası sistemin yapısı ve mahiyetinin şekillenmesinde etkin rol oynamaya devam etmektedir. Çalışmada ortaya konulduğu şekliyle uluslararası sistem perspektifinden RF dış politikasının temel parametrelerinin orta vadede muhafaza edileceği öngörülebilir. Zira gerek uluslararası sistemin yapısı yani ABD'nin küresel liderliğini sürdürme çabası, ÇHC'nin artan etkisi ve AB'nin bilhassa Trump döneminde bariz olarak görüldüğü gibi küresel ölçekte ABD'den ayrı bir güç merkezi/kutup oluşturma arzusunun olmaması, gerekse RF'nin kendi

münhasır siyasi, iktisadi ve kültürel yapısı gibi iç etkenler bu dış politika çizgisinin sürdürüleceğine işaret etmektedir. Nitekim RF'nin BMGK daimi üyesi olması, askeri kapasitesi, doğal kaynaklar bakımından zenginliği, ülkesinin genişliği, bilimsel altyapısı ve tarihsel geçmişi ona yeni uluslararası sistemin kutuplarından veya en azından güç merkezlerinden biri olma imkânını sağlamaktadır. Diğer taraftan, çok kutuplu olarak tahayyül edilen bu yeni uluslararası sistemin bir birine yakın kapasiteye sahip devletlerden meydana gelen bir güçler dengesi sistemi olmayacağı da açıktır. Bu çerçevede azalan nüfusu ile demografi sorunu yaşayan, ekonomisindeki yapısal sorunlarla önde gelen devletlerin gerisinde kalan RF'nin Batı devletlerinin iktisadi yaptırımları da buna ilave edildiğinde bilhassa ÇHC'ye olan bağımlılığının artması beklenebilir. Moskova'nın uluslararası sistem yaklaşımının sacayaklarından olan ÇHC ve Hindistan'ın ABD ile olan ilişkilerinin özel mahiyeti de göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bu iki devlet ABD'yi dengeleme adına her koşulda RF'nin yanında yer almayacaktır. Bu kapsamda RF'nin kendi kutbunun bir parçası olarak gördüğü post-Sovyet cumhuriyetlerinin de 1991'den bu yana Moskova'dan daha bağımsız bir siyaset izledikleri gerçeği önem arz etmektedir. Netice itibarıyla ABD'nin Trump dönemiyle belirginleşen ve sonraki dönemlerde de derinleşeceği değerlendirilen iç sorunları, Asya-Pasifik devletlerinin iktisadi olarak yükselmesi uluslararası sistemin çok kutupluluğa doğru evrilmesi sürecini kuvvetlendirirken, başta iktisadi olmak üzere iç sorunlarını çözmesi durumunda RF'ye de bu yeni sistemde kutuplardan biri olma imkânı sunmaktadır. Şüphesiz uluslararası sistemde kutuplardan biri olma, o kutbun öncü ve ana devleti olma düzen tesis edebilmeyi gerektirmektedir. Bu noktada oluşturulmaya çalışılan bu kutupta yani post-Sovyet coğrafyasında RF'nin başta siyasi ve askeri olmak üzere tüm alanlarda kontrolü elinde bulunduran başat kuvvet olarak kalmaya gayret edeceği/devam edeceği fakat yegâne aktör olmayacağı değerlendirmesini yapmak mümkündür. Nitekim etkinlikleri farklı olmakla birlikte RF'nin, Transdinyester ve Donbass sorunu gibi ihtilaf sahalarında üçüncü tarafların yer aldığı müzakere, çözüm mekanizmalarının bir parçası olagelmesi önemli bir destekleyici göstergedir. Ayrıca Eylül-Kasım 2020'de meydana gelen II. Karabağ Savaşı'nın sonuçları doğrultusunda Azerbaycan'da tesis edilen Ortak Türk-Rus Gözlem Misyonu da, RF'nin kendi kutbu olarak telakki ettiği sahanın önemli bir parçasını teşkil eden Güney Kafkasya'da

Türkiye'yle, Orta Asya'da ÇHC ile olduğu gibi jeopolitik realiteyi dikkate alan ve üçüncü aktörlerle işbirliğine olanak sağlayan bir etkileşim ve işbirliği konfigürasyonunda yer alabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kitap

AKİMOV, Denis, **Politicheskaya İstoriya Rossii s Drevneyshih Vremen do Nachala XVI Veka**, İzdatelsko-poligraficheskiy tsentr Voronejskogo gosudarstvennogo universiteta, Voronej 2008.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2009.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2019.

ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

BULL, Hedley, **Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, Palgrave, New York 2002.

İVANOV, İgor, **Novaya Rossiyskaya Diplomatiya: Desyat Let Vneshney Politiki Stranı**, Olma-Press, Moskova 2001.

KARABULUT, Bilal, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Barış Kitap, Ankara 2018.

KINEV, Aleksandr, **Gubernatorı v Rossii: Mejdu Vıborami i Naznacheniyami**, Fond Liberalnaya missiya, Moskova 2020.

KORTUNOV, Sergey, **Sovremennaya Vneshnyaya Politika Rossii: Strategiya İzbiratelnoy Vovlechyonnosti"**, İzdatelskiy Dom GU-VSHE, Moskova 2008.

KURAT, Akdes Nimet, Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

LUARD, Evan, **Basic Texts in International Relations: The Evolution of Ideas about International Society**, Macmillan, London 1992.

MINGST, Karen A., **Essentials of International Relations**, W. W. Norton & Company, New York 2003.

MORGENTHAU, Hans J., **Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi**, (Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Sevinç Matbaası, Ankara 1970.

MUNCHAYEV, Shamil – USTİNOV, Viktor, **Politicheskaya İstoriya Rossiyskogo Gosudarstva**, Kultura i Sport, YUNİTİ, Moskova 1998.

NİKONOV, Vyacheslav, **Sovremennıy Mir i Ego İstoki**, İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskova 2015.

ORLOV, Aleksey, **Vneshnyaya Politika i Mejdunarodnıye Otnosheniya Rossii s Seredını XIX Veka do 1918 Goda,** NİU İTMO, Saint Petersburg 2011.

PASHKOVSKİY, Petr, **İntegratsionnaya Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve (1991-2011 gg.)**, İnterservis, Kiev 2012.

PROTOPOPOV, Anatoliy vd., **İstoriya Mejdunarodnıh Otnosheniy i Vneshney Politiki Rossii (1648-2017)**, Aspekt Press, Moskova 2018.

SAHAROV, Andrey, BOHANOV, Aleksandr – SHESTAKOV, Vladimir, **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do Nashih Dney**, Prospekt, Moskova 2011.

SEMENNİKOVA, Lubov, **Rossiya v Mirovom Soobschestve Tsivilizatsiy**, Kursiv, Bryansk 2000.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2005.

VERNADSKY, Georgy, **Kievskaya Rus**, (Çev. Efim Berenstein), LEAN, Tver 1996.

VIOTTİ, Paul R. - KAUPPI, Mark V., **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, (Çev. Editörü Metin Aksoy), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016.

WALTZ, Kenneth N., **Uluslararası Politika Teorisi**, (Çev. Osman S. Binatlı), (Ed. Çınar Özen), Phoenix Yayınevi, Ankara 2015.

ZONOVA, Tatyana, **Diplomatiya: Modeli, Formı, Metodı**, Aspekt Press, Moskova 2012.

Makale

AĞCAN, Muhammed A., "Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi", Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 77-109.

AKSYUTİN, Yuriy – VOROBUYEV, Oleg, "Poslevoennoye Dvadtsatiletiye: Stalinskoye i Poststalinskoye Gosudarstvo", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 566-601.

ANDREYEV, İgor, "Drenyaya Rus", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), Vısshaya Shkola, Moskova 2004, s. 27-60.

ARI, Tayyar, "Morton A. Kaplan ve Uluslararası Politikada Sistem Yaklaşımı", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1-2, 1990, s. 103-118.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s.71-114.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 33-60.

BARSENKOV, Aleksandr, "Novoye Mıshleniye vo Vneshney Politike SSSR (1985-1991)", **Vestnik Moskovskogo universiteta**, Cilt 25, Sayı 4, 2012, s. 4-38.

BIZOV, Leontiy, "Novıy Politicheskiy Konsensus v Rossii. Ot Gosudarstva Smutı k Gosudarstvu Termidora", **Rossiya i Sovremennıy Mir**, Sayı 3, 2000, s. 29-36.

BO, Ma, "Strategiya Rossii 'Povorot na Vostok': Vozmojnosti i Vızovı dla Sopryajeniya s Kitayskimi Transregionalnımi Proektami", **Sravnitelnaya Politika**, Cilt 8, Sayı 2, 2017, s. 81-95.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Kostrüktivizm), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler**, (Ed. Haydar Çakmak), Doğu Kitabevi, İstanbul 2014, s. 125-130.

BUZAN, Barry, "Analiz Düzeyi Sorununu Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (Der. Ken Booth ve Steve Smith), (Çev. Muhammed Aydın), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 198-216.

CAFERSOY, Nazim, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 8, Sayı 4, 2002, s. 51-101.

CHANGCHAO, Gou, "RİK (Rossiya-İndiya-Kitay) v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy: Dostijeniya i Problemı", **Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta**, Sayı 2, 2019, s. 202-209.

CHANGCHAO, Guo, "Rossiya-Kitay-İndiya: Osnovnıye Napravleniya Politicheskogo Vzaimodeystviya", **Svobodnaya Mısl**, Sayı 4, 2018, s. 129-136.

CHENG, Yang, "The Power of Diplomatic Traditions: Understanding the Logic of Russia's Foreign Policy in the Post-Soviet Era", **Eurasian Review**, Sayı 4, 2011, s. 25-40.

DANİLOV, Aleksandr, "Krizis Razvitogo Sotsializma", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 601-628.

DANİLOV, Aleksandr, "Vozrojdeniye Rossiyskogo Liberalizma", **Politicheskiye Partii Rossii: İstoriya i Sovremennost**, (Ed. Aleksandr Zevelev), Rossiyskaya Politicheskaya Entsiklopediya –ROSSPEN, Moskova 2000, s. 580-593.

DEDEOĞLU, Beril, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s. 1-21.

DEVLEN, Balkan – ÖZDAMAR, Özgür, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 25, 2010, s. 43-68.

DİLİNGENSKİY, German, "Putin i Rossiyskaya Demokratiya", **Aktualnıye Problemı Evropı**, Sayı 4, 2001, s. 135-149.

ERALP, Atila, "Sistem", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.125-153.

ERALP, Atila, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.57-88.

EREKER, Fulya, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 36, 2013, s. 45-71.

FİLİPPOVA, Tatyana, "Vlast i Politicheskiye Elitı vo Vtoroy Polovine XIX Veka", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 175-201.

FLOCKHART, Trine, "İnşacılık ve Dış Politika", **Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar**, (Çev. Nasuh Uslu), (Der. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne), Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 78-93.

FYODOROV, Vladimir, "Vnutrennyaya i Vneshnyaya Politika pri Aleksandre I", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), Vısshaya Shkola, Moskova 2004, s. 405-437.

GİLYOV, Artur, "Geograficheskiy Faktor kak Osnova Razlichiy SSHA i Rossii", **Vestnik Bashkirskogo universiteta,** Cilt 22, Sayı 2, 540-545.

GOROHOV, Andrey, "Evgeniy Maksimovich Primakov o Mnogopolyarnom Mire XXI Veka", **Russkaya Politologiya**, Sayı 1, 2016, s. 5-14.

GORSHKOV, Mihail – DOBROHOTOV, Leonid, "Perestroyka i Krizis Sovetskoy Sistemı", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 628-651.

GREBENSCHİKOVA, Galina, "Rossiya v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy vo Vtoroy Polovine XVIII v.", **Ot Tsarstva k İmperii: Rossiya v Sistemah Mejdunarodnıh Otnosheniy. Vtoraya Polovina XVI-Nachalo XX Veka**, (Ed. İrina Rıbachyonok), Tsentr Gumanitarnıh İnitsiativ, St. Petersburg 2015, s. 143-178.

GÜRKAYNAK, Muharrem – YALÇINER, Serhan, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 23, 2009, s.73-92.

HİTROVA, Nina, "Rossiya Sosredotochivayetsya", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Vtoraya Polovina XIX Veka**, (Ed. Viktoriya Hevrolina), Mejdunarodnıye Otnosheniya, Moskova, 1999, s. 49-85.

İVANOVA, Ekaterina, "Evraziyskaya İntegratsiya: Put Ot SNG k EAES", **Rossiyskiy Vneshneekonomicheskiy Vestnik**, Sayı 6, 2015, s. 112-119.

KAMENSKİY, Aleksandr, "Rossiyskaya İmperiya v XVIII Veke", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 97-132.

KAUKAS, Erikas, "The Millitary Power of Russiia- a Means for Activating an Expansionist Policy", **Lithunian Annual Strategic Review**, Sayı 13, 2014-2015, s. 81-100.

KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph, "Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 46, s. 79-104.

KEOHANE, Robert, "Neoliberal Institutionalism", **Security Studies: A Reader**, (Ed. Christopher W. Hughes, Lai Yew Meng), Routledge, Oxon 2011, s. 157-164.

KHASANOV, Ibragim, "Rusya Federasyonu Dış Politikasında 'Rus Diasporası' Olgusu", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi,** Cilt 17, Sayı 65, 2020, s. 43-62.

KONAROVSKİY, Mhail, "Rossiya-Shos: Nekotoriye Elementı Strategii", **Vestnik Mejdunarodnıh Organizatsiy**, Cilt 11, Sayı 4, 2016, s. 149-160

KOZIREV, Nikolay – SİDOROV, Dmitriy, "Shos: Noviye Konturı Evraziyskoy İntegratsii", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, Cilt 283, Sayı 1, 2016, s. 65-77.

KÜÇÜK, Mustafa, "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", **Ege Akademik Bakış**, Cilt 9, Sayı 2, 2009, s. 771-795.

MEDUSHEVSKİY, Andrey, "Poliitcheskiy Rejim Post-Sovetskoy Rossii: Evolutsiya, Struktura, Tendentsiii Razvitiya", **Sotsialno-Politicheskiye Nauki**, Sayı 4, 2015, s. 7-13.

MELİHOV, Georgy – HEVROLİNA, Viktoriya, "Na Dalnem Vostoke i Tihom Okeane", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Vtoraya Polovina XIX Veka**, (Ed. Viktoriya Hevrolina), Mejdunarodniye Otnosheniya, Moskova, 1999, s. 131-174

MODELSKI, George, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 2, Sayı 7, 2005, s. 3-30.

OLEYNİKOV, Dmitry, "Vlast i Obshestvo v Pervoy Chetverti XIX Veka", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 133-159.

PAKHALYUK, Konstantin, "Obrascheniye k Proshlomu v Kontekste Rossiyskogo Vneshnepoliticheskogo Diskursa (Po Materialam Ministerstva İnostrannıh Del)", **Politicheskaya Nauka**, Sayı 3, 2018, s. 238-256.

PALABIYIK, Mustafa Serdar, "İngiliz Okulu", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (Der. Ramazan Gözen), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 217-255.

PAVLENKO, Nikolay (a), "Vneshnyaya Politika", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), s. 216-227.

PAVLENKO, Nikolay (b), "Vneshnyaya Politika", **İstoriya Rossii: S Drevneyshih Vremen do 1861 Goda**, (Ed. Nikolay Pavlenko), s. 348-364.

PAVROZ, Aleksandr, "Gruppı İnteresov i Transformatsiya Politicheskogo Rejima v Sovetskoy i Postsovetskoy Rossi", **POLİTEKS**, Cilt 2, Sayı 3, 2006, s. 89-106.

PETERSON, Lee, "Başkan Putin ve İcraatları Rusya'da Eskiye Dönüş Olarak Kabul Edilebilir Mi?", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 16-23.

PUTİN, Vladimir, "Novıy İntegratsionnıy Proekt dlya Evrazii – Buduscheye, Kotoroye Rojdayetsa Segodnya", **Evraziyskaya İntegratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika**, Sayı 10, 2011, s. 10-14.

RUMELİLİ, Bahar, "İnşacılık/Kostrüktivizm", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 151-173.

SAKWA, Richard, "Rossiyskiy Rejim: Ot Yeltsina k Putinu", **Rossiya i Sovremennıy Mir**, Sayı 4, 2002, s. 5-22.

SANİN, Gennadiy, "Vneshnyaya Politika Rossii vo Vroroy Polovine XVII Veka", **İstoriya Vneshney Politiki Rossii: Konets XV-XVII Vek (Ot Sverjeniya Ordınskogo İga do Severnoy Voynı)**, (Ed. Gennadiy Sanin), Mejdunarodnıye Otnosheniya, Moskova 1999, s. 277-343.

SHAHRAY, Sergey, "Konstitutsiya Rossii: Ot Krizisa k Razvitiyu", **Logos**, Cilt 99, Sayı 3, 2014, s. 243-264.

SHAUMYAN, Tatyana, "İndiya, Shos i BRİKS v Sovremennoy Geopolitike", **Sranvnitelnaya Politika**, Cilt 13, Sayı 3, 2013, s. 44-64.

SHEVTSOVA, Liliya, "Ot Rossii Yeltsina k Rossii Putina: Evolutsiya Vıbornoy Monarhii", **Sovremennaya Evropa**, Cilt 4, Sayı 4, 2000, s. 20-32.

SHİSHKOV, Vasiliy, "Politika Rossii na Postsovetskom Prostranstve", **Rossiya i Novıye Gosudarstva Evrazii**, Cilt 26, Sayı 1, 2015, s. 38-49.

SINGER, David, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 3, Sayı 11, 2006, s. 3-24.

SMİRNOV, Anatoliy, "Kontseptsiii Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii: Sravnitelnıy Analiz", **Vneshnyaya Politika Rossii: Teoriya i Praktika**, (Ed. Valeriy Buyanov), Kniga i Biznes, Moskova 2013, s. 58-83.

SOGRİN, Vladimir, "1985-2005: Tri Prevratseniya Sovremennoy Rossii", **Rossiya i Musulmanskiy Mir**, Sayı 11, 2005, s. 5-36.

SOGRİN, Vladimir, "Rossiyskiy Politicheskiy Protsess", **Rossşya i Musulmanskiy Mir**, Sayı 5, 2009, s. 14-42.

SOLTAN, Elnur, "Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 4, 2001, s. 64-94.

SOVETOV, İgor, "Konstitutsiya Rossii: Dostijeniya, Protivorechiya, Perspektivı", **İstoricheskaya i Sotsialno-Obrazovatelnaya Mısl**, Cilt 23, Sayı 1, 2014, s. 344-347.

SÖNMEZ, Sait, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 3, Sayı 6, 2010, s. 73-96.

STARCHAK, Maksim, "Shanhayskaya Organizatsiya Sotrudnichestva: Vozmojnosti Dlya Rossii", **Tsentralnaya Aziya i Kavkaz**, Cilt 14, Sayı 2, 2011, s. 149-159.

STIVACHTIS, Yannis A., "The English School", **International Relations Theory**, (Ed. Stephen McGlinchey, Rosie Walters, Christian Scheinpflug), E-International Relations Publishing, Bristol 2017, s. 28-35.

SUSLOV, Dmitriy – PYATACHKOVA, Anastasiya, "Bolshaya Evraziya: Kontseptualizatsiya Ponyatiya i Mesto vo Vneshney Politike Rossii", **Rossiya v Formiruyuscheyse Bolshoy Evrazi**, (Ed. Vladimir Kotlyakov, Vyacheslav Shuper), Voprosı Geografii, No. 148, İzdatelskiy dom Kodeks, Moskova 2019, s. 16-54.

TANRISEVER, Oktay F., "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik - Davranışsalcılık Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 89-129.

TAŞTAN, Yahya Kemal, "Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, 2012, s. 69-134.

TAYFUR, Fatih, "Systemic-Structural Approaches, World-System Analysis and the Study of Foreign Policy", **METU Studies in Development**, Cilt 27, Sayı 3-4, 2000, s. 265-299.

TİTARENKO, Mihail – PETROVSKİY, Vladimir, "Rossiya, Kitay i Novıy Mirovoy Poryadok", **Mejdunarodnaya Jizn**, Mart 2015, s. 24-43.

TOMAN, Bruno, "Vlast i Narod v Velikoy Otechestvennoy Voyne", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 537-566.

TORKUNOV, Anatoliy, "Rossiya v Sisteme Mejdunarodnıh Otnosheniy (Retroperspektivnıy Vzglyad)", **Ot Drevney Rusi k RF: İstoriya Rossiyskoy Gosudarstvennosti Uluslararası Bilimsel Konferans**, Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi, 28.09.2012, s. 45-48.

TSYGANKOV, Pavel, "Morton Kaplan i Sistemnoye İssledovaniye Mejdunarodnoy Politiki", **Vestnik Moskovskogo Universiteta. Ser. 25. Mejdunarodnıye Otnoşeniya i Mirovaya Politika**, Sayı 1, 2012, s. 25-40.

TUĞTAN, Mehmet Ali, "Güç, Anarşi ve Realizm", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 111-131.

UYANAEV, Sergey, "Razvitiye Formata Rossiya-İnidia-Kitay v Kontekste Dialoga New-Deli-Washington", **Kitay v Mirovoy i Regionalnoy Politike: İstoriya i Sovremennost**, Cilt 25, Sayı 25, 2020, s. 13-33.

UYANAEV, Sergey, "Voprosı Razvitiya Partnyorskogo Vzampdeystviya v Formate Rossiya-İndiya-Kitay", **Kitay v Mirovoy i Regionalnoy Politike: İstoriya i Sovremennost**, Cilt 14, Sayı 14. 2009, s. 21-35.

VOROBUYEV, Oleg, "Formirovaniye Rossiyskogo gosudarstva: Territoriya i Naseleniye", **Politicheskaya İstoriya Rossii**, (Ed. Valery Juravlyov), Yurist, Moskova 1998, s. 8-32.

VORONTSOV, Aleksey, "Demograficheskaya Situatsiya v Sovremennoy Rossii", **Zdorovye – Osnova Chelovecheskogo Potentsiala:Problemı i Puti ih Resheniya**, Cilt 10, Sayı 1, 2015, s. 22-26.

WALTZ, Kenneth N., "Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni", **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (Çev. Ezgi Yağ), (Ed. Esra Diri), Der Yayınları, İstanbul 2017, s. 443-455.

WENDT, Alexander E., "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 10, Sayı 39, 2013, s. 3-43.

WENDT, Alexander, "Constructing International Politics", **International Security**, Cilt 20, Sayı 1, 1995, s. 71-81.

WENDT, Alexander, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (Çev. Emre Erşen), (Ed. Esra Diri), Der Yayınları, İstanbul 2017, s. 679-707.

WILTSE, Evren Çelik, "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, (Ed. Evren Balta), İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 133-150.

XING, Li, "Strategiya Kitaya i Rosii v Shanhayskoy Organizatsii Sotrudnichestva: Sravnitelnıy Analiz", **Sravnitelnaya Politika**, Cilt 8, Sayı 2, 2017, s. 98-107.

YAKEMENKO, Boris, "Falsifikatsiya Rossiyskoy İstorii – Nujno li s Nimi Borotsya, dlya Chego i Kakimi Metodami?", **Vestnik RUDN**, Sayı 4, 2012, s. 132-136.

YALÇIN, Hasan Basri, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2015, s. 209-229.

YALVAÇ, Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, 2011, s.71-99.

YALVAÇ, Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 24, 2010, s. 3-32.

YALVAÇ, Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.131-183.

YANIK, Lerna, "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 46, 2015, s. 35-55.

YILMAZ, Samet, "Küresel Politik Liderlik: George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2017, s. 277-314.

YURDUSEV, A. Nuri, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Der. Atila Eralp), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.15-55.

ZONOVA, Tatiana, "Diplomatic Cultures: Comparing Russia and the West in Terms of a 'Modern Model of Diplomacy'", **The Hague Journal of Diplomacy**, Sayı 2, 2007, s. 1-23.

Tez, Rapor ve Analizler

"Russian Millitary Power: Building A Millitary to Support Great Power Aspirations", **Defense Intelligence Agency**, Report, 2017.

ANTONOV, Maksim, "ODKB kak Subyekt Mirovoy Politiki i Eyo Rol v Formirovanii Mnogopolyarnogo Mira", **Penza Devlet Üniversitesi**, Doktora Tezi, Penza 2016.

HASANOĞLU, İbrahim, "Rusya'da Anayasa Değişikliği: Yeni Bir Kimlik İnşası Aracı Mı?", **TASAV Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi**, Analiz No. 27, 06.09.2020.

HASANOĞLU, İbrahim, "Rusya'nın İdari Yapısı ve Putin'in Güçlü Merkezi Yönetim Hedefi", **TASAV Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi,** Analiz No. 22, 07.05.2020.

JAFAROV, Nazim, "Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991-2006)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

KAMALOV, İlyas, "Altın Orda-Rus İlişkileri ve Altın Orda'nın Rusya'ya Etkileri (Altın Orda Devleti'nin Yıkılışı ve Çarlık Rusyası'nın Kuruluş Sürecinde), **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,** Doktora Tezi, İstanbul 2008.

KLEIN, Margarete, "Russia's Millitary Capabilities: 'Great Power' Ambitions and Reality", **SWP**, Research Paper 12, Berlin 2009.

LO, Bobo, "Rossiya-Kitay-İndiya: Stanye Treugolniki v Novom Mirovom Poryadke?", (Çev. Natalya Kisilyova), Rapor No: 100, **Russie.Nei.Visions, IFRI**, Nisan 2017.

PANT, Himani, "Russia's Demographic Trajectory: Dimensions and Implications", **Observer Research Foundation**, 2017.

PURTAŞ, Fırat, "Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu (1994-2004)", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara 2004.

TRENİN, Dmitriy, "Aziatskaya Politika Rossii: Ot Dvustoronnego Podhoda k Globalnoy Strategii", (Çev. Natalya Kisilyova), Rapor No: 94, **Russie.Nei.Visions, IFRI**, Haziran 2016.

TRENİN, Dmitriy, "Rossiya Porvala s Odnopolyarnoy Sistemoy: Pobuditelnıye Motivı Politiki Putina", (Çev. Maksim Korobochkin), **Moskovskiy Tsentr Karnegi, Mart 2015**.

YAPICI, Merve İrem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İç Etkenler Açısından Rus Dış Politikasının Yönelimleri: Yeltsin ve Putin Dönemleri", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Gazete ve Haber Ajansları

"Dolya Voorujeniy v Rossiyskom Eksporte Prevısila 4 Protsenta", **Lenta.ru**, 03.11.2016.

"İsttoriya Otnosheniy mejdu Russkoy Pravoslavnoy i Rimsko-Katolicheskoy Tserkvyami", **TASS**, 11.02.2016.

"Obnarodovana Kontseptsiya Uchastiya RF v BRİKS", **RİA Novosti**, 21.03.2013.

"Putin Predlojil Sozdat İntegratsionnoye Obyerdineniye na Vsyu Evraziyu", **Vedomosti**, 22.09.2020.

"Rossiya Poluchila Unikalnuyu Rol v Bolshoy Evrazii", **Vzglyad**, 05.09.2019

"Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Nezavisimaya Gazeta**, 22.04.2000.

"Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Rossiyskaya Gazeta**, 30.12.2014.

KOZLOV, Petr, "Kreml ne prodlit dogovor s Tatarstanom. İzmenit li eto chto-to?", **BBC**, 11.08.2017.

KUZMİN, Vladimir, "Vladislav Surkov: Mı Stroim Suverennuyu Demokratiyu", **Rossiyskaya Gazeta**, 29.06.2006.

LARU, Dmitriy, "Odinnadtsat Stulev: Ukrainu Priglasyat na Sammit SNG", **İzvestiya**, 10.09.2019.

LATUHİNA, Kira, "Kompas Pobediteley: Proekt 'Bolshaya Evraziya' Obyavlen Otkrıtım", **Rossiyskaya Gazeta**, 19.06.2016.

MAKİYENKO, Konstantin, "Geopoliticheskoye Orujiye: Znacheniye Rossiyskogo Eksporta Voorujeniy Vıhodit Za Ekonomicheskiye Ramki", **Vedomosti**, 23.10.2020.

PUTİN, Vladimir, "Rossiya i Menyayushciysya Mir", **Moskovskiye Novosti**, 27.02.2012.

TSCHEGLOVA, Tatyana, "Suverennaya Filologiya: Suverennaya Demokratiya Okazalas Ne Natsionalnoy İdeyey, a Predmetom Diskussii", **Lenta.ru**, 13.09.2006.

YEMELYANENKOV, Aleksandr, "İz Rossii s Garantiyey: Nash Atom Poluchil Vid na Jitelstvo v Evrope", **Rossiyskaya Gazeta**, 07.06.2017.

Elektronik Kaynaklar

"BRICS'den Anlaşma: BRICS Üyesi Merkez Bankaları, Ortak Döviz Rezervleri Anlaşmasını İmzaladı", https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1100327-bricsden-anlasma, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

"BRICS'in Yeni Kalkınma Bankası Açıldı", https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1814204-bricsin-yeni-kalkinma-bankasi-acildi, 21.07.2015, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

"Dogovor o Kollektivnoy Bezopasnosti (15 Maya 1992 goda, g.Tashkent)", 10.01.2000, https://cis.minsk.by/page/9866, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Dogovor o Sozdanii Soyuznogo Gosudarstva", https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Dolya SSHA i Rossii v Mirovoy Torgovle Orujyem Dostigla 56%", **Forbes**, 20.02.2017, https://www.forbes.ru/news/339453-dolya-ssha-i-rossii-v-mirovoy-torgovle-oruzhiem-dostigla-56, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

"Federalnıy Zakon o Vnesenii İzmeneniy i Dopolneniy v Federalnıy Zakon ob Obschih Printsipah Organizatsii Zakonodatelnıh i İspolnitelnıh Organov Gosudarstvennoy Vlasti Subyektov Rossiyskoy Federatsii ot 29.07.2000", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28000/, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

"Federalnıy Zakon ot 02.05.2012g.", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/35200, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

"Federalnıy Zakon ot 05.08.2000 g. O Poryadke Formirovaniya Soveta Federatsii FS RF", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/15921, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

"Hronologiya Razvitiya", http://www.eaeunion.org/#about-history, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

"İnstitut Partnyorstva i Nablyudatelstva", https://odkb-csto.org/institute/, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

"Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii (12 fevralya 2013)", https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094/, 20.02.2013, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", http://docs.cntd.ru/document/901764263, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

"Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/news/785, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Kontseptsiya Vneshney Politiki Rossiyskoy Federatsii", **RF Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Life Expectancy for Men and Women", https://www.worlddata.info/life-expectancy.php, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

"Mejgosudarstvennoye Obyedineniye BRİKS", https://brics-russia2020.ru/russia_in_brics/20191226/1440/Mezhgosudarstvennoe-obedinenie-BRIKS.html, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

"Memorandum o Povıshenii Effektivnosti Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti ot 15 Maya 1992 Goda i Ego Adaptatsii k Sovremennoy Geopoliticheskoy Situatsii", 24.05.2000, https://odkb-csto.org/documents/accepted-docs/memorandum-o-povyshenii-effektivnosti/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Novıy Tekst Konstitutsii s Popravkami 2020", **RF Devlet Duması,** http://duma.gov.ru/news/48953/, Erişim Tarihi: 03.07.2020.

"O Sodrujestve Nezavisimıh Gosudarstv", http://cis.minsk.by/page/174, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"O Soyuznom Gosudarstve", https://soyuz.by/o-soyuznom-gosudarstve, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Ot Dogovora k Organizatsii", https://odkb-csto.org/25years/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Otsenka Chislennosti Postoyannogo Naseleniya na 1 Yanvarya 2020 goda", **Rusya Federal Devlet İstatistik Ajansı**, https://showdata.gks.ru/report/278928/, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

"Peregovorı s Premyer-ministrom İndii Manmohanom Singhom", http://www.kremlin.ru/events/president/news/2335, Erişim Tarihi: 07.12.2020.

"Poslaniye Prezidenta Rossii Borisa Yeltsina Federalnomu Sobraniyu Rossiyskoy Federatsii: 'Ob Ukreplenii Rossiyskogo Gosudarstva'", **Intellectual Russia**, http://www.intelros.org/lib/elzin/1994.htm, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

"Prioritetı Predsedatelstva RF v BRİKS", https://brics-russia2020.ru/russia_in_brics/20191226/1362/Prioritety-predsedatelstva-Rossiyskoy-Federatsii-v-BRIKS.html, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

"Putin Prizval Sdelat Tamojennıy Soyuz Mejdunarodnoy Organizatsiey", **Polit.ru**, 23.05.2000, https://polit.ru/news/2000/05/23/548394/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Rossiysko-Kitayskaya Sovmestnaya Deklaratsiya o Mnogopolyarnom Mire i Formirovanii Novogo Mejdunarodnogo Poryadka",http://docs.cntd.ru/document/1902155, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

"Russia Economic Outlook", **FocusEconomics**, 06.10.2020, https://www.focus-economics.com/countries/russia, Erişim Tarihi: 18.10.2020

"Russian Strategic Documents: 1993 Russian Foreign Policy Strategy", **Russia Matters**, https://www.russiamatters.org/russian-strategic-documents?page=3, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

"Sovet Kollekitvnoy Bezopasnosti ODKB v Erevane 14 Oktyabrya 2016 Goda Prinyal Resheniye ob Utverjdenii Strategii Kollekitvnoy Bezopasnosti do 2025 Goda", https://odkb-csto.org/session/2016/session2016/, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

"Sovmestnaya Deklaratsiya Rossiyskoy Federatsii i Kitayskoy Narodnoy Respubliki", **Kremlin**, 14.10.2004, http://www.kremlin.ru/supplement/2053, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

"Strategicheskiy Kurs Rossii s Gosudarstvami-Uchasrnikami Sodrujestva Nezavisimıh Gosudarstv",**RF Dışişleri Bakanlığı,**

https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/427752, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/supplement/424, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation", https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html, Erişim Tarihi: 11.11.2020.

"The World Factbook: Russia", https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html, Erişim Tarihi: 11.10.2020.

"Ukaz O Kontseptsiii Gosudarstvennoy Migratsionnoy Politiki Rossiyskoy Federatsii na 2019-2025 godı", **Kremlin,** http://www.kremlin.ru/events/president/news/58986, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

"Ukaz Prezidenta ot 17 Dekabrya 1997 Goda N 1300 Ob Utverjdenii Kontseptsii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", https://yeltsin.ru/archive/act/39691/, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 10.01.2000 g. N 24 O Kontseptsii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/14927, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 13.05.2000 g. N 849 o Polnomochnom Predstavitele Prezidenta Rossiyskoy Federatsii v Federalnom Okruge", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/15492, Erişim Tarihi: 09.09.2020.

"Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 31.12.2015g. N 683 O Strategii Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391/page/1, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Ustav Organizatsii Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti", https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

"Uzbekistan Poluchil Status Nablyudatelya v EAES", https://kun.uz/ru/news/2020/12/11/uzbekistan-poluchil-status-nablyudatelya-v-yeaes, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

"Vıstupleniye i Diskussiya na Munhenskoy Konferentsii po Voprosam Politiki Bezopasnosti", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

"Vıstupleniye Ministra İnostrannıh Del Rossii S.V. Lavrova v Hode Vstrechi Ministrov İnostrannıh Del Rossii, İndii i Kitaya", **RF Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2983906 , Erişim Tarihi: 07.12.2020.

"Vıstupleniye Ministra İnostrannıh Del S.V.Lavrova na Vstreche s Chlenami Rossiyskogo Soveta po Mejdunarodnım Delam", https://www.rus.rusemb.org.uk/article/190, 04.06.2014, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

"Vladimir Putin: Bolshaya Evraziya – Eto ne Abstraktnaya Geopoliticheskaya Shema, a Tsivilizatsioonnıy Proekt, Ustremlyonnıy v Buduscheye", https://eurasia-congress.org/news/375-vladimir-putin-bolshaya-evraziya-eto-ne-abstraktnaya-geopoliticheskaya-shema-a-civilizacionnyy-proekt-ustremlennyy-v-buduschee.html, 14.05.2017, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

"Vneshnyaya Torgovlya", **RF Federal Devlet İstatistik Ajansı**, https://rosstat.gov.ru/folder/11193?print=1, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

"Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/supplement/461, Erişim Tarihi: 25.10.2020.

"Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya 1989 g.", http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus89_reg1.php, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

"World's Leading Gas Exporting Countries In 2019", https://www.statista.com/statistics/217856/leadinggasexportersworldwide/#:~:text=Russia%20is%20the%20world's%20leading,Norway%20and%20the%20United%20States, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

"Zakon RF o Popravke k Konstitutsii RF ot 30.12.2008 g. N6-FKZ", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/acts/bank/28713, Erişim Tarihi: 27.09.2020.

"Zasedaniye Mejdunarodnogo Foruma Primakovskiye Chteniya", **Kremlin**, http://kremlin.ru/events/president/news/53361, 30.11.2016, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

"Zayavleniye Soveta Kollektivnoy Bezopasnosti Organizatsii Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti o Formirovanii Spravedlivogo i Ustoychivogo

Miroustroystva", https://odkb-csto.org/documents/statements/zayavlenie-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-o-form/, 02.12.2020, Erişim Tarihi: 06.12.2020.

DMİTRİEV, Mikhail – ASLUND, Anders, "Russian Economic Goals to 2020: Dreams or Reality?", **CSIS**, 29.08.2008, https://www.csis.org/programs/russia-and-eurasia-program/archives/economic-change-russia, Erişim Tarihi: 18.10.2020.

GÜZAY, Aybüke, "Altın Orda Devleti'nin Rusya Üzerindeki Etkileri", **KAFKASSAM**, 16.01.2018, https://kafkassam.com/altin-orda-devletinin-rusya-uzerindeki-etkileri.html, Erişim Tarihi: 15.06.2020.

KAPUR, Nivedita, "Bolshaya Evraziya: Poka Bolshe Vızovov", https://globalaffairs.ru/articles/bolshaya-evraziya-bolshe-vyzovov/, 24.07.2020, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

KARAGANOV, Sergey, "Ot Povorota na Vostok k Bolshoy Evrazii", https://globalaffairs.ru/articles/ot-povorota-na-vostok-k-bolshoj-evrazii/, 30.05.2017, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

KOFMAN, Michael, "The Russian Military: A Force in Transition", **Russia Matters**, 24.06.2016, https://www.russiamatters.org/analysis/russian-military-force-transition, Erişim Tarihi: 11.10.2020.

LAVROV, Sergey, "İstoricheskaya Perspektiva Vneshney Politiki Rossii", https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii/, 03.03.2016, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

LAVROV, Sergey, "Velikaya Pobeda – İstochnik Nashey Gordosti", **Mejdunarodnaya Jizn**, Sayı 5, 2015, https://interaffairs.ru/jauthor/material/1249, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

MEDVEDEV, Dmitriy, "Rossiya. Vperyod!", **Kremlin**, http://www.kremlin.ru/events/president/news/5413, 10.09.2009, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

PAIKIN, Zachary, "Novaya Paradigma dla Bolshoy Evrazii", **RSMD**, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/novaya-paradigma-dlya-bolshoy-evrazii/, 15.05.2019, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

PLYAYS, Yakov, "Teoriya i Praktika Vneshney Politiki Sovremennoy Rossii", **Militaryarticle**, http://militaryarticle.ru/obozrevatel/1997-

obozrevatel/13043-teorija-i-praktika-vneshnej-politiki-sovremennoj, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

PRİMAKOV, Yevgeniy, "Na Gorizonte – Mnogopolyusnıy Mir", https://xn---ftbdbb7agkaebfddpxbq1irc3a7e.xn--p1ai/library/authors/primakov-e-m/mezhdunarodnye-otnosheniya-nakanune-xxi-veka-problemy-perspektivy, Erişim Tarihi: 24.10.2020.

RADIN, Andrew - DAVIS, Lynn E., "What Will Russian Military Capabilities Look Like in the Future?", **RAND Corporation**, Research Brief, 2019, https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10038.html, Erişim Tarihi: 10.10.2020.

STEIL, Benn, "Russia's Clash With the West Is About Geography, Not Ideology", **Foreignpolicy.com**, 12.02.2018, https://foreignpolicy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/, Erişim Tarihi: 08.10.2020.

SURKOV, Vladislav, "Natsionalizatsiya Buduschego", Ekspert, Cilt 537, Sayı 43,2006,https://web.archive.org/web/20061205211300/http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/43/nacionalizaciya_buduschego/, Erişim Tarihi: 08.09.2020.

TRENİN, Dmitriy, "Rossiya i Stranı SNG: 'Vzrosleniye Otnosheniy' ", **RSMD**, 31.01.2012, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-strany-sng-vzroslenie-otnosheniy/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

TWIN, Alexandra, "World's Top 10 Oil Exporters", https://www.investopedia.com/articles/company-insights/082316/worlds-top-10-oil-exporters.asp, Erişim Tarihi. 18.10.2020.

ÖZGEÇMİŞ